

FOLK MAGAZIN

**Széki túzesetek
Lakodalom Radzsasztánban
Muzsikás-koncert Pécsett
Hídépítő vagy ellenzéki elit?**

„...akkor az volt a divat, hogy lelkesedjünk mindenért, ami népi. Nekem »hátrányom«, hogy közülük jöttem, és tudtam, hogy ott is van minőség és van selejt. És selejtből mindig több van, mert emberből sem mindenki zseni, nincs mindenkinek tökéletes ízlése. A hagyományos kultúrában ugyanúgy megkövetelhető dolog a jó ízlés, ahogyan a magas kultúrában.” (Sárosi Bálint)

A TARTALOMBÓL:

4. Karsai Zsigmond emlékezete
Felföldi László
5. Tóth Melinda: „Világzene itthonról”
6. Nyílt levél Diószegi Lászlónak
Szigetvári József
8. Régi beszélgetés Kallós Zoltánnal
K. Tóth László
10. Nyolcvan éves a „Tata”
Takács András
11. Szávai József: A mi zenénk
14. EGYSZER VOLT, HOGY IS VOLT?
Kóka Rozália gyermekrovata
Hogyan lett Juhász Andris betyár?
16. MAGTÁR: *Ferenczes István verse*
18. A TÖRTÉNELEM SODRÁBAN
Katalin, a bécsi festőművész – II.
Kóka Rozália
22. Elmúlni a dicsőségben...
Henics Tamás
27. Hagyomány – Örökség – Közkultúra
A bartóki hármastól...
Kelemen László
30. SZÉKI TÜZESETEK
Kocsis Rózsi: Tűz van!
32. Széki Soós János: Parázs és korom
36. Tavasz íze és színe a tányéron
Báti Anikó
38. TALLÓZÓ
Kocsis Rózsi: A Sósfürdőn
40. Antal László: „Tavaszköszöntő”
42. Lakodalom Radzsasztánban
Ábrahám Judit
44. Néptánckutatás Dévaványán
Mahovics Tamás

Hídépítő vagy ellenzéki elit?

Vitatkozom a haverokkal. A vita tárgya a „Csík”. Szerintük „ez a vonat, ha elindult, hadd menjen”. Szerintem nagy a veszély, hogy mozgalmi szempontból valami alapvetően fontos érték „most múlik pontosan”.

Nézzük meg az érveket két oldalról! Ők azt mondják, hogy ez a fajta közeledés a popzene rajongói felé jó, mert így tudjuk a hagyományos népzene népszerűsíteni. Furra, ironikus szó ez a „népszerűsíteni”. Mert ha népi, akkor miért kellene népszerűsíteni? Sajnos a népi már rég nem népszerű. Ótvaros, uncsi, lenézendő, esetleg csak furcsa, legjobban elit.

Na, de próbáljuk meg! Öltöztessük a hagyományos népi pop-köntösbe! Építsünk hidat a nagy többség, a fogyasztói zene kedvelői felé! Hátha felfigyelnek rá, megértik, megkedvelik, és a hídon átkelnek a hagyományos, illetve a revival zene csodálatos világába. Meg kell próbálni! Megéri vacakolni az eredetivel, eltolni a népi a népszerű felé... Jó próbálkozás, nem?

Szerintem nem! Hogy miért?

Először érdemes belepillantani a „global music business” világába, aminek a forgalma 2005-ben kb. negyven milliárd dollárra volt becsülve. Ennek majdnem háromnegyed részét képezte a „Négy Nagy”: Universal, Sony, EMI, Warner. Ezek a cégek nem nagyon foglalkoznak nem kifizetődő zenével. Az ő iparcikkük a fogyasztói zene. Courtney Love, a popkirálynő, háromszázezer dollárra becsülte azt az összeget, amit a nagy

cégek egy-egy album népszerűsítésére kenőpénzként költenek a független rádióállomásoknál. (A független melléknév itt azért fontos, mert például az amerikai pop-rádió hálózat már eleve javarészt a nagy zenecégek kezében van, tehát az általuk kiadott slágerek mindennapi sugárzása nem kerül pénzbe, illetve a pénzt csak egyik zsebükből a másikba teszik. A független itt tehát csak a rádióállomások kis hányadát jelenti.) Ezt csak azért mondom, mert érdemes átgondolni, hogy ha adott pillanatban a „Nagyok” csak párszáz sikeralbumot futtatnak, a világ független rádióadói számára ez akkor is közel százmillió dollár bevételt jelent. Ehhez képest a népi-revival mozgalom mennyit költ? Csoda-e, hogy hagyományos zenét nem lehet a rádióban hallani?

Vissza a hídhöz, amit a haverok szerint a Csík-féle kezdeményezések építenek. Szerintem abban a pillanatban, mikor a híd elkészül, rögtön kétirányú lesz rajta a forgalom. Mégpedig úgy, hogy négysávos lesz a kommersz zúdulat, a hagyományos zene meg talán a járdán tud egy picit nyomulni. De vigyázzon a tyúkszemére!

Tévedés ne essék! Nem azért aggódom, mert ebben a mezőnyben a hagyományos zene nem versenyképes. (Világos, hogy nem versenyképes!) Hanem azért, mert a verseny maga a versenyző értékrendszerét is meghatározza. Abban a pillanatban, hogy beáll a versenybe, el kell fogadnia annak szabályait; ebben az esetben az értékrendszerét. És mi az? A verseny. A siker. A hírnév. A pénz!

Csík János
(forrás: <http://emifotok.blogspot.com>)

Címlap: A szamosújvári piacon - Juhos Kiss Sándor rajza • Belső borító: Tavasz - Katharina Clemente (olaj, 2010.)

Ez pedig abszolút ellentéte a táncházmozgalom értékeinek, ami inkább a példakép művészetének minél hübb, alaposabb elsajátításáról, a hagyomány továbbviteléről, a közösségi élet élvezetéről szól. Itt nem sztárokról és rajongókról, nem egyéni tündöklésről, hanem egyenértékű emberekből álló aktív közösségek létrehozásáról és fenntartásáról van szó.

Végeredményben attól félek, hogy a hagyományörző zenei mozgalom – ha elmozdul a popsláger irányába – könnyen elveszítheti ragyogó erényeit; tagjai a sikerhajhászattól megmetyéleződnek, átváltoznak, a hagyomány alázatos művelőiből önző, sikervadász versenyzők, a közösségi zenészekből mini-sztáregyéniségek lesznek. (Mondja nekem valaki, hogy ezt a tendenciát nem lehet észlelni!)

Mi a teendő?

Rá kell jönni, hogy a táncházmozgalom az uralkodó üzleti zenei világ ellenpólusa. Hogy ide tartozni nem csak hobbi, nem csak egy a sok szórakozási lehetőség között, hanem egy alapvető etikai álláspont. Ugyanúgy, mint a kezdet kezdetén. Csak akkor könnyebb volt érezni ezt a kihívást. Evidens volt az ellenség: az otromba-ostoba rendszer a maga nemzetközi-szocialista, nyugatellenes elvével, aminek gyanús volt az erdélyi magyarság hagyományai felé forduló, ugyanakkor a nyugati hippi szemlélettel szimpatizáló táncházmozgalom.

Jött a változás. A szocializmussal együtt sikerült kidobni a közösségi szellemet is, és hidat építettünk, illetve kaput nyitottunk a Nyugatnak. De sajnos nem a '60-70-es évek idealista szelleme jött be rajta, hanem

a globalizáció és a tolakodó-kizsákmányoló kapitalizmus, ami aztán egy-kettőre átkepezte társadalmunkat fogyasztói „egyéni-ségek” tömeghadává. S mivel látszólag önszántunkból álltunk be ebbe a seregbe, észre sem vettük a nagy változás etikai veszteségeit. Így zeneileg is a fogyasztói tömegkultúra önkéntesei lettünk.

Épp ideje tehát, hogy evvel az uralkodó, kultúrkizsákmányoló üzleti világgal szemben álló táncházmozgalom ráébredjen elit etikai értékeire és vállalja az ezzel járó ellenzéki felelősséget: ne kacérkodjon a „mainstream”-mel, és ne kössön alkut az ellenséggel!

De ha már egyszer felült az elinduló vonatra?

Hát szálljon le!

Dreiszigler Kálmán

Karsai Zsigmond emlékezete (1920–2011)

Kedves gyászoló család, tisztelt gyászoló közönség, kedves barátaim!

Mély megrendüléssel állok e ravatlnál, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete, a Nemzetközi Népzenei Tanács Etnokoreológiai Kutatócsoportja, a Magyar Etnokoreológiai Társaság és sok más intézmény, szervezet nevében elbúcsúzzam Karsai Zsigmondtól, a széles világ Zsiga bácsijától.

Karsai Zsigmond a XX. századi egyetemes magyar kultúra különleges, reneszánsz sokoldalúsággal megáldott alakja. Sokféle tehetséggel bíró, örökké tevékeny ember, akiről a lexikonok természetelvű festőként, a népművészet táncos-énekes mestereként, a Művelődési Intézet Vizuális Művészeti Osztályának munkatársaként, a Tokaji Művésztelep egyik vezetőjeként, számos művészeti és közművelődési díj tulajdonosaként emlékeznek meg. A lexikon-címszavak gondosan összeválogatott életrajzi adatai egy tevékeny életről tanúskodnak. De Karsai Zsigmond megalkuvásoktól mentes, igazságosságra, becsületességre, megelégedettségre és természetes egyszerűsége épülő életfelfogásáról a lexikonok mit sem fognak tudni. Erre csak azok emlékeznek majd, akik kortársként, testközelből ismerték, s a képeiből, táncából, dalaiból áradó erőként tapasztalták ezt meg. S még ez sem minden. Mert Karsai Zsigmond szellemiségét csak azok tudták-tudják igazán megismerni, s megperzselt lélekkel a lángot tovább vinni, akik az ő kezével tudnak festeni, az ő dalait tudják énekelni, s az ő figuráit el tudják táncolni. De Karsai Zsigmond emberi és alkotói nagyságához még ez sem ér fel. Mert Karsai Zsigmond ecsetvonásai, táncfigurái és dallamai mögött a kincseivel játszó alkotó ember, a lét előnyeit készséggel kihasználó „élőlény” öröme fedezhető fel. Örömet lelni a muzikalításban, a harmonikus emberi mozgáskészségben, a színekben, vonalakban és arányokban. Ennek megélése az igazi Karsai-lecke.

Szőkéné Károlyi Annamária felvétele

Drága Zsiga bátyánk, mindannyiunk Zsiga bácsija, főstője!

A halálad okozta hiányt még nem volt időnk felfogni. Csak sejtjük, nélkülöd már más lesz ez a világ. Hálásak vagyunk Neked ezért az érzésért, s mindazért, amire tanítottál. Köszönjük a sorsnak, hogy kortársaid lehettünk. Sajnáljuk, hogy ezután majd nélkülöd idézzük Berzsenyi szép sorait a táncról: „Nézd a tánc neimeit, mint festik játszi ecsettel / A népek lelkét s nemzetek ízleteit. / [...] Titkos törvényit mesterség nem szedi rendbe, / Csak maga szab törvényt, s lelkesedése határt. / Ember az, aki magyar tánchoz jól terme, örüljön! / Férfierő s lelkes szikra feszíti erét.”

Vallani fogjuk, amit tanítottál nekünk: „Ajándékba kaptuk az életet, s azzal érdemeljük ki, hogy odaadjuk. [...] Ismerjük és szeretjük a jót, és azokat az embereket tiszteljük, akik életükben, életükkel ezt fel is mutatják.”

Búcsúzzunk Tőled, nyugodj békében!

Felföldi László

(Elhangzott Karsai Zsigmond festőművész, a Népművészet Mestere, Pécel díszpolgára temetésén, 2011. március 26-án.)

„Világzene itthonról”

Májusi koncert a Művészetek Palotája Fesztiválszínházában

A WOMEX (WORLD MUSIC EXPO) nemzetközi, a világzenét támogató és fejlesztő kezdeményezés. Legfontosabb rendezvénye az Európa különböző városaiban évente megrendezett kiállítás és vásár, melyen koncertek, szakmai előadások, zenei témájú filmvetítések, és a világ kilencven országából összesereglett szakemberek közti üzleti és szakmai megbeszélések zajlanak öt napon át.

A rendezvény intenzív kommunikációra ad lehetőséget a világzenével kapcsolatos összes szakterület képviselői számára, mint például a CD-kiadás és -terjesztés, a szerzői jogi kérdések, az online letöltések problémái, a koncertszervezés, a marketing stb.

A Womexen tájékozódni lehet az aktuális világzenei trendekről, együttesekről, zenészekről, és a menedzserek számára lehetőség nyílik az általuk képviselt formációkat nemcsak bemutatni és „eladni”, de elhelyezni is a világzenei palettán.

Az elmúlt években számos magyarországi zenész kapott bemutatkozási lehetőséget a Womexen, és a hazai zeneipari szakemberek is igyekeznek minden évben jelen lenni a vásáron. A hazai zenekarok menedzserei azon fáradoznak, hogy eladják az általuk képviselt produkciókat, míg a nagy hazai fesztiválok és koncerttermek programszervezői élvonalbeli produkciókat keresnek.

A Hangvető Világzenei Terjesztő Társulás egyik vezetője, Lelkes András és a cég tanácsadója, Phil Saltmarsh tíz éve vesznek részt a Womexen. A részvétel költségeit részben saját erőből, részben pályázati segítséggel – NKA, PANKKK – biztosították. Eleinte a Hangvető nemzetközi terjesztő hálózatának kiépítése volt a fő cél, melynek eredményeképpen számos fontos piacon, például Franciaországban, Nagy-Britanniában, Japánban, Németországban és a Benelux államokban elérhetőek már a Hangvető által forgalmazott lemezek.

A Hangvetőt alapító három kiadó – X-produkció, Etnofon és FolkEurópa – mindegyike érdekelt a lemezkiadásban is, a disztribúción túlmenően a lemezkiadás nemzetközi elvárásainak megismerése és gyakorlatba ültetése is lehetővé vált. Ide tartoznak például bizonyos tipográfiai követelmények, a lemezkekről és a zenekarokról szóló angol nyelvű ismertető, sajtómegjelenések, koncertek listája stb.

Néhány éve új kihívásként jelentkezett az online zenei piac hazai és nemzetközi szerzői jogi és szervezeti viszonyainak feltérképezése és az ehhez adaptált online disztribúció kialakítása. Ez teheti ugyanis majd lehetővé a fizikailag megvalósuló CD eladást fokozatosan felváltó legális letöltések és az abból a zenészek számára realizálható bevételek érvényesítését. Az elmúlt évek során az is világossá vált, hogy a lemezkiadás, a terjesztés és a zenekarok koncertteztése leghatékonyabban szerves egységben valósítható meg.

Az időközben kialakult nemzetközi kapcsolatrendszernek köszönhetően 2010-ben a Womex vezetősége hivatalosan felkérte a Hangvetőt, hogy vegyen részt azon a megmérettetésen, melynek sikere esetén a 2011-es World Music Expo nyitógáláján Magyarország mutakozhat be. A nyitógála hatvan perces koncertből, ezerkétszáz fős fogadásból, és sajtótájékoztatóból áll. Ez és az utolsó na-

Balogh Kálmán és Lukács Miklós (forrás: www.kult-tura.com)

pi zárógála (a nagydíjak átadása) minden évben a Womex két legkiemelkedőbb eseménye. 2009-ben ezen a zárógálán kapta meg a Muzsikás együttes a Womex Életmű-díjat.

A hatvan perces műsor összeállításakor szigorú kritériumrendszernek kell eleget tenni: a fellépőknek lemezzel, terjesztővel és menedzsment-háttérrel, nemzetközi szaksajtóban való előzetes elismeréssel, angol nyelvű promóciós anyagokkal kell rendelkezniük – vagyis fontos kívánalom a professzionális háttér. A produkciónak magas művészi színvonalúnak és Magyarországra jellemzőnek kell lennie, ugyanakkor fontos szempont az is, hogy olyan fellépőket szeretnének látni, akik a Womexen még nem szerepeltek. A bemutatkozás teljes anyagi háttérét a bemutató országának kell előteremnie.

A Hangvető – és szakmai partnere, a Művészetek Palotája – feladata tehát az volt, hogy a fentieknek megfelelő műsort prezentáljanak annak a nemzetközi szakmai bizottságnak, amely eldönti, hogy a lehetséges országok közül melyikre esik a választás. 2011. május 17-én így jött létre a MÜPA Fesztiválszínházában, Liber Endre (a Hangvető másik vezetője) szerkesztésében és Héglí Dusán rendezésében a „Világzene itthonról” című összeállítás, Berecz András, Balogh Kálmán, Both Miklós, Bolya Mátyás, Dész András, Dresch Mihály, Juhász Zoltán, Lukács Miklós, Novák Csaba, a Söndörgő Együttes és Tompos Kátya, Szokolay Dongó Balázs, a Tükrös Zenekar, valamint Baranyai Barbara és Busai Norbert táncosok közreműködésével. Olyan műsort kellett létrehozni, amelyben az egyes produkciók önállóan is megállják a helyüket, ugyanakkor egységes koncertélményt adnak. Hangsúlyt kellett fektetni arra, hogy a világon az egyik legépebben megőrzött autentikus népzenei hagyomány és az abból táplálkozó előadóművészi kreativitás egyaránt jelen legyen. Meg kellett mutatni a tradicionális és a modern kifejezőmódok szerves egymásra épülését.

Várhatóan a közeljövőben teszik majd közzé a Womex honlapján, hogy melyik ország kapja meg a bemutatkozási lehetőségét október 26-án, Koppenhágában. Bízunk benne, hogy Magyarország mutakozhat be sikeresen. Ez nemcsak a magyar népzene és világzene újrafelfedezését jelentené, hanem az országimázs szempontjából is fontos eredmény lenne.

Tóth Melinda

Nyílt levél Diószegi Lászlónak

Kedves Dió!

A *folkMAGAZIN* idei első számában olvashattuk gondolataidat a minősítéssel kapcsolatban, *A kritika védelmében* címmel. Megpróbáltad értelmezni, magyarázni a minősítés rendszerét, ok-okozati összefüggéseit. Természetesen nagy érdeklődéssel olvastam soraidat, sok mindennel egyet is értettem. Egyetlen gondolatsor azonban meglehetősen meglepett, mondhatni megdöbbentett. Többször, több helyen hallottam Tőled, de valahogy így, ennyire még soha nem ütött szíven, mint most, amikor írásban láttam. „A Martin Szövetség megalakulása idején még lehetőség volt házi zsűrit kérni. A bírálók az együttes városába utazva, a vacsora – jobb esetben disznótor – után a rajongó közönség ovációját követően, nagy nyilvánosság előtt tartottak szakmai értékelést és hoztak döntést.”

Meggyőződésem, ha valaki olvassa soraidat a mai fiatal táncosok közül, egészen biztosan elborzad, hogy miféle világ volt akkor, amikor a minősítés nem volt más, mint egyféle „sógorkomámurambátyám”-alapú korrump, semmit érő dolog. Pedig azok, akik azokban az időkben gyakorló táncosok voltak (mint például szerény személyem) és átélték a minősítést, biztosan egészen másként emlékeznek. Hogyne értékeltük volna másként, hiszen olyan szakemberek előtt kellett megmértnünk magunkat, mint Pesovár Ernő, Novák Ferenc, Foltin Jolán, Maácz László, Varga Zoltán, Timár Sándor, hogy csak néhány nevet soroljak fel az akkori ítések közül. Dió! Te úgy emlékszel, hogy őket meg lehetett venni egy disznótorral? Nos, lehet, volt olyan eset is, amelyet említettél, de én sem táncosként, sem együttesvezetőként nem talákoztam ilyennel. Éppen ezért, és a tárgyilagosság kedvéért idézzük fel azt az „ominózus” minősítési rendszert.

Az első, ami nagyon fontos, hogy annak bizony *volt tétje*. Abban az időben a néptáncgyűttesek szakszervezeti vagy szövetségi fenntartásban működtek. (A különböző ágazati szakszervezetek, illetve az ipari és mezőgazdasági szervezetek tartották fenn az együtteseket, volt szakszervezeti meg szövetségi néptáncfesztivál.) A külföldi fesztiválokra való részvétel lehetőségét, az utakat év elején a Magyar Művelődési Intézet „táncosztálya”, a különböző szakszervezeti és szövetségi kulturális tanácsosokkal egyeztetve osztotta szét, figyelembe véve a minősítéseket. Volt olyan fesztivál, ahová jó, de mégis szerényebb képességű együttes is utazhatott, akár cserekapcsolatként, ám a nagy fesztiválokra már csak csúcsmínősítéssel rendelkező társulatok képviselheték Magyarországot. Az együttesekkel rendre kiutaztak a fenntartók képviselői is, ami persze azzal járt, hogy „a Párt” szemmel kísérte a résztvevők minden mozdulatát. De hát azokban az időkben „Nyugatra” utazni nagy dolog volt! Magánemberként szinte nem is lehetett, vagy legfeljebb három évente a kék útlevéllal, így tehát akik mehettek, azokat felügyelték. Ám még ennek is volt pozitív hozadéka: a néptáncosok a tudásuknak megfelelő helyre utaztak, a magyarok fegyelmességük miatt mindenhol szívesen látottak voltak, mert a kiválasztás módjának, a minősítésnek, a sokat átkozott „kísérőknek” köszönhetően az együttesek szereplése, viselkedése nem hagyott kívánnivalót maga után. (Na ja, mert a rendetlenek a következő években egy darabig biztosan nem léphették át az ország határát!) Ezzel szemben Héra Évával [*a „táncosztály” volt vezetője, jelenleg a Folklorfesztiválok Magyarországi Szövetsége elnöke – a szerk.*] regényt tudnánk írni a CIOFF [*International Council of Organizations of Folklore Festivals and Folkart – Folklorfesztiválok és Népművészeti Szervezetek Nemzetközi Tanácsa*] konferenciákon külföldi partnerek által együttesünk viselt dolgai miatt előadott panaszokból, amely panaszok száma az utóbbi időben igen erőteljesen nö-

vekvő tendenciát mutat. No, de ez egy más kérdés, térjünk vissza a minősítésre! Ezzel kapcsolatban nagyon fontos, hogy a minősítési rendszert az Amatőr Néptáncosok Országos Tanácsa (ANOT) dolgozta ki, egyetértve a különböző szakszervezeti és szövetségi kulturális osztályokkal. Akkor még minden területnek, ágazatnak saját kulturális osztálya volt, segítve és szervezve az amatőr kulturális közösségek, táncgyűttesek, énekkarok, színjátszók munkáját. (Bizonny, ez is az „átkos” része volt!)

A minősítésnek három kategóriája volt és valamennyi kategória önmagán belül három fokozattal rendelkezett, így tehát volt Arany, Ezüst, illetve Bronz I., II., III. A kategórián belül az I. fokozat volt a legmagasabb, feljebb lépni csak akkor lehetett, ha az együttes ezt elérte. Két fokozatot nem lehetett ugrani, így a legjobb esetben is négy-öt minősülés kellett a legmagasabb, Arany I. eléréséhez. Az egyes kategóriákhoz különböző követelményeknek kellett megfelelni. A Bronz kategória esetében húsz perces nonstop előadást kellett bemutatni, amelyben nem lehetett zenekari szám és legalább három tájegység táncát kellett előadni. Az Ezüst kategóriához harminc perces előadás kellett, amelyben külön férfi vagy női táncnak, valamint négy tájegységnek kellett szerepelnie úgy, hogy a koreográfiák között nem lehetett zenekari szám. Az Arany III. fokozat negyvenöt perces előadással volt elérhető, amelyben lehetett egy zenekari szám. A nagy ugrás az Arany II. fokozatnál történt, itt ugyanis két részes, önálló estet kellett bemutatni, amelyben legalább két, utánpótlást jelentő gyerek-serdülő vagy ifjúsági korosztályú együttest is meg kellett mutatni. Kötelező volt az önálló női és férfi tánc bemutatása, ajánlott volt legalább egy tematikus táncszínházi mű is. Az Arany I. műsor szintén két részes volt, ám itt három különböző utánpótlás-korosztályt kellett szerepeltetni. Ennek jelentősége felbecsülhetetlen volt, hiszen akkor az egész együttes munkát minősítették. Ma is együttesi minősítésről beszélünk, de ez valójában nem az. A mostani minősítés a bemutatott műsorra vonatkozik, ám abból az együttes (úgy is, mint felnőtt és utánpótlás csoportok összessége) aktuális állapotára nem lehet következtetni. Néhány évvel ezelőtt például egy frissen kiválóra minősült „együttest” szerettünk volna CIOFF-fesztiválra delegálni, ám kiderült, hogy a minősülő társulat valójában a vezetők által irányított különböző együttesek táncosaiból állt össze és nem rendelkezett állandó tagsággal.

Fontos, hogy annak idején az adott kategórián belüli előbbre lépéshez többször kellett minősülni. A Forrás Néptáncgyűttes esetében az a tény, hogy a legelső minősítés alkalmával Ezüst I. fokozatra minősülhetett, országosan is figyelmet keltett, mert általában Bronz I. körül kezdtek a csapatok, így a mi kezdő Ezüst I-ünk arra is jogosítvány volt, hogy legközelebb Arany III-mal próbálkozzunk. Ez akkor rendkívülinek számított.

Minősülni országos vagy ágazati fesztiválokra lehetett, előre bejelentett módon. Éppen ezért mindig nagy izgalom előzte meg, hogy ki és hány együttes minősül az adott fesztiválon, mert ez azonnal megnövelte a műsoridőt. Otthon minősülni kizárólag az Arany II. és I. fokozat esetében lehetett, az utánpótlás együttesek, no meg a két részes önálló est miatt.

A „Forrás” először az 1987-es Mosonmagyaróvári Szövetségi Fesztiválon minősült (szervező Varga Edit volt, az ÁFÉSZ [*Általános Fogyasztási és Értékesítési Szervezetek Szövetsége*] akkori kulturális tanácsosa). A zsűri tagjai, többek között, Pesovár Ernő, Galambos Tibor és Halmos Béla voltak. Ugyanezen a fesztiválon minősült a nagykátai Tápiómente Táncgyűttes Arany I. fokozatra úgy, hogy az önálló est miatt fél Nagykátát az ország nyugati felébe bu-

szoztatták. Megmondom őszintén, én sem disznótort, sem rajongókat nem láttam, viszont arra ma is emlékszem, hogy a szakmai értékelésen – a magas minősítés ellenére – úgy szétszedték Domján Lajost, hogy attól rettegettem, ha neki ilyeneket mondanak, velem, a kezdő tacsóval hogy fognak majd bánni. Egy évvel (!) később, az Arany III. minősítés okán, meg sem álltunk Nagykállóig. Itt találkoztunk először a Nyírség együttesével és Demarcsek Gyurival, itt kezdődött ismeretségünk. Néztük őket tágra nyílt szemmel. A nagykállóin, amely akkor a szövetségi néptáncegyüttesek fesztiválja volt, egykori mesterem, Erdélyi Tibor, valamint Timár Sándor és Pesovár Ernő voltak a zsűri tagjai, többek között. Gyöngyösön az akkor még „Zsura” [Zsuráfszky Zoltán] által vezetett „Vidróczki” Arany I. minősítést néztem meg, és nem emlékszem arra, hogy az együttesnek vagy a városnak bármiféle segédeszközt kellett volna bevetnie a siker érdekében. Úgy volt zseniális, ahogy volt, és nem emlékszem nyilvános értékelésre. Kétszer néztem meg a „Bihari” minősítést, egyszer a „Fáklyát”. Sorolhatnám, hány megkérdőjelezhetetlenül Arany I. előadást éltem végig nézőként Nyíregyházától Szombathelyig. (Akkor nagy divat volt megnézni egymást.)

Táncosként az akkor nagynevű „Erkel” együttesével az Operett Színházban minősültünk, a „Vadrózsákkal” pedig kétszer a Táncfórumon, a Budai Vigadóban. A „Forrás” Arany II., illetve I. zsűrije „Batyú” [Farkas Zoltán], Varga Zoltán, Vásárhelyi Laci bácsi, Pesovár Ernő, Botos József, Halmos Béla, Matókné Kapási Jula, Timár Sándor, Eredics Gábor, Borbély Joli néni voltak. Ugye nem gondolod, hogy őket meg lehetett venni, bármivel? Disznót sem vágunk, mégis Arany I-re minősültünk!

Én úgy vélem, biztosan volt olyan eset is, amelyet Te említettél. De nem tartom szerencsésnek, hogy az egészet összemossuk és úgy beszéljünk róla, mintha a Martin Szövetség által kimunkált minősítést megelőző rendszer minden pontján elvetni való, vagy kifejezetten rossz lett volna. Meggyőződésem, hogy akkor jobban lehetett látni az együttes valós tagságát; nem csak a felnőtteket, hanem a jövőt jelentő utánpótlást is. Átfogóbb volt a kép és az együttes több arcát is megmutathatta: az autentikus számok mellett az Arany II-I. fokozatoknál kötelező volt tematikus művek bemutatása is, mérve a színpadi előadóképesség sokrétűségét. A zsűri tagjait a Művelődési Intézet „táncosztálya” vagy az ágazati kulturális osztály kérte fel a minősítésekhez. A minősítés nem egyféle osztályozó gyár volt.

A mostani szisztéma kétségtelen eredménye a műsorok szerkesztettsége, a művészi elemek alkalmazása, a látvány, a színházi hatás eszközeinek alkalmazása. Éppen ezért engem elgondolkodtat, hogy akkor most arról van szó: ki tud ütősebb harminc perces előadást produkálni? Versenyről beszélünk, vagy átfogó minősítésről? Kétségtelenül igazad van abban, hogy a jelenlegi rendszer megkérdőjelezhetetlenül fejlesztő hatással volt a színpadi néptáncművészetre, gondolkodásra készítette az alkotókat, és egyszerű produkciókat hozott létre, amelyek talán nem születtek volna meg, ha nincs a harminc perces feltétel. Ugyanakkor ennek a rendszernek is megvannak a maga problémái. Nekem például gond, hogy az elnyert

Bem Táncegyüttes – Majnik Zsolt felvétele

pontszám vajon a bekonferált együttesé, vagy a színpadon látott előadásé. Ez a kérdés annál is inkább érdekes, mert, ugyebár, találkoztunk néha furaj jelenségekkel: például a színpadon látott A együttes műsorában a vezetők által irányított A és B együttesek tagjai összevontan szerepeltek, mégis csak az előbbi kapja a pontokat. Problémáztunk már a kritériumok értelmezhetőségén, a részpontokon, már profik jelenlétén (utóbbiban meg is egyeztünk), szóval sok mindenben.

Nem hiszem, hogy a mostani minősítés legitimitását, szakszerűségét, megfelelőbb voltát úgy kell hangsúlyozni, hogy a régít úton-útfélen gyalázzuk és sárba tapossuk. Hidd el, akkor is voltak rendes és megvesztegethetetlen zsűritagok és jó együttesek, akik nem traktával, zabáltatással, demizsonnal szereztek maguknak minősítést, hanem nagyon sok munkával! Akik a legmagasabb fokozatot harminc perc helyett két részes előadással, négy korosztály bemutatásával érték el! Messzemenően tiszteltem a minősítéssel kapcsolatban kifejtett munkásságodat, a hitedet, de ha a népművészet, a népzene, a néptánc esetében gyakran hivatkozunk múltunk és elődeink tiszteletére, megbecsülésére, ugyanezt fontosnak tartom szakmánk múltjára, előzményeinkre vonatkozóan is. Nem tagadhatjuk meg a múltunkat, inkább tanulhatnánk belőle. Levonhatjuk, sőt le kell vonnunk a megfelelő következtetéseket, meg kell keresni az előbbre lépés, a fejlődés lehetőségeit, de nem dobálhatjuk sárral azokat, akik az előző rendszerben tisztességgel megtették, amit ma nekünk kell megtenni!

Munkádhöz erőt és egészséget, kitartást és hitet kívánok! Barátsággal:

Szigetvári József „SziQ”

Régi beszélgetés Kallós Zoltánnal

Kallós Zoltán erdélyi népzene kutató neve fogalom a magyar népi kultúra elkötelezettjei számára. Könyvei, énekét és gyűjtését tartalmazó lemezei – az USA-ban is kiadtak egyet –, a közreműködésével készült filmek ismertté tették a szélesebb rétegek előtt is. Ez a beszélgetés 1992-ben az Almássy téri Szabadidőközpontban megtartott tánccházi évadnyitó rendezvényen készült, ahol az est egyik illusztris vendége volt a magyarszovátai zenészek, táncosok és énekesek mellett. [Ezzel az eddig még nem publikált írással köszöntjük Kallós Zoltánt nyolcvanötödik születésnapja alkalmából – a szerk.]

– *Hogyan látja a táncházak mai helyzetét?*

– Összehasonlítva a magyarországi és az erdélyi helyzetet, Erdélyben komolyabban veszik a fiatalok a táncházat, többen is járnak. Kolozsvárott mára felnőtt egy nagyon erős, fiatal generáció, melynek tagjai ügyesen táncolnak. A forradalom óta több néptáncos táborot is létrehoztak (Gyimesen, Széken és Kalotaszegen). Pesten annak örülök, hogy a kiöregedett táncházások hozzák a gyerekeiket, tehát látok egy folytonosságot. Sokan megkondították a harangot, hogy vége a táncházmozgalomnak, s biztos, hogy Magyarországon már nem az az értelme, mint régen volt – amikor ellenzékinek számítottak a magyar népi kultúra iránt érdeklődők. A nagyobb rendezvényeken mégis teltház van. Annak ellenére, hogy létezik egy értelmiségi réteg, amely utánzásnak nevezi és támadja a táncházat. De a gyerek is utánozva tanul, ilyen elv alapján ne beszéljünk magyarul. Sajnos a propaganda sem megfelelő, bebizonyosodott ez a Budapesti Tavasz Fesztivál keretében megrendezett Országos Táncháztalálkozó kapcsán is, amikor a tömegkommunikációs eszközök szinte elhallgatták az eseményt. Ennek ellenére megtelt a Sportcsarnok, mert aki egyszer – ismerősei révén – belekerül ebbe a vonzaskörbe, az nem tud szabadulni ettől. A táncház egy nagyon szép szórakozási formát biztosít, amely évszázadok során alakult ki falun, s ez a szórakozási forma megkövetel egy bizonyos fajta viselkedést és magatartást. Én még táncházban nem láttam sem vereke-

dést, sem késelést, ami a diszkóban időnként előfordul. Itt a fiatalok összejönnek, együtt énekelnek, táncolnak, mulatnak – sokféleképpen tudnak szórakozni, s ez feldobja a hangulatot.

– *Úgy tudom, Kolozsvárott a forradalom előtt, nyolc éven keresztül nem lehetett a fiataloknak ebben részük. Mi történt ott valójában?*

– Néhány magyar városban, Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen, tovább élhetett a mozgalom, de a román többségű Kolozsváron különböző kifogásokkal igyekeztek megakadályozni e nemes szórakozási forma fennmaradását. Az is elhangzott a rendőrségen, hogy „ma táncházat akartok, holnap pedig Erdélyt”. A Securitate is piszkálgatta a gyerekeket. A kolozsvári táncház azzal az indokkal szűnt meg, hogy ki kell meszelni a termet. Nyolc évig meszelték, s csak a forradalom után sikerült újra beindítani a klubot.

– *És tényleg kimeszelték?*

– '90 januárjában egy másik helyen nyitottuk meg a táncházat, a Monostori Kultúrotthonban, ott nem volt kimeselve. Ennek ellenére annyian eljöttek, hogy alig lehetett táncolni. Nagy örömré Sebestyén Márti is fellépett a moldvai csángó Luca névvel.

– *Utalt rá, hogy Erdélyben nagyobb jelentősége van a táncháznak...*

– Odahaza mi úgy gondoljuk, hogy addig leszünk magyarok, amíg magyarul énekelünk és táncolunk. Ezért nagyon fontos megőriznünk a hagyományokat. Örülünk, hogy Magyarországon a határon túli magyaroknak ingyenes tanfolyamokat rendeznek. Említ-

KALLÓS ZOLTÁN

1926. március 26-án született a mezőségi szőroányvidéken, a Kolozsvártól 26 kilométerre fekvő Válaszúton. Gyermekévei idején a vegyes nemzetiségű faluban, anyanyelvével párhuzamosan a román valamint a cigány nyelvet is megtanulta. Tanulmányait Kolozsváron folytatta, majd a sepsiszentgyörgyi Tanítóképzőbe iratkozott, ám tanítói oklevelét már Kolozsváron szerezte meg. Sikeresen felvételizett a Zeneművészeti Főiskolára, ahol többek között Jagamas János tanítványa. Jagamas arra ösztönzi, hogy tudatosan folytassa a már kisdíák korában elkezdett gyűjtéseit. 1946 és 1950 között tanító Magyarvisztán, 1951 és 1955 között egyetemi hallgató, majd tanító Lészpeden és a Gyimes-völgyében, azóta Kolozsváron él. Kötetei: *Balladák könyve* (1969), *Új guzsalyam mellett* (1973), *Tegnap a Gyimesben jártam* (1989), *Balladák új könyve* (1996), *Világszárnya* (2003), *Elindulék este guzsalyasba...* (2004), *A gyimesi csángók táncélete és táncai* (2005).

A kommunizmus első éveit előreljeli hányatott életét. Családja „kulák”-listára kerül, ezért eltávolítják a Zeneművészeti Főiskoláról. Így jut álláshoz tanítói oklevelével Moldvában, a Bákó közelében levő csángó faluban, Lészpeden. Itt ismeri meg a moldvai csángók

hagyományait, és felismerve az elrománosító politikát, megszállottként kezdi el a Kárpátoktól keletre szakadt magyarok vokális és hangszeres népzenejének, hagyományainak gyűjtését. 1957-ben betiltják a magyar nyelvű oktatást a moldvai csángó falvakban, azonban nem tud elszakadni a vidéktől, ezért közel nyolc éven keresztül a Gyimes-völgyében, fakitermelésnél vállal munkát. Később megismerkedik, majd szoros barátságot köt Martin Györggyel és együtt járják Erdélyt, főként a Mezőség és Kalotaszeg falvait táncosok, zenészek, énekesek után kutatva. A hetvenes évektől kezdve jelennek meg egyedülálló balladagyűjteményének kötetei, ám ez távolról sem jelenti a hatóságok általi zaklatásának befejeztét.

Az 1989 decemberében bekövetkezett változások, a határátlépés megkönnyítése után kezdte élvezni munkája gyümölcsét. Az aránylag nyugodtabb körülmények között megkezdhette a gyűjtések megszervezését és a hangzó anyagok kiadását. 1992-ben létrehozta a Kallós Zoltán Alapítványt, mely azóta is számos hagyományörző tevékenység szervezője és támogatója, emellett a moldvai csángók ügyének egyik támogatója. Egész életműve elismeréséül 1990-ben elnyerte az Életfa-díjat. A magyar állam részéről azóta is folyamatos elismerésben részesül: megkapta 1993-ban a Ma-

gyar Művészetért-díjat, 1996-ban a Julia-nus- és a Kossuth-díjat, 1997-ben a Martin György-díjat, a Pro Minoritate-díjat, a Magyar Örökség-díjat, 1999-ben a Tőkés László-díjat, az 56-os Érdemkeresztet, 2001-ben a Corvin-láncot és a Szent Imre-díjat, a Kölcsey-díjjal pedig 2003-ban tüntették ki. Az EMKE tiszteletbeli tagjává, a Magyar Néprajzi Társaság tagjává, a Magyar Művészeti Akadémia fő tagjává választotta.

Kallós Zoltán végezte a magyar nyelvterületen a legnagyobb népzenei gyűjtést. Gyűjtéseiből hanglemezes válogatások jelentek meg, archív felvételeiből több hangzóanyag-sorozatot szerkesztett és adott ki. Énekesként ő maga is két lemezt jelentetett meg: *Búsulni sohasem tudtam...*, *Idegen földre ne siess...* Néprajzi filmek szaktanácsadója, népzenei fesztiválok ünnepelt énekes, előadója. Az erdélyi és magyarországi táncházmozgalom egyik életrehatója, népzenei és néptánc-táborok szervezője. Nevelői hatása rendkívüli jelentőségű, mivel hosszú évek során fiatalok tömegeivel ismertette és szerettette meg a magyar népművészetet. Szakmai tanácsai, útmutatásai több generációt indítottak el és segítettek a zenész, táncos és néprajzos pályán.

(Forrás: www.kallos.org.ro)

hetem a Honvéd Együttest, de a csillebérci és jászberényi tábor is, utóbbi különösen fontos nekünk, hiszen a zenész- és táncos képzés sokat segít rajtunk. A mi zenészeink közül jó néhányan emigráltak: a Barozda együttes Svédországban működik, de Budapesten is él két primásunk. Persze a magyarországiaknak sem lényegtelen kultúrájuk ápolása, hiszen mi egy ázsiai nép vagyunk, körülvéve latinokkal, szlávokkal, germánokkal. De sikerült megőriznünk identitásunkat, ami valószínűleg nyelvünkhöz és kultúránkhoz való ragaszkodásunknak köszönhető. A külföld is arra kíváncsi, hogy mi a magyar, nem pedig a nyugati áramlatok hatására. Táncaink felveszik a versenyt bármelyik nyugati népével.

– *Szívesen hallanék néhány szót a Mezőségről, annál is inkább, hiszen Zoli bácsi is erről a vidékről származik.*

– Területileg a legnagyobb magyar néprajzi tájegység, a Maros, a Kis-Szamos és a Nagy-Szamos köze. A körülhatároló nagyobb városok: Kolozsvár, Szamosújvár, Dézs, Beszterce, Déda, Szászrégen, Marosvásárhely, Marosludas, Enyed és Torda. Valamikor ez egy nagy magyar terület volt, a honfoglaló törzsek ezt a részt szállták meg a leghamarább. A kedvezőtlen történelmi események folytán viszont mára túlsúlyba került a románság. A Mezőséget a közelmúltban nemzetiségi területnek könyvelték el, ahol már semmilyen magyar népi kultúra nem található, sem tárgyi, sem szellemi vonatkozásban.

Kiderült, hogy nem így van. A mezősegi hangszeres népzene a magyar hangszeres népzene teteje. Folklor tanárom, Jagamas János szerint az a zenélési mód, amely a Mezőségen megmaradt, az erdélyi fejedelmi udvarok hangszerelési és zenélési módja lehetett. A gimnáziumban bántotta az önézetemet, hogy ha magyar népművészetről esett szó, mindig más néprajzi egységeket vetek számításba – Kalotaszeg, Székelyföldet, Sárközt, Mezőkövesdet, Palócföldet –, így tudatosan kezdtem el Mezőségen gyűjteni. Székelyföldön egyáltalán nem gyűjtöttem, az észak-mezősegi falvakban, Kalotaszegen (a Nádamentén), Gyimes-völgyében és Moldvában annál inkább. A Mezőségen nemcsak a szellemi javak maradtak fenn, hanem a tárgyi vonatkozású néprajzi emlékek is, a faragások, a textíliák, és még folytathatnám a sort.

A régi viselet is gyönyörű volt. Csak a bőr hímzéseket vegyük: a férfi mellényekre olyan régies díszítő elemeket tettek, melyek változatai a honfoglalás kori leleteken találhatók, a palmették mintanyagához kapcsolódnak (fehér-fehér rátétes díszítés). Már gimnazista koromban elkezdtem a gyűjtést, s a mai napig járom a falvakat. A gyűjtőmunka nem lehet öncélú, az eredményt közkinccsé kell tenni. E felfogásom miatt gyűlt meg a bajom a hatóságokkal nem egyszer. A magyar népi kultúra szerves része az európai kultúrának. Ez a kultúra kisebb-nagyobb eltéréssel megvan a románoknál, a szlovákoknál, s a többi Kárpát-medencében élő népnél is, persze mindegyiknél megvannak a nemzeti jelleget kidomborító sajátosságok. Minél nagyobb az idegen hatás egy nép kultúrájára, annál jobban kidomborodik a nemzeti jelleg, ez Erdélyben nagyon szépen megfigyelhető. Nem került török uralom alá, így megmaradt a folytonosság, bár a magyar népi kultúrában nincsenek sem történelmi, sem földrajzi határok, de ezt elmondhatjuk más népekre is, hiszen a különböző kultúrák összemosódnak.

– *A Mezőséget milyen egységekre osztja?*

– Megkülönböztethető a Borsa-völgye, ahol az én szülőfalum is fekszik; Szék környéke és a tőle nyugatra eső néhány falu (Visa, Mezőkeszű, Vajdakamarás, Magyarpalatka, Magyarsovát) a legre-

A Hungarotonnál 1984-ben megjelent legendás Kallós-lemez (SLPX 18110) borítója

gesebb; másik kicsi egységet képez Bonchida, Válaszút, Kendilona, Fehérd, Kolosborsa, Telekfarka – ezek a darázderekúak, a hosszú-derekú viseletesek, az előbb említett falvak a rövid-derekúak, ahol nem a derékon, hanem kicsit feljebb kötik meg a fersinget (szoknyát). Külön lehet sorolni a Nagy-Szamos-völgyi magyar falvakat. Körülbelül Pusztakamarás vonaláig található az észak-mezősegi falvak, melyek zenében, viseletben, táncban, nyelvjárásban egységet mutatnak. Ezen túl újabb tánc típus található, a marosszéki vagy a korcosos. Az észak-mezősegi régiebben, külső lábbal forognak, a Maros mentiek belső lábbal. De a Maros mentén a viselet és más egyebek is újabbnak mondhatók, itt már erős a székely hatás. Ezután következnek az Alsó-Maros mentiek és a Küküllő mentiek, e – Maros és Küküllő közé eső – területet Kutásföldnek hívják. Ez már egy átmeneti rész a Mezőség és Székelyföld között, legjellegzetesebb falvai Magyarlapád és Magyarózd. Ide soroljuk még az aranyosszéki székely származású falvakat is, habár róluk még nem sokat tudunk, sem zenében, sem táncban. Itt még kutatni kell.

– *Mely zenekarokat emelné ki a Mezőségről?*

– Bonchidán eltűnt mind a három zenész-dinasztia (az egyik primás még él Kolozsváron), de már a nagyiklodi, a válaszúti és a kendilonai muzsikások sem léteznek, utóbbi faluban tavaly halt meg Taci bácsi, a primás. Ördögösfüzesen három éve hunyt el az öreg primás, de Szépkényerűszentmártonban sem él már a primás, akitől még Lajtha gyűjtött. A feketelaki zenekarok szintén megszűntek, Buzában viszont még van két fiatal primás. Mezőkeszűben sem él már a magyar primás. Magyarsováton muzsikál még Maneszes Márton, ki egyúttal kántor is a faluban, s Magyarpalatán is működik a zenekar. E két településre nem hatoltak be a modern hangszerek, a harmonika és a szaxofon, eredeti felállásban zenélnek most is. Széken már nem ilyen egyértelmű a helyzet, mert a széki cigányok megtanulnak mindent a rádióból, s össze-vissza muzsikálnak mindenfelét, ez az átka a tömegkommunikációnak; a televízióknak és a rádióknak.

K. Tóth László

Nyolcvan éves a „Tata”

Novák Ferenc Kossuth-díjas koreográfus köszöntése

Nagy közönség előtt, mégis bensőségesen zajlott a Kossuth- és sok más -díjas Novák Ferenc, a néptáncosok közkedvelt Tatája nyolcvanadik születésnapjának ünneplése 2011. március 28-án Budapesten, a Vígszínházban. A hangulatról egykori táncosai, a Bihari „öregjei” meg apraja-nagyja, a Honvéd Táncszínház, kedves énekesei, Sebestyén Márta, Herczku Ágnes, Szvorák Katalin, Deme-ter Erika, zenész barátai és gyerekei: Eszter és Péter, valamint a mindenkori alkotótárs, Foltin Jolán gondoskodtak.

Tatának szinte egyszerre indult pályája a néphagyomány kutatásának erősödésével, nemzeti programként való felvállalásával, színpadra állításával. Az 1950-es évek legelején kezdte táncosi-koreográfusi életét. Aztán jött a tanulás, a koreográfusi és néprajzos felkészülés. Néprajz szakot végzett az egyetemen, szakdolgozatát az erdélyi Szék táncéletéről írta. Én 1956 szeptemberében találkoztam vele Budapesten, a Népművészeti Intézet hároméves koreográfusképzőjének záróakkordjaként rendezett háromhetes bentlakásos tanfolyamon. Vizsgatételként négyesben – Novák Ferenc, Martin György, Orsovsky István és én – együtt táncoltuk el Náfrády Lászlónak az Állami Népi Együttes részére alkotott Pásztortáncát. Az oklevelet megkaptuk mind a négyen. Vele különösen jóba lettem, de a többiekkel is életre szóló barátság indult, ami később nagyon sok közös munkában nyilvánult meg. Néptáncot gyűjtöttünk, könyveket írtunk közösen, koreográfusképző tanfolyamokon tanítottunk, fesztiválokon zsűriztünk, segítő szándékkal látogattuk egymást, fesztiválokra, tájoló előadókörutakra hívtuk egymás csoportjait – mikor, mire volt a másiknak szüksége.

Tatával elmélyült kapcsolatunk nagyban gazdagította a felvidéki magyarság néptáncmozgalmának életét, munkájának eredményeit. Csak egy példa: 1983-ban Szlovákiában megszűnt a magyar amatőr koreográfusok központi szintű képzése, melynek gazdája addig a pozsonyi Népművelési Intézet Nemzetiségi Osztálya volt, s magát az Osztályt is felszámolták. Ekkor Novák Ferenc, a jóbarát, a Honvéd Művészegyüttes vezetőjeként első alkalommal kéthetes, másik évben tíznapos bentlakásos tanfolyamra hívott meg huszonöt-huszonöt felvidéki magyar koreográfust. Ő volt a tanfolyam szakmai mindenese, de igénybe vette tánckarának tagjait is. Második alkalommal éppen „bársonyos forradalmunk” idején, 1989 végén voltunk vendégei. Sokat beszélgettünk Erdélyről, Romániáról, hiszen ott született. Én azt állítottam, hogy abban az évben Romániában is meglesz a forradalom. Fogadtunk. Meglett. A tét egy láda sör volt, ami azóta sem akar elfogyni, borra változtatván találkozásaink alkalmával máig iszogatjuk.

Az utóbbi huszonöt-harminc évben talán nem volt olyan jelentősebb országos

„A kép Kallós Zoltán 60. születésnapján készült, 1987-ben Vácrátóton, a helyi vendéglőben. A képen Novák, Korniss P., Kallós, Korniss Edit mellett jobboldalt Karikás Péter látható. Már a hatvanas évek legelejétől régi jó barátja Zoltinak, a hetvenes években Magyarország bukaresti kulturattaséja. Sokat tett az erdélyi magyarságért. Sajnos már nem él. A sor mögött Román Sanyi és Truppel Mariann (Makovinyi Tibor felesége), Honvéd-táncosok.” (Korniss Péter szíves közlése)

néptáncos esemény Magyarországon, ahova Tata ne hívta-hívatta volna meg a határon túli magyar nemzetiségi csoportokat. Így részesei lehettünk a „Magyar menyegző”, a millenniumi nagy, szabadtéri ünnepi műsornak, a Szegedi Szabadtéri Játékoknak, a Gyulai Várjátékoknak, az országos néptáncantológiai és a Táncháztalálkozóknak. Ezekkel és a megyei, járási, települési rendezvényeken való szereplésekkel csoportjaink szerves részévé váltak a megújult, egységes magyar folklórmozgalmak. Sőt, a köztudatban is a nemzeti kultúra elismert részévé váltak. Ma már természetes, hogy a táncszakak táncrendjében az erdélyi táncok mellett szerepelnek a felvidéki táncok, ahogy szintén természetes, hogy a táncegyüttesek – köztük a hivatásosok is – beépítik műsorukba a Felvidék hagyományai-ból alkotott koreográfiákat. Ebben is példát mutatott a Novák Ferenc vezette Honvéd Táncszínház például a zoboralji anyagból készült „Lagzi” című műsorukkal (koreográfus: Foltin Jolán, zeneszerző: Rossa László, rendező: Novák Ferenc). Ezt bemutatták Pozsonyban és Nyitrán is. Ott volt az egész Zoboralja, sokan viseletben. Nagy ünnep volt. Ugyancsak neki köszönhető a Honvéd Táncszínház felvidéki tájoló körutazásainak megvalósítása a múlt század nyolcvanas-ki-lencvenes éveiben. Közvetítéssel elláto-

gattak az osztravai és a brünni magyarokhoz is, hogy ünnepet varázsoljanak a szórványban élő magyarok életébe.

Alkotóként is sokat adott és ad nekünk: koreográfiáit jogdíjmentesen tűzhetik műsorukra együtteseink. 1995-ben ő volt a rendezője a Komáromi Várban bemutatott „Életeink” című, az Ifjú Szívek tánc- és zenekarára, Kiss Bernadett énekesre, valamint a Hajós, az Istiglinc és a Kistiglinc csoportokra épülő, tíz előadást megélt nagy műsornak (forgatókönyv: Keszeg István, zene: Ghymes együttes), amely 1996-ban Budapesten, a Magyarok Világkongresszusán is bemutatásra került.

Legújabbban az Ifjú Szívek munkáját segíti: „Rendhagyó történelemóra” című műsorukkal járják Szlovákia magyar iskoláit. Az előadás narrátoraként a tánc segítségével tanítja gyerekeinknek a Kárpát-medence magyar történelmét.

A Vígszínházban Schmitt Pál, a Magyar Köztársaság elnöke adta át a Magyar Köztársaság Aranykeresztjét Novák Ferencnek. Ez valóban becsülendő megtiszteltetés az egész magyar néptáncmozgalom számára.

Tata, gratulálunk magas állami kitüntetésedhez! Te a miénk, a felvidéki magyar néptáncosoké is vagy! Élj közöttünk soká, erőben, egészségben!

Takács András, a „Taki”

A mi zenénk

A Muzsikás együttes virágvásárnapi koncertje Pécssett

Kétszázézer. A Muzsikás együttes nevében Hamar Dániel mondja ezt a számot a mikrofonba, mint az eddig felgyűjtött magyar dalok és zenék számát. A kincs, amiről – anyanyelvünk mellett – bárhol megismerszünk, a kincs, amitől magyarnak vallhatjuk magunkat.

Hitvallás. Virágvásárnapi a koncert és bár a vadonatúj koncertteremnél semmi sem lehet kiáltóbb ellentétben azok hajlékaival, akiknél a zene lakik, mégis megtörténik a csoda. Nyitott szem, értő fül és valamelyes éhség a szépre szükségeltetik a csodához. Nem könnyű a csodának megtörténnie. Mint egy bazilika magasodik fölének a koncertterem, valaki lila-sárga-kék fényeket gondolt megfelelő vizuális háttérnek és a terem falán lévő lámpákat sosem kapcsolják le; így nehéz intimitást, személyességet teremteni, az emberi csodák pedig nem igazán szeretik a monumentalitást. Ráadásul legalább két ember a személyzetből az ajtóknál állva állandóan minket néz: vajon mit feltételez rólunk ez az elgondolás? Magyar népzene-re összehajlítjuk majd a székeket? Avagy nem lehet majd minket idejekorán megfékezni, ha meghalljuk a csángó imát?

A csángó imát Petrás Mária moldvai csángó asszony mondja, éneklő, dalolja, éli, sugározza döbbenetes erővel a hatalmas levegőtérbe, ahol a félházas közönség ül dermedten. Nem a félelemtől, hanem a gyönyörűségtől és az áhítattól mozdulatlan mindenki. Áhítat – milyen használhatatlan fogalom manapság... De akiben nyomokban még él valami a fejét felemelő emberből, az érti az üzenetet. Húsvét, a megtisztulás előtt vagyunk. Bűneinket be kell vallani, Uram irgalmazz, Kyrie Eleison... Mert nehéz szembenézni azal, amit elkövettünk, nehéz szembenézni önmagunkkal, de segít nekünk ez a kicsi asszony az erős hangjával. Petrás Mária minden bizonnyal a koncert egyik sarokpontja, olyan, amiből világot lehet megmozgatni.

Muzsikás. Elnézem és elhallgatom ezt a viharvert négy embert, a népzéneszek „ösbőlényeit” (csak nehogy megsértődjenek!), ahogy kezük egyszerre mozdul a húrokon, ahogy a fejükbe húzott kalap alatt villog a tekintetük, ahogy XXI. századi szegénylegényként teszik a dolgukat: kívül maradnak a zsvajvon és egyre beljebb veszik magukat a zenébe. Már a koncert kezdete is szívemnek kedves, hiszen egyszerűen bejönnek és játszani kezdenek. Miért, mit is kéne mondani? A zene az első, a zene az élet. Azután majd segítenek nekünk a szavak, hogy jobban értsük, ami előttünk lezajlik. Ugyanezt csinálta a távoli rokon Neil Young is valahol Amerikában: bejött, felvette a gitárt és már pengtek a húrok és szólt az ének, túlradt a forrás... Ezt csak így érdemes!

Kalotaszegről indulunk és oda térünk majd vissza. Hosszú utakat teszünk meg a Kárpát-medencében, járunk vendégségben gyi-

mesi csángóknál, somogyiaknál, Szatmárban, az erdélyi Mezőség „holt tengerében”, jó magyaroknál. És ott zötykölődünk Bartók Béla szekereán, a századelő poros román falvai felé, ahonnan tisztán ragyogó zenék kerültek a vakító fehér kottalapokra.

És amikor már lassan beföd minket a zene, táncospár érkezik a színpadra és elkezd mindazt értelmezni, amit hallunk. A tánc, a mozdulat nyelvén. A virtuozitás, az egymásra figyelés, az egymásra utaltság nyelvén. Farkas Zoltán „Batyú” és Tóth Ildikó „Fecske” gyönyörűen táncol, szinte nem érintik a földet, máskor meg komor és kemény dobogásokkal illetik, amelyek ritmus-szerkezetéről komoly elemzéseket lehetne írni... Íme, az est másik archimédeszi pontja. Nem illusztrációt látunk, ugyan már! Inspiráció, továbbgondolás, a hiányzó pont feltétele arra az i betűre. És persze nemcsak a tánc van. Ildikó csujjogtatása, széles jókedve majd szétveti a zenekart, a sötét ingben, zakóban muzsikálók szája szélén mosolyféle jelenik meg... Batyu pedig rendre ritmus-párbajt vív a bőgős-gardonos Danival, meg a sokféle zenével és ebben segítségére van minden eszköz: eleki csavarhúzó, dob, gardonverő vagy pusztán a táncoló lábak dobogása. Ez már nem középkorok fok... Itt a virtuozitás már fokozhatatlannak tűnik, érzi ezt a közönség is, amely a jazz-koncertek szólóihoz hasonlóan jutalmazza tapssal a nem mindennapi produkciót.

– Járjuk a világot a Muzsikással – mondja Hamar Dani. Járjuk és látjuk, hogy raszta-frizurás, laza fiatalok trikóján ott a felirat: „I love Bartók Béla”. Látják és tudják, hogy Bartók hazájából való zenészeknek kijáró elismerés övezi őket, világdívat a hiteles magyar népzene. Felnéznek a hegedűkből és látják a Carnegie Hall, a Royal Albert, a Concertgebouw közönségét, tisztos urakat és hölgyeket, de valahogy az a díszes koncertterem egyszer csak tűnedezni kezd, átalakul, az arcok elmosódnak és nagyon kicsi és többnyire szegényes falusi konyhákban, szobákban találják magukat, kopott ruhájú, apró öregek közt, akik mesélnek és mesélnek és a sok történet után előveszik a hangszer is, a „muzsikát” és az emlék ideje összefolyik a jelen idővel, egyszerre van minden, és mindenki ott van. Az is, aki már fentről figyel...

Virágvásárnap volt a zenében és a táncban is. Köszönjük Petrás Mária, Batyu és Ildikó! Köszönjük, Muzsikás!

Szávai József
fotó: Kása Béla

Emlékezetünkben megmarad

A pozsonyi Szóttos Kamara Néptáncgyűttes bemutatója

„Az az asszony megvette a guzsalyát, boldogan ment, ott eldúldolták a régi nótákat együtt. No meg aztán némelykor összehozták az öregeket is, az embereket... egy-egy bált. Ezekbe jól elműlaltak, ezekbe volt gyönyörűség. Ez aztán erőt adott, reményt arra, hogy érdemes élni.”

Csorba János, a Népművészet Mestere, Szék

Több alkotó keze nyomát viseli magán a Szóttos Kamara Néptáncgyűttes március idusán bemutatott új műsora a „Bár emlékezete maradjon meg...”. Az 1969-ben alakult együttesnek ez volt a huszadik új bemutatója, ami egy önmagát eltartó amatőr együttestől igen szép teljesítmény. Igaz ez még akkor is, ha tudjuk, létrehozójuk és mindenkori fedéladójuk a Csemadok Központi Bizottsága, amely húsz év óta ugyanúgy állami támogatás nélkül végzi munkáját, mint az együttese. Az együttes munkájának jelentőségét hangsúlyozandó felsoroljuk műsoraikat: A tűznek nem szabad kialudni; Mezőkapuban; '74-ben szóttük; Szerelmek és nászok; Újra itt vagyunk; Tavasztrilógia; Tíz év dallal, tánccal, muzsikával; Mese, mese, mátká; Ugorjunk a tancba; Hej, révész, révész...; Nyugtalan ének; Ünnepeink; Nem menünk a másvilágra...; Bál; Régi szokás szerint; Hacacaré...; Jöjjenek a lakzibál; Szóttos est; ...s tették szépen, figurásan. A felsorolás célja, hogy bizonyítsuk és hangsúlyozzuk: az együttes hű maradt a maga elé tűzött célhoz, a néphagyományok, a néptáncok hű ápolásához, őrzéséhez, színpadokon és táncházakon keresztül terjesztéséhez, s mindenkor „anyanyelvi megszólaltatásához”. Teszi ezt komplett egészben: táncban, zenében, dalban, viseletben, szokásanyagban. Az együttes ma már idehaza is, és az anyaországban is igen közkedvelt, előadásait rendszerint teltház előtt valósítja meg.

Huszadik műsoruk bemutatója – megfelelő színházi feltételek és lehetőségek között – a teljesen megtelt pozsonyi „Nová Scéna” színházban, mintegy hétszáz néző előtt zajlott. Megérdemelten nagy siker volt. Magyaroként, volt táncosként, hazai táncok alapanyagának egyik feltárójaként és gyűjtőjeként nagyon jól éreztem magam. A közönség is, mert a műsor zárószáma után háromszori visszahívást eredményezett a vastaps. A táncosok, a zenészek, beleértve az Apró Szóttos gyerekcsoporthoz, és a más közreműködőket is minden tudásukat a színpadra vitték, úgy tolmácsolták a mozaik-szerűen egymás mellé illesztett egyes kompozíciókat, műveket. Így válhattak a műsor szerves részévé a Gál Tamás színművész szavalta Wass Albert (A gyökér megmarad), Petőfi Sándor (Hegyen ülök), Kányádi Sándor (Vannak vidékek) versek, valamint a Hortobágyi Gyöngyvér, Németh Ildikó, Szabó Szilárd és Végső Miklós vendég-táncosok által bemutatott: „Két pár tánc Visából és Mezőkeszűből” című szám is. Sőt, ezeknek a műsorba szerkesztésével lett kerekesebb, kifejezőbb a – nagyobb részében erdélyi magyar és román tánc- és zenehágyományokra épülő – műsor.

Évtizedek óta hangoztatom, hogy a Kárpát-medence hagyományos kultúrája – táncai, dalai, zenéje, szokásainak formái és tartalma – egy töről fakad, a másság alig több mint az egy-egy néprajzi tájegységhez kapcsolódás jele, és a megszólaltatás nyelvezete. Demonstrálta ezt a Szóttos műsora is. Idézzük magunk elé a felvidéki gömöri, valamint az Ipoly környéki magyar táncokat, tegyük őket gondolatban egymás mellé, és hasonlítsuk össze az erdélyi magyar – buzai, ördögösfüzesi, visai, mezőkeszűi, széki, mezőfeleli, györgyfalvi –, illetve a román mezőszopori táncokkal. Igazolva láthatjuk a fentebb leírtakat. Ez az alapokat érintő hasonlóság jelentősen megkönnyíti a tiszta jellegzetesség hibátlan elsajátítását. Mert hibátlan

fotó: Somogyi Tibor

volt a táncok, a dalok, a zenék tolmácsolása, megszólaltatása, s magával ragadóan tökéletes a hangulatuk. Az sem tűnt ki, hogy az előadók – táncosok és énekesek – korban jelentősen eltértek egymástól. A fiatalok és a legfiatalabbak is tudták követni hangulatban, táncolási stílusban a korosabbakat, a vendégként műsorba iktatott, ma már középgenerációba tartozó valamikori vezetőik-koreográfusaik táncolási jellegzetességét, minőségét, hangulatát, tüzet.

Nagyot fejlődött a Pozsonypüspökiben, a magyar alapiskola keretében működő Apró Szóttos gyerektáncsoport táncokészítése, tánc-tudása, éneklése, egészében véve egységes előadásmódja. Láthatóan élménnyel táncolták, játszották az Ipoly menti Kiskér, Nagyker, Varbó, Ipolynyék községei tánc- és játékhagyományaira épülő „Ki lesz az én párom?” című – korukra szabott – koreográfiát. Éltek, élveztek, játszották, miközben már a tinédzser korukra jellemző játékos összemosisolás, kacérkodás is megjelent. Konkoly Annamária, az iskola pedagógusa, a gyerekek tanítója, és segítőtársa, férje László nagyon felkészültek a koreográfia alapanyagából, s nagyszerű színpadképet alkottak.

Most nézőként viszontláthattam az 1989-92-es néprajzi gyűjtéseink, filmezéseink helyi résztvevőinek akkori élményeit: Lakota apa és fia verbunkos táncban vetélkedését; a két-három párokként felvevőkamera elé engedett táncos párok egymást felülmúlni akaró boldog igyekezetét; a szőlőhegyről levonuló, majd lent karéjzó asszonyok-lányok völgyet betöltő hangos énekét; az ipolynyéki lakodalmas ritkán látható gyertyás táncának egyes tánc- és témotívumait, sétáltatóját, páros csárdásait; az ipolyvarbóiak gyönyörű viseletét, dalolását, táncait. Számomra ezt is megjelenítette a színpadon látott tánc- és játékkép.

Külön kell szólnom az „Addig gyűj el én Mártonyom” (Fonóbeli dalok és játékok) – koreográfia Nagy Myrtil –, nők által bemutatott, valamint az „A miskolci csárdában” (Táncok Szilicéről és Bor-

zováról) – koreográfia Péter Tímea, Füzék György, Gémesi Zoltán –, számokról. Ezeket a kompozíció, valamint az előadói tökéletesség kiemelte az amúgy is színvonalas műsorból. A nők szereplése, és maga a színpadra koreografált alkotás is, megállná helyét a legjobb hivatásos néptáncgyűttes műsorában is. Jellemzője a tiszta éneklés, a gyönyörű színpadi képalkotás, a bájos táncos mozgás, valamint az ebben az esetben is tökéletesre sikerült viselet, és annak viselése. („A viselet azért viselet, mert azt viselni kell tudni, máskülönben csak kosztüm” – mondja Héglí Gyuláné Bertók Marianna a párkányi Kisbojtár Gyerek Táncgyűttes vezetője.) A Szóttos lányok, de az Apró Szóttos lányai is, ennek a nézetnek tökéletesen megfeleltek: előadás közben nem csak táncoló-éneklő lányokat, hanem festménysorozatot láthattunk a színpadon.

Hasonlóan tökéletesre sikeredett a záró táncként bemutatott gömői kompozíció. Tartalmában bő táncanyagot tárt elénk, mert alkotórészét képezte a leányok-asszonyok tánca, a karéj; a férfiak vasvári verbunkjának több megjelenési formája; és a figurákban, partnertartásban, forgatásban, páros forgásokban, bokázókban, lippenésekben, bukó- és ugrófigurákban nagyon gazdag páros csárdás. Ebben a táncban aztán valóságban megmutatkoztak Arany János Öldöklő angyal című versének sorai: „Melyben, ahány pár, annyi féle / A tánc alakja és szeszélye, / Mégis azonagy zenemérték / Kormányozza mindenki léptét.” Igen, ahány pár volt a színpadon, a táncnak annyi féle díszítését, a tánc belső tüzeinek annyi kisugárzását láthattuk. Az „öregek” Balta Ari, Füzék Gyuri, Kuszy Feri (a név szerint fel nem soroltak se sértődjenek meg, ők is idetartoznak!) mellett a fiatalok is tündököltek. Olyan gazdag volt a csárdásban a páros tánc közbeni pártartás formájának alkalmazása – váll-dérék fogás, váll-váll fogás, tágraengedő „csülköfogs”, felkézre engedő fogás, test előtt leengedett két kézzel keresztiforgás stb. –, hogy eszembe ötlött, milyen gazdag táncművészi lehetne ebből a rengeteg díszítéssel rendelkező táncfajtából kreálni, aztán itthon és a határokon túl a táncházakban „gömői párosként” meghonosítani. Hazai „felhozatalként” lehetnénk rá büszkék!

Már fentebb céloztam rá, hogy színpadi ékességet jelentett a táncokhoz alkalmazott viselet. Ismervé az együttes anyagi ellátottságát, ezt külön kell megemlítenem, hiszen ez is igényességüket jellemzi. Ha pályázatokon nyert, vagy a fellépéseikkel megkeresett pénzekből kell is megteremteni a viseletek varratására fordítható anyagokat, akkor is ragaszkodnak hozzá, hogy a viselet a tánc által színpadra állított tájegység, illetve falu hagyományainak megfelelő legyen. Vallják, csak egységes, minden tekintetben hűséges alkotás válhat igazán értékűvé. Balta Aranka és segítői – ha voltak – szépet, hihetőt alkottak.

Kellemes meglepetés volt a „nagy” létszámú, hattagú zenekar (paraszttánc), akik nemcsak kíséretet szolgáltattak a tánchoz, hanem alkotói is voltak a számoknak. Főleg a dallamok hangszerelése volt a feladatuk, mert – gondolom – a dalok kiválogatásában és sorrendjük meghatározásában jelen voltak a koreográfiai mesterei is. A zenekar, szerencsére nem akart többet, nem akart tánc közben tündökölni, a táncosok teljesítményét felülmúlni, „csak” ritmusgazdag és pontos „talpalávaló” muzsikát játszani. Ezért is válhattak magukkal ragadóvá a táncok, és ezért is tudtuk igazán értékelni a zenekar nem közre-, hanem együttműködését. Németh Dénes, Takács Ádám, Hanusz Zoltán, Lelkes Tibor, Horsa István, Kuti Sándor nagyban hozzájárultak az est sikeréhez: tudják, hogy kultúránkhoz egy-egy ilyen sikeres bemutatása nagyon sokat jelent a felvidéki magyarok – lehetőségeikben aránylag sűrű – kulturális életében.

Kiváló bemutatót láttunk. Azt kívánom, hogy siker koronázza tájoló körútjaitokat is!

Takács András

NEMZETI TÁNC SZÍNHÁZ – SZÍNHÁZTEREM

június 10. péntek, 19.00 óra
Barocco Rustico – A négy évszak
Duna Művészegyüttes

június 11. szombat, 19.00 óra
Variációk
Varidance – Vári Bertalan Társulata

MŰVÉSZETEK PALOTÁJA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

június 11. szombat, 11.00 és 15.00 óra
Bihari Képeskönyv 2011
A Bihari János Táncgyűttes és Művészeti Iskola
évadzáró előadása

június 15. szerda, 19.00 óra
Naplegenda
Magyar Állami Népi Együttes

TÁNCESZTEK A KARMELOVA UDVARBAN

július 26. kedd és augusztus 3. szerda, 20.30 óra
Mezőség
Élő Martin Archívum V.
Honvéd Táncszínház
(az előadást követően táncház)

július 27. szerda és augusztus 16. kedd, 20.30 óra
Variációk
Varidance – Vári Bertalan Társulata
(az előadást követően közös tánc)

július 28. csütörtök, 20.30 óra
Kalotaszeg
Élő Martin Archívum II.
Honvéd Táncszínház
(az előadást követően táncház)

július 29. péntek és augusztus 9. kedd, 20.30 óra
BailAmor
Flamenco-Argentín tangó est
Lippai Andrea, Bánhidi Petra és Josip Bartulovic
(az előadást követően táncház)

augusztus 4. csütörtök és 17. szerda, 20.30 óra
Tangó Pillanatok – koncert és show
Budai László és vendégei
(az előadást követően táncoktatás – Milonga)

augusztus 10. szerda és 12. péntek, 20.30 óra
Magyar rapszódia
Magyar Állami Népi Együttes – Hagományok Háza
(az előadást követően táncház)

Rossz idő esetén előadásainkat a Színházteremben tartjuk meg.
A műsorváltoztatás jogát fenntartjuk.

www.nemzetitanacszinbaz.hu

Hogyan lett Juhász Andris betyár?

Tudta Juhász Andris, hogy virrasztania kellene, különben elszédhet a nyáj. De azon a tavaszi estén istentelen fáradt volt, előző nap a pajta tetejét ácsolta, melyet leszakított a vihar.

„Csak lehunyom tíz percre a szememet” – gondolta. – „Abból nem lehet baj.”

Alig csukta le a szemét, nyomban elaludt. Azt álmodta, díszes szűrt visel, hosszú csövű puska van a kezében, akár egy gazdag, vadászó uraságnak, és amikor lép, megcsörren az erszény az oldalán. Sűrű erdő vette körül, és hiába kereste az ösvényt, amely kivezeti a fák közül...

Már megvirradt, amikor Andris a pumi ugatására felébredt. Szabája nehéz volt a reggeli harmattól, mégis úgy ugrott talpra, mint ha vipera marta volna meg.

„A birkák!” – gondolta rémülten, de bármerre tekintett, nem látta a nyáját sehol. – „Ha elkóboroltak, az nem olyan nagy baj” – mondta magának, míg az álmodt dörzsölte ki a szeméből. – „Összeresem őket. Csak ha a fenyérre mentek, az a veszedelem.”

Cuppogott Juhász Andris nehéz csizmája a bő harmatban, ahogy bejárta a vidéket. Nyoma sem volt a nyájnak a környéken, mintha elnyelte volna a föld. Amikor végre a fenyérhez ért, meglátta a birkákat, de bár ne látta volna: az okatlan állatok lelegették az uraság vizes lucernáját, és mind felfúvódtak tőle.

Rebeka éppen a kertben mosott, amikor Andris hazaért. Nem szólt egy szót sem, csak leült a tornác szélére, és nézett maga elé.

– Mit keresel te itthon? – kérdezte rosszat sejtve az asszony. – Nem a nyáját kellene őrizned?

– Nincs már semmiféle nyáj. Amíg aludtam, bezabálták a jószágok a vizes lucernát, aztán felfordultak tőle.

Szegény Rebeka úgy megszéduült, hogy le kellett ülnie.

– Jaj, Andrisom, mi lesz most?

– Voltam az uraságnál – folytatta Andris. – Azt mondta, dolgozzak három évig ingyen, és akkor nem zavar el. De én ingyen nem dolgozom, megmondtam neki. Így is alig van mit ennünk.

– Hát hogyan aludhattál el? – siránkozott Rebeka. – Hogy teheted ezt velünk? Meglásd, a nyakunkra küldi az intézőt!

Juhász Andris nem felelt semmit, csak egy nagyot kiköpött maga elé. Az uradalmi intézőt mindenki utálta Bogáton, mert híresen kegyetlen és kapzsi ember volt.

– Várjuk ki a végét, asszony! Várjuk ki a végét!

– El fogják venni a malacokat – sírt Rebeka. – Meg még a tehenet is. Elviszik a tehénkét!

– Hát a tehenet, azt nem! – mondta Juhász Andris, és dühében földhöz csapta a kampóját. – A malacokat elvihetik, a tyúkokat is, de a tehenet nem adom. Azt el kell vegyék tőlem.

Alig költötte el Rebekával és két lányával az ebédet, már kopogtattak is a poroszlók, hogy Andrist nyomban az uradalmi intézőhöz kísérik.

– Nagyon szigorú büntetést kért a méltóságos úr – mondta az intéző, aki arról volt nevezetes, hogy sosem engedte túl a hivatal küszöbén a juhászokat, mert büdösnek találta őket. Most is egyre csak fintorgott, mintha nem bírná elviselni Andris szagát. – Még ma elmennek hozzád a poroszlók, hogy behajtsák a tartozásodat. Van-e jószágod?

– Három kocám – felelte Andris. – Meg talán tíz tyúkom.

– Más nincsen?

– Van egy tehenem is – mondta Andris kelleetlenül. Tudta, hogy

hiába tagadná, egy tehenet nem lehet eldugni sehová a poroszlók elől. – De én megfizetem a kárt, intéző uram. Csak egy kis haladékok akarok, amíg munkát nem kapok.

Az intéző a levegőbe szagolt, mintha Juhász Andris felől most valami különösen kellemetlen bűz áradna.

– Kárt okoztál, András, komoly kárt, az én szegény barátom, a bogáti uraság teljesen bele van betegedve. Még ma elkobozzuk a jószágokat. És természetesen elbocsátunk. Nyomban kiadom a leveledet. Ha munkát keresel, ezt mutasd fel!

Azzal ügyesen Juhász Andris elé dobta a levelet, hogy ne kelljen közel mennie hozzá. Andris felvette, és mondani akart még valamit az intézőnek, de két poroszló megragadta oldalról, egy harmadik pedig fenéken billentette, hogy Andris a hasán csúszott ki a sárba.

Sötét idők jöttek ezután a Juhász családra. Az állataikat elhajtották, még a tojasokat is kiszedték a tyúkok alól. Amíg a malacokat terelték, Andris kilopózott egy konyhakéssel a tehenéhez. Azt tervezte, ledöfi a jószágot, ha már az övé nem lehet, legalább az uraság kezére ne jusson. De amikor meglátta a tehen barna, könnyörgő szemét, dühében belevágta a kést a pajta falába.

– Majd a másnap jobb lesz – mondta este Rebekának, amikor ették négyesben a kevéské picicét. – Kapok én új munkát a közelben, meglásd!

De akárhová ment, mindenütt kérték tőle a levelet, amelyet az intéző adott, és alig pislantottak bele, már adták is vissza. Egyszer aztán Andrist egy jó szándékú intézővel hozta össze a sors, aki megkérdezte tőle:

– Tudod-e, Andris, mi áll ebben a levélben?

Andris megrázta a fejét. Eszes ember volt ugyan, de iskolába sosem járt, olvasni nem tudott.

– Az áll itt, hogy te veszedelmes gonosztevő vagy, aki elpusztította a bogáti uraság egész juhnyáját. Szerinted ki fog téged pásztor-nak felvenni ezek után? Másfajta munkát kell keresned, fiam, nem fogja rád bízni a nyáját senki.

Juhász Andris hazafelé indult, de valahogy nem arra vitte a lába, amerre akarta. Egyszer csak ott állt az uraság kúriája előtt. Bement a nyitott főkapun, és egyenesen az intéző felé indult, aki a kertész-szel beszélgetett. Amikor az intéző felismerte, ijedtében hátrálni kezdett.

– Nem kell félnie, intéző uram – kiáltotta neki Andris. – Most nem bántom. De jegyezze meg: megemlegeti még azt a napot, amikor elvette tőlem az életemet.

Azzal sarkonfordult.

Másnap rozoga szekér zötyögött végig a bogáti főutcán, sovány, sánta ló húzta, majd megszakadt belé. Juhász Andris ült a bakon, mellette Rebeka a két kislánnyal, a szekér hátuljában a család minden bútora és értéke. Nem költöztek Juhászik messzire, csak a szomszéd faluba, annak is a legszélső házába, amely üresen állt. Roskatag viskó volt, azt beszéltek, zsványok tanyáztak ott valaha.

Az új helyen aztán ráköszöntött Andrisra a szerencse. Nyár elején végre talált magának munkát, disznóhajtó lett, egyik somogyi faluból a másikba terelte a falkányi süldőt. Rebeka gyanította, hogy lopott malacokkal üzletel, de nem bánta, örült, hogy végre megint jól élnek. Esténként azon imádkozott, hogy a férje örökre megtarthassa ezt a munkát.

Egy derűs nyárvégi napon Andris negyven süldő disznóval Osztopánba érkezett. Előző nap indult Iharosberényből, megaludt Bö-

hönyén, és hajnalban ment tovább. Már fáradt volt, amikor az osztopáni hídhöz ért. Ráhajtotta a malacokat a hídra, de maga nem léphetett rá, mert a túldalalon posztolt három poroszlóval Szován János, az osztopáni bíró.

– Engedjen tovább, alig állok már a lábamon! – kiáltott át Andris. – Második napja terelek.

– Lopott disznókat a faluból ki nem viszel, Juhász András – mondta Szován, és az arca ijesztően elvörösödött. Ennek a képességének köszönhető, hogy a környéken veresbíróknak csúfolták. – Bevádoltak téged többen, hogy lopott süldőket terelsz.

– Van nekem egy javaslatom, bíró uram – mondta Juhász Andris. – Hajoljon le a malacokhoz, és kérdezze meg tőlük, hogy lopotak-e. Biztosan beszéli a nyelvüket.

Erre nem mondott semmit Szován, csak intett a három poroszlóknak, akik lekasztották az ostort az oldalukról. Andris maga elé emelte a kampóját, de mit sem ért az három karikással szemben. Már az első ostorcspapás ledöntötte a lábáról.

Ettől a naptól kezdve nem látták többé Juhász Andrist a környéken. A saját háza táján sem bukkan fel, a családjának mégis jól ment sora: a kémény mindig füstölt, a gyerekek visítózva futkároztak az udvaron, és ha az asszony bement a faluba, mindig szép ruhát viselt. Rejtély, hogy miből éltek, mert jószáguk, földjük nem volt.

Még az ősszel híre futott a környéken, hogy új betyár fosztogat a vármegegyében. Nagydarab, erős legényről mesélt mindenki, aki elhajtja a gazdagok marháit, disznóit, és különösen szereti ostorvégre venni a teheneket. Lassan már tejet sem tudnak inni az uraságok, a parasztok drága pénzen adják el nekik apró csuprokban.

Amikor a következő évben, pünkösöd éjszakáján meggyilkolták otthonában a veresbíró, azt suttogták az emberek, csakis Juhász Andris tehette, aki a kampóját fokosra cserélte. Azért nem látják so-

ha, mert nappal az erdőt bújja, csak éjjel lopakodik haza a családjához. A bogáti kocsmában azt beszéltek, hogy következő áldozata az intéző lesz, aki ellopta Andris életét, és zsviványá tette. Össze is vitatkoztak ezen néhányan, mert mások meg erősködtek, hogy a betyár nem az intézőt, hanem az uraságot akarja megölni, hiszen ő minden bajának okozója.

– Nem úgy van az – szólt közbe egy mokány, bajszos ember, aki mindig az ablak mellett borozott, és csillogó görbe tört hordott az övében. – Andris megkárosította az uraságot, nem tagadta ő azt soha. És ki is fizette volna a kárt. De az intéző nem engedte, s ezért lakolnia kell.

Az urasági intéző közben egyre csak gyarapodott. Ott élt a kastély melletti kúriában, beszedte a járandóságokat, és szigorúan megbüntette, akit kihágáson kapott. Az uraság hálából megengedte neki, hogy használja a nyitott hintót, amelyet Vácról hozatott. Örült az intéző, és amikor csak tehette, kikocsizott az erdőbe a két lányával, akik imádtak számócat szedni, és boldogan nevettek, ha vadnyulat vagy özet láttak.

Egy kora nyári napon, amikor már virágba borultak a fák, megint kirándulni indultak hármában. Éppen egy útelágazást hagytak el, amikor a kocsis megrántotta a gyeplőt, és a hintó nagy nyikorgással megállt.

– Mi a baj? – kérdezte az intéző.

– Valaki fekszik a földön – felelte a kocsis, és leugrott a bakról. De alig lépett a fekvő alakhoz, az hirtelen felugrott, könnyedén félrelökte a kocsist, és a hintóhoz lépett. Magas férfi volt, a kezében puskát tartott.

– Juhász Andris... – motyogta az intéző, és reszketve lapult az ülésbe. A betyár sokkal magasabb volt, mint ahogy emlékezett, valószínűleg óriásnak látszott. Cífraszűrt viselt, az arcán kegyetlen mosoly ült.

– Nem lehet rám panasz, intéző uram. Betartom a szavam. Jöttem, hogy elszámoljunk. Cserébe az én életemért elveszem a magáét.

A kislányok, akik eddig a rémülettől dermedten üldögéltek az intéző mellett, hirtelen sírva fakadtak, és az apjukba kapaszkodtak. Juhász Andris felemelte a kezét, hogy a gyerekeket félrelökje a puska csőve elől. Ennyi idős lányai voltak neki is, nem ilyen szöszkék, mint ez a kettő, hanem feketék, mert örökölték Rebeka szép sötét haját. De mégis: úgy sírtak, mint az ő lányai azon a napon, amikor ott kellett hagyniuk a régi házat. Juhász Andris keze lehanyatlott.

– Nem fogom megölni a gyerekei előtt. Csak a pénzt kérem, amit elvett tőlem. A malacok árát, a csirkék árát, a tehenem árát.

Az intéző remegő kézzel oldotta le az oldaláról az erszényt, és Juhász Andris kezébe nyomta. A betyár meg se nézte, az övére tűzte, aztán megfordult, és már el is tűnt a fák között.

Keskeny, alig látható ösvényen haladt, az erdő egyre sűrűbb és sötétebb lett körülötte. Átugrott egy sebes patakot, keresztülgázolt egy vízmosáson, és hirtelen napsütötte, apró tisztásra ért. Fél tucat férfi táborozott itt, lobogó tüzet ültek körül, és húst sütöttek faragott nyársakon. Andris köszöntötte őket, és leült közéjük.

– Megölted-e? – kérdezte tőle a bajszos, apró ember, aki görbe törével éppen a hagymát szeletelte.

– Ő ölt meg engem – felelte Juhász Andris. Leoldotta övéről az erszényt, tartalmát a földre borította, és szétosztotta a pénzt a társai között.

(Komjáthy István - Dóka Péter: Betyárvilág – Történetek zsviványokról, pandúrokról. Móra Könyvkiadó, Budapest, 2011.)

Szántói Krisztián illusztrációja

FERENCZES ISTVÁN:

MÖGÖTTE LOBOGNAK A TÁNCHÁZ CSODÁI

mintha erdőtűzben mintha máglyatűzben járnád
elégünk csöndben ebben a házban ebben a táncban
gerincre húrozva csattog retteg a gordony
árammal feszített bolygóideg a hegedűvonaló
mellkasunk szálfadob xilofon a bordánk
a tüdőnk tekerőlant cimbalom a bordánk
beszakadt dómok döbbenetével néz le ránk az ég
kifosztott kriptaként dübörög alattunk a föld
döng a döng a dönögül gyöngy a gyöngy a gyönyörül
mintha csak a mennybolt látna mintha az ördög vigyázna
ránkszakadt gyásznak ránkroskadt násznak az ének
fordulj ki fordulj most jobbra most balra bánatfa partra
az ajtó hatyúnyakú csapda gilotin az ablak
hozzáláncoltak minket örökre a húség szédületéhez
körülvettek a nagy körtánc legaljára belöttek
a tudat alatt lobogó önkívület pásztortűzéhez
odakötöztek mintha pellengérré szégyenkövére az éjnek
dübörögtetik körülöttünk a szajha hangágyúk ölét
trágár üveggolyóit a rocknak gépfegyverezik a
szemünkbe mint egy kiszirénázott váróterembe
homlokunkon orgiázva törik vissza a lézer szikéje
csattognak pléhszárnyakon az örület görkorcsolyái
fényorgonák okádják le a hullaszagú Földet
tébolyult jégverése a tapsnak zúg fel arcunkig
tüntet a kármin a bíbor a lakmusz az ökörvér
gyöngyház rókaprémben fetreng a megtervezett mámor
óngégék hörgik fel orgazmusait a mikrofonoknak
a rézből vert aranytakaró a kiszalagozott bálnak
a permanens karnevál bádogharangjait verik félre
kerepelnek a kétfülű hullahopp király tiszteletére
kiherélt hangon szól a falakról fenséges társa
a music-hallnak cirkuszhercegnője a bordély tangónak
bál van fölöttünk a Savoyban mosoly az országban
benépesednek velük a parkok cirkuszosok agorák
lakkozott csótányok cingolányok fürkész gyephangyák
futkorásznak előttük a fertőtlen senkiföldjén
karambolvédő árkok vizéből támadnak szerelmeinkre

ránkusztják vérengző árját a nagy operettnek
lasszóként röppennek a duettek áriák ostora csattog
lenyakazzák a mellünkre kitűzött szegfüveket
rézfűvők harsonák ütlegelik szívünk fölé a légszomjat
de te ne félj de te ne félj foncsoros teleszkóp szemüktől
a ránk feszített és ránkvárt célkereszt szemeiket
ne féljed te mert aranyeső vagy te hóból varrt zászló
a remény vagy te a remény a remény a remény a remény
pünkösdi orgonák fúgája állelujás húsvéti búzavetés
fordulj csak fordulj mintha a Kalota partján fordulj
a tüzet s a jácintot küldi el érted László király
versben bujdosó zsoldárít olvassa rád hogy megmaradhass
zöld angyalok ellenére himnusznak minden időkből
hogy sírjad elsírjad fától fáig döngkútba riogassad
bánatidat kimondjad kidőlt sírkövekre ráolvassad
mert leomlanak a szemekből homlokokból épült
tűzfalak körüléd megállnak a levegőben és
a földre hullnak a rítus felénk dobált köpködött dogmái
diarés szalagcímei megszentelt tabui a karton kőtábláknak
s hiába a bíbor ködgyertyák idült magömlése
elménkig föl a midászi iázás már nem érhet
a kenyér vagy te a kereszttel megáldott
te vagy a kitárult kapu a napfény köré ácsolt
te vagy a havazás méltóságos liturgiája
kire még egyszer visszanéznek a pusztuló dáiák
akit nem tud meggyalázni az ősz sem rád szavaznak
fehéren a nyírfák vörös kábulatban a bükkösök
üdvözölnek és nézik és néznek árván az őzek
hogy te vagy kit Afrikában sem irigyelnek
sivatagnál tisztább vagy végtelen s szegényebb
el már csak engem veszíthetsz mint egy szabadságharcot
tankok előtt meztelen állók tábornoki rojtja
vállamon virágzó margaréta napraforgó vagy te
derekamat tűzzel kerítő ölelő szederinda
járjad járjad mint az inga romosabb vagy mint egy inka
mint egy azték mint egy kurd ránkpofozták a cédúrt
hujujujjú hopszahopp így járd ki úgy járd ki hajajja

Katalin, a bécsi festőművész – II.

A házasságunk titokban történt. Éppen húsz éves voltam, az első évfolyam után. Apám engem még akkor is nagyon szigorúan tartott, a leveleimet elvette, elolvasta. Minden semmiségből akkora cirksust rendezett, hogy szinte megsemmisültem. Szegény, biztosan jót akart nekem, de bennem már megvolt a vágy az önállóságra. Kocsis Gusztávval titokban összeházasodtunk. Nem volt ott más, csak a tanúk.

Találtunk Szigetszentmiklóson egy albérletet, ott laktunk egy évig, mert ez volt a legolcsóbb. Hatszáz forint volt a lakbér. Aból éltünk, hogy magántanítványokat oktattam, emlékszem, huszonöt forintot kaptam egy óráért. A tanítás mellett tovább jártam az egyetemre. Voltak nehéz tárgyak, amelyeknek a száraz része nem érdekelt. Az elméleti fizika például kemény matematika.

Nem is mindig tudtam az előadásokon ott lenni, ez bizony nem könnyítette meg a tanulást.

A férjem is tanult még a műszaki egyetemen, és mellette ő is tanított. Sokat kellett tanítanunk, hogy valahogy kijöjjünk a pénzből. Nyúltenyésztéssel is próbálkoztunk. Sajnáltam szegény állatokat ketrecben, bezárva tartani. Igyekeztem, minél többször kirakni őket a fűbe egy bekerített helyen. Nos, ez se így, se úgy nem volt nekünk való!

A harmadik évfolyamra járhattam, amikor egyszer csak rájöttem a vágy az anyaságra... Közben felköltöztünk Budapestre, az V. kerületben, a Tanács körút 16-ban kaptunk lakást. Többé nem élvezhettem a vidéki életet. Azelőtt még spenótot, zöldborsót is ültettem a kertbe. A novemberi reggeleken nem láthattam a HÉV ablakából, a Duna árterületén, a már télire színeződött nádasból folszálló ködöt. Viszont nem kellett annyit utazgatnom, amikor úgyis mindig időzavarban voltam a tanulás, a tanítás és a háztartás miatt. Szigetszentmiklóson a kútról kellett hordani a vizet, itt volt egy kis konyhánk és fürdőszobánk is.

1974 májusában megszületett az első kislányom. Nagyon élveztem az anyaságot. Sajnos, aki egyetemista volt, annak nem járt GYES. Csak annak fizettek, akinek legalább egy év munkaviszonya volt. Nagy igazságtalanságnak tartottam, úgy éreztem, hogy ezzel a rendelettel a gyermekemet büntetik. Igyekeztem a bölcsődéből elsőként elhozni, hogy minél többet vele lehessenek. Egy évet ki kellett hagynom az egyetemen. Időközben dolgoztam óvodában, pár hónapig a Rákóczi úti játéközletben, és egy ideig, hajnalonként újságot hordtunk ki a férjemmel. Hol ő, hol én. Ma is emlékszem a belvárosi házak belső udvarainak éjszakai sejtelmes csöndjét, a csapóajtók suhogását.

A negyedik évfolyamra jártam, amikor megint terhes lettem. Ez nem volt betervezve. Akkor született a második kislányom. Tudtam, hogy még nehezebb lesz az életem, de mégis nagyon örültem neki. Kaptunk végre egy kétszobás tanácsi lakást Kőbányán, a Sibirik Miklós lakótelepen, a Szövetség utcában. Akkor már rendszeres óraszámban tanítottam, először hallgatóként, később, sok vizsgátsággal letett államvizsgám után, már mint kész tanár. A lakótelepet a hatalmas házakkal már akkor átadták, amikor még semmi

infrastruktúra nem volt kiépítve. A szemétszállítás még nem volt megoldva, az emberek kidobálták a szemetet az ablakon a sárba. A feltúrt földet még nem rendezték el az épületek körül, járdákat se építettek még, sárban, szemétként jártunk haza. A bölcsődében gyakran megbetegedtek a gyerekek. A beteg kicsikkel a karunkon számtalanszor álltunk sorban, – néha még harmincan is – egy lakásból kialakított gyermekorvosi rendelő hosszú folyosóján.

Egy rettenetes család lakott alattunk, ittak, hangoskodtak. Az asszony újra és újra azért hozott világra gyerekeket, mert a tejét drága pénzért el tudta adni. A pénzt a férj elitta. Az asszony első házasságából származó, nagyobb fiúkat elküldte vasat gyűjteni, hogy legyen pénze itálra. Ha szegények nem vittek haza vasat, illetve pénzt, akkor

megverte őket, de nagyon! Az egyik rettenetesen sovány kisfiú kékre-zöldre volt verve. Lementem hozzájuk és szóltam, hogy ne bántás szegényt. A férfi alaposan kioktatott engem, hogy mit képzelek. Ő azt csinál a gyerekével, amit akar, nekem ehhez semmi közöm! Halálosan megfenyegetett, annyira, hogy féltem a gyerekekkel egyedül hazamenni.

Egy nap kigyulladt a ház kerékpár- és kocsitárolója. A tűzoltók megállapították, hogy az én piros babakocsimba tettem valamit, onnan indult ki a tűz. Teljesen kiégett a helyiség. Veszélyeztette az egész házat, mert ott futottak körben a gázvezetékek, ha nem veszik időben észre, akkor ott óriási tragédia történhetett volna.

Akkoriban a férjem ritkán járt haza. Csillagvizsgálóban dolgozott éjszakánként, gyakran nappal is ott maradt tanulni. A két gyerekkel egyedül voltam örömben is, bánatban is. Az iskolában a fiatal tanárok abban az időben nagyon kevés fizetést kaptak. Tászkát, cipőt vagy nagykabátot mindig a mamám vett nekem. A kislányaimat minden reggel fél nyolckor be kellett adni a bölcsődébe, akkor is, ha én csak délután tanítottam. Két műszakban tanítottunk. Abban az időben nem számított az egyéni érdek. Ha megtehettem volna is az anya, hogy a délelőttöt a gyerekeivel töltse, nem engedték meg, mert az volt a rend. A gyerekeimmel se lehettem együtt elég, a férjem is mindig távol volt, az iskolában sem voltam boldog. Ha a pártba beléptem volna, akkor talán valamivel könnyebb lett volna, de azt nem tettem. A pénz is kevés volt, fejlődni se lehetett! Más életre, szabadabb életre vágytam. Jobb jövőt szerettem volna magunknak is és a gyermekeinknek is. Már harmadszor is áldott állapotban voltam; örültem, mert édesanyának lenni jó, gyerekekkel élni csodálatos! Sok jót hallottunk arról, hogy akik kint élnek Nyugaton, mennyivel több lehetőségük van. Én nem szívesen váltam meg az országtól, nagyon kötődtem édesanyámhoz, nagymamámhoz, a hazámhoz, a múltamhoz és a kultúrámmhoz. Mindezek ellenére elhatároztuk a férjemmel, hogy elhagyjuk az országot. Ki akartunk törni ezekből a szűk keretektől, szabadságra, perspektívára, képességünkhöz méltó lehetőségekre vágytunk.

Arra számítottunk, hogy nem kapjuk meg a nyugati útlevelet a gyerekekkel együtt, ezért megkértük a keletit is. Azt gondoltuk, hogy valahogy Jugoszláviából továbbsszökünk. Nagy megle-

petésünkre megkaptuk a nyugati útlevelet. Svédországba szerettünk volna eljutni, de nem mertünk vízumért folyamodni, hiszen az útlevelet egy ausztriai csillagászati konferenciára kértük. Azt hittük, hogy a magyar hatóságok megtudnák, hogy mi a szándékunk. Eladtuk a gyűrűinket és más értékeinket is, hogy majd odakint tudjunk repülőjegyet venni Svédországba. A szüleinktől nem mertünk elbúcsúzni, ez engem nagyon megviselt.

Megérkeztünk Bécsbe, és meg akartunk venni a repülőjegyeket Svédországba. Még soha nem jártunk addig repülőtéren. Kéz-lábbal tudakozódtunk az első szembejövőtől, hogy hol lehet itt jegyet venni Svédország felé. Mutatta, hogy ott, arra, ott lehet jegyet venni. Valaki egy ablakban elkérte az útlevelünket, odaadtuk. Ő belepecsételt. Mi nem tudtuk, hogy akkor éppen kiléptünk a tranzitterületről. Ennek nem tudtuk a jelentőségét, de hamarosan kiderült. Az, hogy a tranzitterületről kiléptünk és belepecsételték az útlevelünkbe, azt jelentette, hogy beléptünk Ausztriába.

Na, megérkeztünk Svédországba, két kicsi gyerekkel és a nagy hasammal. A svéd útlevél-ellenőrök kérdezték, hogy hol a vízum? Mi mondtuk, hogy nincs vízumunk, politikai menekültek vagyunk, nem mertünk otthon vízumot kérni stb. Vízumot még lehetett volna szerezni, de miért van benne az osztrák pecsét? Akkor már érvényben volt az a rendelkezés, – amit vagy alkalmaztak, vagy nem – hogy ha már egy nyugati országba beléptél, akkor ott kellett maradnod. Másnap visszaküldtek bennünket Ausztriába. Ha a tranzitterületen belül vettük volna a jegyünket, – mint kiderült, ott is lehetett volna –, akkor most svéd állampolgárok lennénk. Malmben, a reptéren ott volt valami jogvédő civil szervezet is, lefényképeztek bennünket, ahogy éjszaka visznek ki a repülőtérről, féldoldas cikket is írtak rólunk fotóval a Dagblatt-ban. Ez a szervezet nagyon harcolt, hogy ottmaradhassunk. Majdnem sikerült elintéznünk, de végül mégis visszaküldtünk Ausztriába. Így jutottunk egy lágérbe.

Kilenc nap múlva Bad Kreuzenbe, egy családi lágérbe vittek bennünket. Igen szép helyre, az ausztriai Dunakanyarba. A lágérellet bizonyos fokig depresszióval teli időszak. Az ember teljesen elgyökerelenedik, az egyik helyen már nincs, a másikon még nincs. Nincs munkája, nincs otthona, elszakadt a szereteteitől, egész addigi életétől. Nem érti a körülötte élők nyelvét, egy kofferja van és a reménye. Én nem voltam depressziós. A szívem alatt ismét növekedett egy kicsi élet, ott volt velem a két leánykám, nem voltam boldogtalan, de azért ez mégse mondható kellemes állapotnak. Igaz, kapunk egy szobát, teljes ellátást, mostak ránk. Ott megtanulta az ember, hogy mi teszi az életet élhetővé, ott megtanulta, hogy mi az élet! Mit jelent az, ha a sorsod a te kezében van! Mit jelent, ha te határozhatod meg, hogy mikor, mit csinálsz, mit akarsz tenni. Szabad vagy, te szervezheted meg a napodat és a jövődet! A lágérben olyan vagy, mint egy növény, amelyiknek az összes gyökerét levágták és majd új gyökeret kell eresztenie, hogy élhessen. Vagy mint az állatok az állatkertben! Nem akarok panaszkodni, mi magunk választottuk ezt az utat, és tudtuk, hogy ez csak egy átmeneti állapot. Reggelente, amikor a reggelinél találkoztunk a többiekkel, mindenki elmesélte az álmait. Sokan azt álmodták, hogy visszakérültek Magyarországra, az akkor rettenetes álmom volt. Egy rémálom! Mindenki nagyon félt tőle.

Szentivánéji álom – Katharina Clemente (olaj, 1989. – www.clemente.at)

A lágérből lehetett volna ide-oda menni. Amerikába nem akartunk menni, Ausztrália nagyon messze van, Kanadát választottuk. Talán az a legbékésebb, menjünk oda! Félttem ugyan a nagy távolságtól, már hét hónapos terhes voltam, de akkor már kiszolgáltatottak voltunk. Félttem elhagyni Európát, a családomat, de mégis nyitott szívvel, pozitív érzelmekkel indultam el. A repülőnk légörvénybe került, rázkódott, most már tudom, hogy ennek nincs jelentősége, de akkor csak másodszor repültem, ott voltak a kislányaim, rettenetes volt! Súlyos pánikba estem. Minden másodpercet hosszúnak éreztem. Egyszer csak bementek, ha kitekintünk az ablakon, láthatjuk Calgaryt. Kinéztem, megpillantottam felülről a várost, nagyon idegennek tűnt!

Végre kiszálltunk a repülőgépből, egy menekülteket segítő szervezet fogadott bennünket. Karácsony előtt voltunk pár nappal. Nagy hideg, hó meg sár. A taxi szörnyű mocskos volt, utálatlalt ültem bele. A szállodában minden műanyagból volt, a szőnyeg is műszálás, valahányszor megnyomtam a liftgombot, egy kis elektromos ütés ért. Szörnyen utáltam! Bekapcsoltam a tévét, hogy egy kicsit tanuljak angolul, primitív zagyaság áradt belőle, azt is utáltam. Az étel sem ízlett. A kórházban is, ahol megszülettem a kisfiamat, sok minden volt, ami nem tetszett. Akkor már a szépet se láttam szépek! A mókusok szürkék, nem barnák, a fák szürkék, a fű másféle zöld, mint nálunk. Számomra sok minden negatív volt. Biztosan volt ott is sok szépség, de az már nem jutott el hozzám, az én lelkem már be volt zárva Kanada előtt. Csak a gyerekeimmel volt jó lenni. Az mindig jó és szép volt. Nagyon vágyakoztam az európai lombos fák és az itteni zöld füvek után. A hotel jégvirágos ablakában negyvenhat fokos hideget mutatott a hőmérő. A jégvirágba belevájtam a mamámnak meg a testvéremnek a nevét. Az volt az én „kapcsolatom”, amíg a szállodában laktunk. Azt is fizette nekünk a bevándorlók szervezete, amíg nem találtunk magunknak egy lakást. A férjem hamar talált munkát egy magyar mérnöki irodában, ahol nagyon megbecsülték az európai tudását.

A férjemmel is végleg megromlott a kapcsolat, elhatároztam, hogy hazajövök a gyermekeimmel Európába. Eltelt néhány hónap, amíg összegyűlt a pénz a visszautazásra. Egy ismerős segítségével találtam egy galériát, akik vízfestékkel festett képeimet eladták. Egy másik galéria pedig filcből készült babákat vásárolt meg tőlem. Körülbelül ötven darabot készítettem nekik. Ezek egy része kesztyű-

báb volt. Még őrzöm a róluk készült fotókat. A férjem nem értette, hogy miért nem adok egy esélyt Kanadának. Neki jó munkája volt és ő ott maradt. Az utolsó napokban ugyan pánikba esett, hogy elmegyek, de akkor már késő volt.

Nagy szerencsém volt, hogy megvolt a politikai menedékjogom. Még amikor a Bécs melletti első lágerben voltunk és ebédért álltunk sorba, jött valaki, aki olyan beszédes volt, mindent kérdezgetett: „Kihallgatáson már voltak? Na, majd lesztek! Mondjátok azt, hogy a vallásotok gyakorlásában akadályoztak! Mondjátok ezt, meg azt, hogy megkapjátok a politikai menedékjogot!” Nagyon fontos volt ez a tanács számunkra. Mi, családosok egészen külön voltunk a lágerben, szinte el voltunk szigetelve a többitől. Nagyon kevés család volt, többnyire csak egyedül jöttek, főként férfiak. Ha ebédnél nem abba a sorba állunk, ahol ez a beszédes ember volt, akkor nem jöhettek volna vissza Ausztriába.

Na, megvolt a kihallgatás, megkaptuk a politikai menedékjogot. Ez 1977-ben történt. Egy másik házaspár is volt velünk, akik nem kapták meg a politikai menedékjogot. Ők csak Kanadában maradhattak, amitől igencsak keserűek voltak, vagy visszamehettek Magyarországra. Mielőtt hazaindultam, felhívtam őket. Azt gondoltam, hogy ők jól vannak, ismerősökhöz mentek, Torontóhoz közel, de ők is nagyon boldogtalanok voltak. Otthon elvesztették a lakásukat, a munkájukat, végül mégis hazamentek Magyarországra! Még ott is jobb volt, mint Kanadában! Nagyon érdekesek a véletlenek!

Én visszajöttem Ausztriába a három gyerekkel és pár nagy csomaggal. Nem tudtam, hogy hová menjek. Még a családi lágerben megismertem egy fiatal, kétgyermekes, kicsit zilált életű nőt, aki akkor már Linzben élt egy kétszobás lakásban. Nagyon kedves volt hozzám. Írtam neki és ő válaszolt, hogy mehetek hozzá, amíg nem találok más megoldást. Már akkor elhatároztam, ha megérkezem Linzbe, átölelem a fákat. Tényleg megtettem, átöleltem a fákat és nagyon boldog voltam! Nagyon, nagyon boldog voltam! Még a fa is másképp néz ki itt, még a fű is másképp zöldell Európában. Itthon voltam, nagyon örültem, pedig nem volt semmim, a világon semmim, a pár koffeeren és néhány dobozon kívül.

Megérkeztem Linzbe az asszonyhoz, a házban voltak más magyar menekültek is, ők már jobban tudtak németül, ismerték a lehetőségeket. Egy idős bácsi elvitt engem egy hivatalba. Azt sem tudtam, hogy mit beszél a fejem felett, de kaptam egy kis szociális segílyt, a férjem is küldött valamennyi pénzt. Ezután több helyen is laktam Linzben, többek között, a svédek házában is, az nagyon tetszett, ott szívesen maradtam volna még, de nem lehetett. Végül szeptember végén, Linztől harminc kilométerre, kaptam Welsben egy lakást. Az is egy menekültek háza volt, kicsit vizes, kicsit penészes, de örültem neki. Három szobánk lett, és nagy dolog volt, hogy végre egyedül lakhattunk a gyerekekkel. Ez 1978-ban történt.

A férjem nagyon megbánta, hogy elszakadt tőlünk és gyűjteni kezdte a pénzt, hogy utánunk jöhessen. Megérkezett, nagyon kedves volt hozzánk, hozott egy kis pénzt is, úgy nézett ki, hogy az életünk még rendeződhet. Alig telt el pár nap, kezdett rábeszélni, hogy menjünk vissza Kanadába. Néhány év alatt összeszedjük magunkat anyagilag, szerzünk egy kis tőkét és visszatérünk Európába. Addig beszélt, hogy végül rávett, hogy visszamenjünk Kanadába. Milyen érdekes az emberi természet, hogy át tud állni lelkileg! Azt gondoltam, hogy néhány évet eltöltünk majd Kanadában, a férjem is kedves, jó lesz! Egészen pozitívan álltam a kérdéshez. Most nem

Nagymamám – Katharina Clemente (olaj, 1990.)

láttam azt a sok negatívumot. Mindegy, hogy hogy lesz! Erősek vagyunk, a férjemmel is együtt vagyunk, és majd pár év múlva visszamegyünk. Így érkeztem vissza Kanadába. Érdekes, most nem utáltam semmit!

Kiszálltunk a repülőből, a férjem elment telefonálni a munkaadójának, hogy visszaérkezett és munkába áll, hogyha ennyi meg annyi bért kap. Telefonálás után nagyon rossz kedve lett. Közölte, hogy a munkaadója kevesebbet akar fizetni, mint amennyit ígért neki, ha visszajön. Nem akartam hinni a fülemnek!

Attól kezdve a férjem mindent kritizált és nagyon el volt keseredve. Ausztriát dicsérte. Én el voltam telve bizakodással, optimizmussal, erősnek éreztem magam, neki meg elment a kedve. Próbáltam vigasztalni, újra meg újra lelket önteni bele, de nem sikerült. A tetejében lakást se kaptunk. Ott álltunk három kisgyerekekkel, tőke nélkül, ráadásul külföldiek is voltunk, senki nem akarta kiadni nekünk a lakását. Egyik helyről a másikra jártunk. A munkahelyében is családodott a férjem, kiadó házat sem találtunk, csak néhány hétre kaptunk egy lakást. Két hét múlva visszaküldött a férjem, azzal, hogy ő még most egy kicsit ott marad, összeszedi, amit elvesztettünk az oda-vissza úton. Úgyhogy valamikor októberben vagy novemberben megint itt voltam Ausztriában a gyerekekkel. Még jó, hogy a lakást nem adtam vissza, és nem szóltam senkinek! A lakás is megvolt, az óvodába is újra járhattak a gyerekek. A kicsi héthónapos volt. Pedig, amikor elindultam, azt hittem, hogy most már végképp ott maradunk Kanadában.

1978-ban, valamikor karácsony táján ismét hazajött a férjem. Vettünk egy kis használt autót és még maradt valamennyi pénzünk. A férjem jó munkahelyet kapott, mérnöki állást, mégis, nemsoká-

ra ismét kezdte tervezni, hogy visszamegy Kanadába. Pár hónap múlva elváltunk. Ez igen nehéz időszak volt számomra.

Eltelt egy év, tele voltam energiával az új élet kezdetéhez. Immár egyedül a két kislánnyal és a kisfiammal. Minden új volt. Új volt az egyszerűen berendezett lakásunk, a szobákat én tapétáztam ki, a konyhabútorokat magam mázoltam le. Egyre otthonosabbá tettem. A német nyelvet gyorsan tanultam hallás után. Még alig tudtam németül, de már voltak tanítványaim, akiknek matematikát tanítottam. Nagyon szerettek. Egyre jobban kiismertem magamat a városban. Wels egy szeretnivaló kisváros. Ez is, és a későbbi welsi lakásom is a város szélén állt. A nyolcadik emeleti ablakaim a szép, szántóföldekkel csíkozott dombos vidékre nyíltak. A távolban a salzburgi hóspíks hegycsúcslata, különösen tiszta időben, szépen kirajzolódott. Szerettem itt lakni. Boldogan éltem itt a gyermekeimmel. Soha nem unatkoztunk és mindig jókedvűnk volt. Gyakran kirándultunk, hol gyalog, hol kerékpárral, hol autóbusszal. Mégis, egyre jobban hiányzott egy felnőtts társ. Huszonhét éves voltam. Lehet még erre esélyem ennyi gyerekkel? Az idegenben? Csak futó ismeretéseim voltak. Ilyen az idegenbe szakadtak sorsa. Kevés, felszínes, futó kapcsolat, a szomszéd, az eladónő, a hivatalnok, a banktisztviselő, néha a gyerekek tanítónője, akikkel olykor néhány szót váltottam.

Egyszer csak látogatóba érkezett Budapestről a sógorom. A nővérem előtte felhívott, hogy János nem egyedül jön, hanem hozza egyik ismerősét is. Legyek kedves hozzá, nagyon rendes fiú! Kedves voltam. Persze nem volt nehéz, örültem a látogatónak. A nővérem férjét úgy kedveltem, mintha a bátyám lenne. A barátja egy jóképű, csinos, sármos, perui közgazdász volt, akkoriban dolgozott a doktori diplomamunkáján. Pár nap múlva már nem volt menekvés, nagyon beleszerettem. Három hónappal később újra eljött hozzám, most már egyedül. Így kezdődött Clemente Palma Hypolitóval, a szép, a felejthetetlen, de nem zavartalan, és nem ellentmondások nélküli kapcsolatunk. Össze is házasodtunk. Először egy kislányunk, majd egy kisfiunk is született. 1982 őszén költöztünk Bécsbe. Félttem, hogy majd a felső-ausztriai kisvárosból különböző egyetemekre szétszélednek a gyermekeim. Úgy gondoltam, hogy a fővárosban ennek kisebb a veszélye. (Később ez be is igazolódott. Szerencsémre az egész nagy családom a közelemben él.)

Nemsokára, ahogy Bécsbe költöztünk, vettem egy festőállványt, sok-sok festéket, ecseteket. Délelőttönként, amikor a gyerekek iskolában voltak, késő este, amikor aludtak, néha még éjjel is festettem. Úgy belefeledkeztem sokszor, hogy az idő múlását sem éreztem. Közben tanítottam is, matematikát, fizikát. Többnyire az érettségire való felkészítésre specializálódtam, de voltak és ma is vannak egyetemista tanítványaim is. Szerencsére nagy lakásunk volt, így ritkán volt a gyerekek zsvajgása zavaró. Igyekeztem mindent jól megszervezni, de nem volt könnyű. Azért megbirkóztam a dolgokkal.

1985-ben volt az első bécsi kiállításom a Volksbankban. Ekkor már ismét egyedül éltem a gyermekeimmel. Ezután egyre gyakrabban állítottam ki más bankokban és különböző kiállítóterekben.

Élménytelen, zajló családi életünk, és kontrasztként a festés kellemes magánya töltötte ki az életemet. Teljes és tökéletes ügyse lehet semmi, de én egy boldog, élményekben gazdag életre tekintek vissza. A kicsi, mindennapi nehézségek és a nagy megpróbáltatások megerősítik az embert. Az erős, nagy fa mennyi vihart, fagyos szelet megélt, s mert nem tört le, nem dőlt ki, azért áll olyan fenségesen, biztosan a helyén.

A furulyás - Katharina Clemente (olaj, 1990.)

1994-95-ben egy bécsi középiskolában tanítottam. Azután vizsztatértem a magánoktatáshoz. Ebben a két évben a Vienna News Journal-nál is dolgoztam tanítás után hirdetésszervezőként, de olykor írtam is, és illusztrációkat is készítettem. Ez nagyon jövedelmező állás volt.

1996-tól kerámia-tervezéssel is foglalkoztam. Budapesten három keramikus dolgozott nekem. Sopron mellett is volt egy házaspár, akik éveken át szépen megvalósították a terveimet.

Kobaltkék, magassfényű smaragdzöld, néha kinaivörös, illetve angolvörös kerámiatálak, vázák, gyertyatartók készültek az én speciális stílusomban. Kiállításra is vittem ezeket a termékeket. Annyi megrendelést kaptam, hogy az autómmal Svájcba, Németországba, itthon Salzburgba, Grazba stb. kellett szállítanom. Sok kilométert utaztam így, jó volt, élveztem ezeket az utakat.

Közben lakástextíliát is terveztem bársonyból, selyemből, hasonlóan a velencei stílushoz.

Budapesten Hasek Gabi volt az egyetlen, aki az akkoriban megismert varrónők közül nagy lelkesedéssel és pontosan meg tudta varrni az én sokszor igencsak igényes, nehéz terveimet.

Előkelő helyekről kaptam megrendeléseket. Ha alaptőkém lett volna, ma már talán egy nagy és elismert cég élén állhatnék. Nem baj, nagy anyagi javakra most sem törekszem.

Ahogy a gyermekeim lassan nagykorúvá, önállóvá váltak, körünk társadalmi ellentmondásai egyre inkább foglalkoztattak. Pár éven keresztül különböző témákban előadásorozatokat szerveztem. Ezeket sokan rendszeresen látogatták. A Pro-Leben („Az életért”) társaságnak még most is tagja vagyok. Aktívan állást foglalunk a géntechnika mezőgazdaságban való alkalmazása ellen.

Gazdag volt az életem és ma is az. Most is tanítok, festek, kiállításokon szerepelek. Legutóbb nagy, nemzetközi kiállításaim voltak Berlinben, Párizsban és Sanghajban. Valamennyin személyesen is jelen lehettem. Több életet éltem és élek meg egyszerre. Átéltam lányaim és fiaim élményeit, sikereit, kudarcait. Sok-sok időt töltök a gyermekeimmel és az unokáimmal. Már a tizenegyedik is úton van. Mit kívánhatnék még?

Van egy kis kertem a Práterben, sok örömet találok zöldségeim, gyümölcsöim, és virágaim ápolásában. Mostani férjemmel, az újságíró Müller Helmuttal Bécs belvárosában lakunk, a Stephansdom, vagyis a Szent István székesegyház mögött. Kis terecske van a házunk előtt, így rigók és más madárkák dalolását hallgathatom, amikor nyitott ablak előtt festek. Boldog ember vagyok.

Lejegyezte: Kóka Rozália

Elmúlni dicsőségben...

(Egy visai istálló krónikája)

A régi falun minden építmény, legyen az lakóház, istálló, csűr vagy fészer, leképeződése volt az ember örök vágyának, hogy alkotni szeretne, hasznossá tenni a teret, elérhetővé, használhatóvá a környezetet, amiben a saját és állatai életét elképzelte.

Fontos öröksége ez a hagyományos falusi világnak, melyben az építmények a belső rendet, az emberben eredendően rejlő harmóniát voltak hivatottak közölni a környezet felé. Harmóniára törekedett az ember teremtett világával, így formálta környezetét is. Tehetősebb falvakban gyakran tetten érhető az a törekvés, ahogyan a lakóházhoz mérten monumentálisnak tűnő gazdasági épületeket, csűröket, istállókat építettek a telekre, mely tükrözte azt a megbecsülést, mellyel a gazda viseltetett büszkeségei, az állatok iránt. Jó példa erre a kalotaszegi Bogártelken ma is látható, szerkezetében és építményeiben helyenként viszonylag érintetlenül maradt utcákban élénk taruló kép.

Hasonlóan szép példája ezen emberi törekvéseknek a mezőségi falvakban elszórta még megfigyelhető építészeti sajátosság. Ám itt nem a méretek, csupán a lakóházhoz hasonló szerkezeti megoldásokkal létrehozott kicsi istállók árulkodnak arról az odafigyelésről, amivel a gazda az állatai felé fordult.

Több mint tíz esztendőn keresztül figyeltem és fényképeztem egy ilyen épületet a mezőségi Visában, mely a falu központjában lévő egyik kis porta sarkának dombján állt. A gyönyörű istállót az Albon nevű román család építette az 1870-es években, fénykorát az öreg Albon, majd fia, Albon Octavian, később az ő fia, Albon Valer gazdálkodása idején élte. Valer bácsit még ismerhettem,

2006. július

1928-as születésű volt és 2009-ben távozott az élők sorából.

Tulajdonképpen az élete végével lett a földdel egyenlővé az istálló is. Utolsó kancájával és annak kicsi csikójával még sikerült megörökítenem 2007-ben, ahogy büszkélkedett állataival az istálló előtti kis udvarrészen.

Az istálló alapanyaga, a vastag tölgygerendák a visai erdőből származtak. Errefelé is sokszor a széki ácsok segítségét igénybe véve, de mindenképpen az általuk kifejlesztett és mesterien használt technológiát alkalmazva építették a házakat is, az istállókat is. A vastag, szekercével faragott talpakra sorban helyezték el a felső rendeket, ezekben állították az oszlopokat, s az így kialakuló falközöket egyszerűen bedeszkázták. Az

istállóknál tehát nem használtak vályogot. A vályogtapasztást csak időnként, nagyobb hidegek esetén alkalmazták, amikor is betapasztották a deszkaréseket, védendő az állatokat a hidegtől, széltől. Ezeket az istállóépületeket úgy formázták, hogy meredek fedél került rájuk (ezzel biztosítva a víz gyors levezetését), „felszarvazták”, s ezeken a szarvakon a zsupp (tehát szalma) fedést „sarokra törték”, mely sarkokra (csúcsokra) egy-egy régi fazakat helyeztek, mely védte a csúcsokat az esőtől, széltől. Az istállóépület és a kialakított tetőszerkezet gyakran tovahaladt a csűrhez, így egységet alkotva azzal.

Ezzel a precíz és odafigyelő, rozsdát nem képző (szög vagy csavarok nélkül, ácsolással-csapolással illesztett) technológiával készült, a tetőfedést időnként kijavító gondoskodással ápolat épületek több száz esztendeig álltak, a maguk méltóságában, büszkén, hirdelve megalkotóik tudását, hozzáértését.

A XX. századtól kezdődően ezeket az építményeket fokozatosan megerősítették az újabb építési technológiák alapanyagaival, téglával, vakolat, meszelés stb., melyek az épület fokozatos tévesztését, használatból való kiesését követő pusztulás során láthatóvá váltak.

Aki Visában járt néhány évvel ezelőttig (egészen pontosan 2009 tavaszáig), annak tekintetét nem kerülhette el ez a kis építmény. Írom mindezt múlt időben, hisz az apró istálló már nem létezik. 2010-re eltűnt a föld színéről, visszaadva anyagait, építménylélekét az örök körforgásnak. (Köszönöm Lengyel László „Türe” barátomnak az utolsó kép elkészítésében nyújtott segítségét.)

Kép és szöveg: Henics Tamás

2010. december

1999. november

fotó: Henics Tamás

2001. április

2005. április

2006. április

2007. február

fotó: Henics Tamás

2007. április

2008. július

2009. május

fotó: Henics Tamás

A bartóki hármass út a XXI. századi zenében

(A bartóki út és a táncművészet útjai – néhány megjegyzés)

„Hiszen minden művészetnek joga van ahhoz, hogy más, előző művészetben gyökerezzen, sőt nemcsak joga van, hanem kell is gyökereznie. Miért ne volna akkor jogunk a népi művészetet is ilyen gyökértartó szerephez juttatni?” (Bartók)

A kezdő Bartók idézet jogalap arra is, hogy kizárólag a folklórból kiinduló művészi alkotás lehetőségeit vizsgáljam. És még mielőtt valaki a XXI. századi alternatív vagy avantgárd zenei világra gondolna, sietek leszögezni, hogy a népzene bartóki megközelítését alapul véve, a mai magyarországi populáris zene aspektusait vizsgálva szeretném tapasztalataimat megosztani, hiszen ezzel a területtel foglalkoztam magam is az elmúlt húsz évben. Pontosítva előadásom címét, mely inkább egy kötetnyi doktori disszertáció címe lehetne, a húsz perces időkeretnek jobban megfelelő „A bartóki út és a táncművészet útjai – néhány megjegyzés” címet adnám. Ugyanis a szűk időkeretben néhány kérdésre próbálok csak válaszolni, olyanokra, amelyek ma „benne vannak a levegőben”, és természetesen szubjektív válaszokat adok, hiszen a gyűjtési (például Utolsó Óra) vagy a huszonéves színpadi zenészi és zenei szerkesztői, zeneszerzői tapasztalat (Ökrös zenekar, Kodály, Budapest, Állami táncgyűttesek) birtokában kialakultak bennem is olyan gondolatok, amelyek papírra kíváncsognak a népzenei feldolgozásokkal kapcsolatban.

Előadásomban nem foglalkozom olyan művészi alapfogalmak megmagyarázásával, mint az esztétikai szép, rút, tragikus és komikus, vagy éppen a katarzis, mint minden művészi alkotás célja. Ezeket csak használok. (Az idézetek Bartók 1931-es „budapesti előadásából” származnak.)

*

Ennyi szabadkozás után kezdjük egy kis (TÁNCMŰVÉSZET)TÖRTÉNELEMMEL!

A táncművészet elmúlt harmincöt évében hosszú utat járt be. Színpadi hatása kezdetektől jelentős volt, hiszen mint minden jelentős mozgalom, az előző művészi irányzat tagadását is magában foglalta (esetünkben a Mojszejev, Rábai nevével fémjelzett, a folklór felszínes ismeretén alapuló, szórakoztató, sokszor „show” jellegű színpadi alkotásokat). A „gyökerekhez hatolás” gondolata azonban sokáig meggátolta a táncművészet legtöbb képviselőjét,

hogy a folklórral mint művészetrel vagy művészi alanyal foglalkozzon. Ráadásul az eredetihez való ragaszkodás odáig vezetett, hogy sokszor tagadtuk azokat az esztétikai, művészi, színpadi törvényszerűségeket, melyeknek az előző generációk jól-rosszul még birtokában voltak, használták. Azonban az eredeti varázsa mellett néhány makacs ember továbbra is arra készült, hogy a megismert kincseket saját gondolatainak foglalatába rakja, esetenként elemelje az általános esztétikai szép kategóriából, és átvitt jelentéseket próbáljon meg velük kifejezni; magyarul: elkezdtek feldolgozásokat alkotni.

Az első időszakban az újra felfedezett régi hangszeres-vokális népzene, az eredeti néptánc az újdonság, az eredetiség, a modernség élményét, művészi katarzist adta, és egyfajta „ellenzéki”, „nacionalista” (értsd nemzeti) aurát is kapott a posványos késő kádári korban. A katarzist művészi élményhez ekkor még elég volt, ha például a Muzsikás együttes egy ördögösfüzesi ritka magyar fogócskát a kor hangulatát áttételesen, virágnyelven érzékeltető szöveggel felruházott (talán nem kell bejátszani a „Hidegen fújnak a szelek”-et, hogy fejünkben megszólaljon), és arra ezt a hangulatot költőien megjelenítő koreográfiát (Zsuráfszki Zoltán – Farkas Zoltán „Batyú”) készítsen. A legendás Kodály Kamara Táncgyűttes legsikeresebb száma lett belőle, tökéletesen kifejezte egy akkori városi értelmiségi életérzését.

Ami jött 1989, ránk köszöntött a „demokrácia”, kinyílt a világ. Először is elsöpörte azt a vadvirágos mezőt, amely falun még élt a kulturális vasfüggöny miatt. Másodsor: amit ebből huszonöt év alatt a saját virágoskertünkbe átültettünk, globalizált áruként számúzte a „multi” áruházak sokadik, nem túl trendi polcára.

Így a kilencvenes évek végétől mindmáig művészi szempontból elbizonytalanodás jellemzi ezt a területet. Az eredeti, hagyományos népzene és az újonnan „kitalált” kereskedelmi kategóriát – melyen a feldolgozásokat értjük –, a világzenét művelők között az ideologikus, a művészetben nem gyökerező, gyakran önmarcangoló szembenállás felerősödött. Számátalan olyan vitát hallottam, ahol a hagyományos népzene művelői a hozzáértés és az „eredeti” népzene iránti alázat hiányát hányták a feldolgozó (világzene) szemére, a könnyű siker hajszol-

óinak állítva be őket, míg az ellenoldal simán „autentico dilettanto” pecséttel látta el az eredetihez ragaszkodókat.

Ezt a szembenállós vádaskodást tegyük félre most, nézzünk szét saját házunk táján. Fontos lenne, szerintem, hogy próbáljunk meg legalább a fejekben rendet tenni. Én a magam részéről megkísérlek összefoglalni néhány tanulságot, melyek alapértékeként művészi munkámat irányíthatják.

*

Következzen néhány (SZUBJEKTÍV) AXIÓMA!

Először: számomra az eredeti mindenek kiindulópontja, origója. Ez azonban nem jelenthet kritikátlan átvételt vagy ortodox ideologikus bezárkózást, ellenkezőleg, nyitott szemű rácsodálkozást újra és újra arra a kincsre, mely – olykor érdemtelesen – ránk maradt. Mindenkinek joga van azonban saját művészi kifejezésének érdekében innen erre-arra elkalandozni, de mindig vissza-vissza kell térni, mint ama kereszteződéshez, ahonnan az összes út indul.

Másodsor: a folklór mindennemű felhasználásának alapja, annak minél tökéletesebb ismerete. Az elmúlt hatvan évben számtalan zeneszerző (alkotó) indult el deklaráltan például a Bartók által felvázolt út(ak)on, anélkül hogy a Bartók által is szükségesnek tartott „útravalót”, az alapos népzenei (vagy néptáncos) tudást megszerzte volna. Elrettentő példák vannak eltemetve például a Magyar Rádió archívumában, az előző ötven év terméséből, feldolgozások alcímmel, melyeket ma a kutya se hallgat meg, de még ma is hallunk-látunk olyan „világzenei” vagy „néptáncalapú” produkciót, amelynek néhány taktusa után világhosszú válik, hogy készítőjének nem sok fogalma van, mihez nyúlt, vagy ami még rosszabb, nem is érdekli. Ezek az alkotók tudáshiányukat nagyon gyakran kompenzálják a „nagyokra”, többek közt Bartókra való hazug hivatkozással.

Harmadsor: semmi, mégoly magas akadémiai tanítás sem helyettesítheti a helyszíni élményt. Bartók erről így ír: „Az én véleményem egyébként az, hogy akkor lehet csak igazán intenzív a parasztzene hatása valakire, ha az illető a parasztzenét ott, a helyszínen, a paraszttal közösségben átélhette. Más szóval: szerintem nem elegendő, ha csak múzeumokban elraktározott paraszt-

zenével foglalkozunk. Mert a lényeges az, hogy a *parasztzenének szavakkal le sem írható benső karakterét vigyük át a műzenénkbe*, hogy átömlőssük belé a paraszti muzsikálás levegőjét. Nem elegendő csupán parasztszene-motívumok vagy ilyen motívumutánzatok beléoltása a műzenébe: ilyesmi csak különleges felcírázáshoz vezetne.”

Negyedszer: minden folklórból táplálkozó alkotó és alkotás eredendő hozzáállása az alázat kellene hogy legyen, valahogy úgy, ahogy az indiánok tisztelték meg az elejtendő vagy elejtett vadat. Ez nem jelenti ugyanakkor a szuverén alkotói attitűd feladását, a csak szolgálai utánzást. Művészetünknek az irányítója a megszerzett, kritikus tudás és a saját szubjektív lelki berendezkedésünk, állapotunk, belső művészi érzékünk kell legyen.

Ötödször: minden művészi alkotás (így a folklórból eredeztetett is) alapvetően az *egyén* szuverén, szubjektív és megismételhetetlen, belső önkifejezése. A kollektív művészethez kollektíva (közösség) kell, a művészetben viszont már nagyon régen az alkotó egyéniségek törnek az utat. A folklór maga művészet, mégpedig közösségi művészet – volt. Azonban észre kell vennünk, hogy a XX. századtól, így ma is az alkotó egyéniség szerepe lett az elsődleges. Azok az „adatközlők”, akiket mestereinknek tartunk, kivétel nélkül nagy egyéniségek voltak: Neti, Csipás, Zerkula, Kodobáék.

Ma Berecz András meséi, jóllehet minden ízükből a népmeséből vették, Bereczhez köthetők, utánozhatatlanul. Ifj. Csoóri Sándor, Éri Péter „pöncögös” feldolgozásai (például *Nem arról hajnallik, Szomorú az idő* stb.) nemcsak a kitűnő előadót dicsérik, de benne van ezen emberek egyéni, kreatív, művészi lelkülete is.

Hatodszor: A „magas” művészetben, az írásbeliségnek köszönhetően az alkotás végleges és változtathatatlan formában létezik. Beethoven *Eroica* szimfóniája akkor is remekmű, ha nem Karajan híres előadásában hallgatjuk. A népművészetben a szóbeliség szabadságának köszönhetően azonban az előadó szerepe központi válik. Nem biztos, hogy művészet minden előadásban például az *Este van, este van...* című széki lassú, de megérint; és művészet Sipos György Sándorné Juhos Zsuzsa előadásában és megformálásában, Lajtha 1941-es gyűjtésében.

Bartók erről így ír:

„Hangoztatói szintén a tematika fontosságát helyezik előtérbe; a megformálás – a tulajdonképpeni alkotás – fontosságára nem is gondolnak. Márpedig a megformálás az igazi tehetség erőpróbája.

Ezért mondhatjuk: a népi zenének csak akkor van művészi jelentősége, ha nagy for-

máló tehetség kezén tud a magasabb műzenébe áthatolni és arra hatni.

Tehetségtelenek kezében sem a népi zene, sem semmiféle más zenei matéria nem tehet szert jelentőségre. Vagyis: a tehetségtelenségen nem segít sem a népzene, sem egyébre történő támaszkodás. Az eredmény így is, úgy is: semmi.”

Hetedszer: kiegészítve a gondolatot, leszögezhetjük: attól, hogy a népművészet egy-egy darabját változtatás nélkül színpadra helyezzük, nem jön létre automatikusan új színpadi műalkotás, még akkor sem, ha az egyes darabok önmagukban (gyűjtésük pillanatában, az előadónak köszönhetően) zseniálisak.

Ha eltekintünk a mostani előadók zsenialitásának kérdéséről, és megpróbálunk felelni a miertre, akkor először a színpadi alkotás *formájára* kell figyelni. Tekintve, hogy ebben az esetben a tartalom változatlan a hajdani gyűjtéshez képest, mely az adott pillanatban revelációszerű művészi élményt okozott, mai darabunk formája meg fogja határozni alkotásunk művészi színvonalát.

*

SZÍNPADI MŰVÉSZET – KÖZÖSSÉGI KULTÚRA

A szubjektív és általános megjegyzéseket letudva, engedjenek meg néhány gyakorlatias gondolatot!

A folklór ma a táncházban eszköz, hogy jól érezzük magunkat, és cél is, hiszen közben ismereteket szerzünk, tehát a táncházban, bálban a népművészet maga a megismerés célja. Bartók szerint: „A népi zenének főleg olyan országban van mással nem pótolható óriási jelentősége és szerepe, ahol alig van egyéb zenei hagyomány, és ami kevés van is, az egyáltalán nem számottevő. Ilyen országok Kelet- és Dél-Európa legtöbb országa, tehát Magyarország is.”

A színpadon azonban csak eszköz, hogy ismerjünk magunkra, és bár természetesen különösen jól használható identitásépítésre és közösségépítésre, a színpadi viszonyok közepette nem ez az eredeti célja, hanem a művészi élmény.

Általános művészeti szempontból a folklór (népköltészet, népzene, néptánc) és a folklorizmus ma egy nyelv a sok közül. Posztmodern korunkra jellemző, hogy a nagy zenei „nyelvek”, irányzatok (például a XX. századi zenében a szerializmus, a minimalizmus) megszűntek közösségiek lenni, ma már „minden egész eltörött”, mindenki olyan nyelvet használ művészi alkotásaihoz, amilyet akar, és amivel úgy gondolja, hogy legjobban ki tudja fejezni önmagát. Ebben a kavargásban számunkra a folklór, mint szívünkhöz legközelebb álló nyelv, ahogy Bartóknál is, vörös fonalként adott.

Nem volt ez mindig így. A XIX. századi romantika zeneszerzői még más nyelven fejezték ki magukat, ahol a folklór gyakran csak a „couleur locale” szempontjából volt fontos. Bár a Bartókék és követőik utáni zeneszerző-generációk már tanultak folklórt, számukra a bartóki modell nem volt járható út, vagy a mestereik meghaladásának igénye miatt, vagy a nyugati, „dekadens” zenei világgal való itthoni szembeállítás hiteltelensége miatt. A Bartók utáni generációk, például Ligeti, Bozay, Kurtág mind írtak népdalfeldolgozásokat, de megmaradtak a felszínen, nem tették a folklórból táplálkozó zenei nyelvet életprogramjukká. A táncház generáció az első, hosszú évtizedek óta, amely ismét a sokat emlegetett, de kevésbé járt bartóki útra lépett.

Ezért engedjek meg, hogy újra felidézsem Bartók Béla híres, többször kifejtett gondolatait „a hármas útról”, hogy hogyan lehet a népdalból művészi alkotást létrehozni, melyek számomra ma is érvényesek, és elsősorban a színpadi feldolgozásokra vonatkoztathatók, hiszen a zeneszerző szempontjából vizsgálódik. Biztos vagyok, hogy vele együtt végiggondolva az utóbbi évek világi zenei termését, számtalan példa jut a kategóriák kapcsán eszünkbe, amelyeket most időhiány miatt nem tudunk idézni.

„Először is úgy, hogy a parasztdallamot minden változtatás nélkül vagy csak alig variálva, kísérettel látjuk el, esetleg még elő- és utójáték közé foglaljuk. Az ilyen dolgozatok némi analógiát mutatnak Bach korál-feldolgozásaival.

[...] Az azonban mindenkor nagyon fontos, hogy az a zenei köntös, amelybe a dallamot öltöztetjük, a dallam karakteréből, a dallamban nyíltan vagy burkoltan mutatkozó zenei sajátosságokból legyen levezethető, illetve hogy a dallam és minden hozzáadó: *elválaszthatatlan egység benyomását keltse.*

A parasztszene hatásának másfajta megnyilvánulási módja ez: a zeneszerző nem használ fel valódi parasztdallamot, hanem ehelyett *magá eszel ki* valamilyen parasztdallam-imitációt. Lényeges különbség e között és az előbb leírt mód között tulajdonképpen nincs.

Végezetül még egy harmadik módon mutatkozhatik a parasztszene hatása a zeneszerző műveiben. Ha tudniillik sem parasztdallamokat, sem parasztdallam-imitációkat nem dolgoz föl zenéjében, de zenéjéből mégis *ugyanaz a levegő árad*, mint a parasztszenéből. Azt lehet mondani ilyenkor: a zeneszerző megtanulta a parasztszenei nyelvet és rendelkezik vele oly tökéletes mértékben, amilyen tökéletes mértékben egy költő rendelkezik anyanyelvével. Vagyis: zenei anyanyelvévé lett ez a paraszti zenei kifeje-

zési mód: oly szabadon használhatja és használja is, akárcsak a költő anyanyelvét.”

A bartóki logikus kategóriákat adottnak elfogadva, megpróbálók tisztázni néhány olyan fogalompart, mely a gyakorlatunkat értelmezi, és elsősorban a művészi alkotás esztétikai szempontjából közelít.

*

EREDETI – FELDOLGOZOTT

Nyilvánvaló, hogy dacára a különböző elnevezéseknek (világzene, énekelt versek stb.), népzeneből táplálkozó világunk két féltékére osztható, és a különbség köztük általában könnyen beazonosítható. Van azonban egy szürke zóna, mely sok bonyodalmat okoz szerzői jogi kérdésekben, mikor egy-egy zenekar kvázi saját feldolgozásának érzi és akként is jelenteti meg a különben hagyományos, az adott dialektus, kistáj kollektív szabályai szerint született eredeti népzene, dallamsorozat. Itt leszögezhetjük, hogy a modern szerzői jog szerint, melynek alapja az egyéni alkotó, ezek a még a kollektív művészet idejéből ránk maradt alkotások *nem* feldolgozások, tehát nem tekinthetők saját alkotásnak, hiszen a mai felidézőjük semmilyen változtatást nem végzett az eredetihez képest. Ezen zenék művészi értékét a hajdanvolt kollektív tudásra való rácsodálkozás, felismerés és azonosulás katarzisa adja, miközben jó néhány olyan általános esztétikai törvényszerűségnek is megfelelnek, melyek tudatos használata már jóval a kollektív művészet utáni alkotásokat jellemzi.

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

*

POPULÁRIS (KÖZÉRTHETŐ) – MŰVÉSZI

Kétségtelen: a népzene *népszerű* zene is, kifejezőeszközei hajdan mindenkinek rendelkezésére álltak, és mindenki értette is üzenetüket. Ez ma is így van, nagyjából. Azonban, ha például Bartók *Concertójához* hasonlítunk egy akármilyen népzenei összeállítást, különbségként azt látjuk, hogy a *Concerto* élményt adó befogadáshoz komoly zenei előképzettség kell, míg a népzene elvben bárkinek élményt adhat.

Viszont, ha például Bartók „Ne menj el...” kezdetű népszerű egynemű karához hasonlítjuk a „Csak azt mondd meg, rózsám” kezdetű, Lajtha által 1941-ben gyűjtött széki lassút, nem látunk nagy különbséget befogadás szempontjából.

Tehát a magas művészeti alkotás is lehet populáris, miként az egyszerű, népszerű is lehet művészi.

*

KÖZHELYES – MŰVÉSZI (EREDETI)

Ha viszont valamely világzenét játszó zenekar, például a Nox egynemű zenéjét hasonlítjuk a népdalhoz, melyet felhasználtak, ott azt érzékeljük, hogy a problémát inkább a *kommersz* és a *művészi* nyelvezet ellentéte okozza. Mert, noha a Nox gyakran használ önmagukban művészi népdalokat, feldolgozási módjuk, hangszerelésük, előadásuk teljesen idegen maguktól az eredeti daloktól, jórészt az unalomig ismert, földig koptatott nyugati műzenei, könnyűzenei sémákat halljuk vissza egy alapvetően amerikai show-környezetben.

Ilyenkor maguknak az eredeti daloknak az üzenete is sérül, eltűnik, gyakran anélkül, hogy másik üzenet venné át a helyet. A kompozíció kiüresedik, mi meg esetleg joggal gondolhatjuk, hogy kár volt azt a népdalt beleráncigálni a számára teljesen idegen és méltatlan zenei-színpadai környezetbe.

*

SZEMÉLYES – ÁLTALÁNOS

A népdalok és a népköltészeti szövegek szabadon párosíthatók. Régen az előadón múlt, hogy saját személyes sorsát tükröző szövegeket hogyan énekelt egy választott dallamra, vagy a már adott szöveget hogyan alakította saját sorsvariációjának megfelelően.

Ha a gyimesi keservesben meghalljuk, hogy „Veres vízen van egy hajó, / Aztat húzza harminchat ló”, biztosak lehetünk, hogy aki azt énekelte, éppen 36 éves volt. Ugyanakkor, ha a már idézett „Csak azt mondd meg, rózsám” kezdetű szöveget nézzük („... melyik úton mész el, / Felszántatom én azt aranyos ekével. / Be is vetem én azt szemenszedett gyönggyel, / Meg is boronálom sűrű könnyeimmel”), kétségtelen, hogy a búcsú

e művészi megfogalmazása könnyen általánosíthatóan sokak egyéni érzelmeit mozgatta meg, élték át saját életükben is.

A hangszeres zenével már nehezebb a kérdés, hiszen nem rendelkezünk a szövegek direkt üzenetével, azonban a dalválasztástól a stílus engedte személyes kifejezésig itt is sok lehetőségünk van személyes hangot kiérlelni, miközben a dialektus engedte általános stílusjegyeket betartjuk.

*

A NÉPDAL, MINDEN FELDOLGOZÁS ALAPFORMÁJA

Tartalom és (nagyobb) forma: a világ művészi leírhatóságának két koordinátája. Ha népzeneről vagy feldolgozásról van szó, akkor általában művészi formaképzésünk alapja a négysoros népdal.

Bartók szerint: „...ezek a dallamok a legmagasabb művészi tökéletesség megtestesítői. Valósággal *példái annak, miként lehet legkisebb formában, legerényebb eszközökkel valamilyen zenei gondolatot legtökéletesebben kifejezni.*”

Számunkra, akik a táncházakban ilyen dallamok ezreit játsszuk, egyszerű gyakorlat és játék utánzatokat gyártani, ahogy azt Bartók is mint második utat leírja.

A dallamok esetleges egymásutánja, ahogy a táncházban, tánc alá muzsikáljuk, azonban még nem jelent művészi alkotást. El kell emelnünk a valóság talajáról, tipizálnunk kell. Ahogy József Attila írja, „a kiválasztott valósággrész, amikor a művésziség mozzanatába jut, megszűnik a valóság *része* lenni, mert a *valóság egészévé* válik”.

Nekünk pedig az a dolgunk, hogy a részben az egészet mutatva, a színpadon állva művészetünkkel élményszerűen felismeressük közönségünkkel ősei zenei arcát. A mi nagy előnyünk más művészeti nyelvvel szemben, hogy tükrünk, miközben hallgatónk földi mása visszatekint belőle, az elődök hosszú sorának arcát is mutatja, és a rádőbbenés katarzisa így minden más művészi élménynél nagyobb lehet.

Végezetül csak azt mondhatom: vegyünk egy mély lélegzetet, hagyjuk a kesergést és az érzelmeket. Nyúljunk vissza ismét a gyökerekhez és mesterünkhöz, Bartók Bélához. Próbáljuk ismét és ismét megfogalmazni, Bartók gondolatainak a fényében, de magunknak elsősorban, racionálisan, eddigi tapasztalataink alapján, művészi szempontból is, hogy kik vagyunk, és mit akarunk. A mai helyzetben nincs más előremutató lehetőségünk, csak a „mindenséggel mérni magunkat”, megismerni és alkalmazni a kortárs művészet törvényeit, miközben újra és újra a „tisza forrásból” iszunk, mint Bartók vadászfiai.

Kelemen László

Tűz van!

Mi a temető alatt laktunk. Nem messze tőlünk, a katolikus temető alatt, ott volt a vásártér.

– Tűz van! – hallik a nagy kiabálás. A református templomban meg is kondult kétszer vagy háromszor is a harang. Ez a megszakított harangkondulás, mintha a lélekhez szólna, olyan mélyen olyan búsan kong: „Baaj...baj...baj”.

A tűz magasra emelkedik. Ég a vásártéren egy búzaasztag. A nép már futkos, az asszonyok sírva ordibálnak: – Segítség!

Az emberek vízéért kiáltoznak: – A másik búzaasztagot kell öntözni, nehogy abba is belekapjon! – teprenkednek, ordibálnak segítségért.

Én a patakba merítem a vedremet sok más asszonnal együtt, de hiába van a tűz mellett a patak, ha csak iszap van benne. Rég nem volt már eső. Már ég a második, harmadik, negyedik búzaasztag is, lángokban áll az egész vásártér. Nem közeledhetünk a tűzhez inkább el kell fussunk tőle. Magasba csap fel a nagy piras láng.

– Oda a búzám, nem lesz kenyerem! Én Istenem! – néznek fel imára kulcsolt kezekkel az asszonyok az égre.

– Oda a búzánk, mi lesz velünk? Mít adak enni a gyermekeimnek? Én Istenem, ne hagyj el!

Nagy a jajgatás, a sírás. Még a gyermekek is sírnak. Innen-onnan hallik egy hang: – Ki csinálta ezt a nagy kárt a falunak, ki gyújthatta meg?

A férfiak próbálnak rendet teremteni: – Asszonyok, ha már nem tudunk segíteni, bár álljunk félre, menjetek félre ti is, gyermekek!

Illusztráció: Juhos Kiss Sándor

De már mindenki kormos. Nagy fekete perjés füst száll felfelé, s onnan lefelé. Még harminc méternyire is elhordja a szél a tüzet. Le-leszakad a tüzes búzaasztagból egy-egy darab, ide-oda lángolva hordja őket a szél. Percegnek, szikráznak, pattannak a búzaszemek is. Nagy füst van, itt már nincs mentség. Jó, hogy nincs a közelbe ház, leégne ettől a nagy tüztől az egész falu. Dehogy nincs! A legközelebb van a Kocsis ház.

Apám ordibál: – Végünk van, végünk van! Erre hordja a szél azt a nagy tüzet!

Teli tüzes perjével a levegő. Hamar pokrócokat, lepedőket kell vizezni, s ezeket kell a sövény, töviskertekre teríteni. Úgy mozgunk, mint a hangyák. Előttünk a Nagypatakban még van egy kis mocsokos víz. Egy asszony odakiált: – Tá' csak nem dugjátok be abba az iszapos, piszkos vízbe az abroszt, a lepedőt? Nem lesz belőle soha fehér!

De már hozzák a vizet a ríti kútról. Leterítjük vizes abrosszal, lepedővel a szomszéd Pista bácsi nádfedeles házát. De milyen hamar elékerültek a hosszú létrák. Most szállnak le az emberek a háztetőről, a tűz még jó magasan lángol. Jó tömötten volt rakva a kazal, jó magasan, hogy be ne ázzon a búza feje. Perjés kormos a fehér ing rajtunk. Az asszonyok, akiknek odaégett a búzájuk, még sírnak. Apám vigasztalja őket: – Hej, fiaim, jó hogy ennyivel beértük!

Ki volt a tettes? Az ő, János báty' volt. De most beteg lett, nagy a láza, igen megijedt.

– Jó, hogy nem ijedt meg, mikor szivarozgatott a búzaasztagok között félrészezen! – mondta egy asszony. Hogy ő volt-e, nem tudom. Ki más lehetett? De hagyjuk! A felesége ordibál, hogy most mi lesz vele, ott marad egyedül a kicsi gyermekeivel.

– Hát, így áll a helyzet. Nem vonunk senkit se kérdőre. Ha el is zárnák, a kár akkor sem térítődne meg, aztán aprók a gyermekei.

Így tárgyalgatták az emberek, akik ide a vásártérre hordták a búzájukat, s ide várták a cséplőgépet. De már csak a helye van és fekete hamu.

– Mekkora csapás érte a szegényeket! – mondogatták.

Jól emlékszem, két-három ember elindult marhaszekérrel, a bajbajtottaknak egy kis gabonát összeszedni. Megkezdték a falu végén, s úgy jöttek felfelé. Mire hozzánk értek, egy nagy szekér gabona került össze. Csak úgy duzzadtak a szekéren a szép fehér zsákok.

– Nem kéregetjük mi, Márton báty', ki mennyit tud adni. Keresztény református emberek vagyunk – mondta halkán az egyik ember. – Szeretetből tesszük, de kötelesek is vagyunk segíteni, ha bajba' van valaki.

Mi is egy kupa málét és kupa búzát hoztunk ki nekik.

– Köszönjük! – mondták az emberek.

– Tudja ke', Márton báty'? Voltunk olyan helyzetben, hogy azt mondtuk: ide nem szabad, hogy bemenjünk, mert ez szegény család és sok a gyermek is.

Jó, nem megyünk be. De észrevette a fiatalasszony, hogy miért járunk, s már hozta is elénkbe a gabonát. Meg is haragudott volna, ha nem fogadjuk el.

– Ilyenkor látszik, hogy milyen jóra való emberek laknak a faluban.

– Hát, igen – bólogatott apám. – Hála legyen az Istennek!

Nagymosás. Mossuk, szapuljuk a lepedőket, apróságokat. Elég feketék, jól beszürkültek, ezeknek nagy sulykolás kell. Nem mind a miénk, de mindent ki kell mosni, aztán a jó szomszédok kiválaszták és elviszik, ami az övüké. De ezeknek olyan fehérnek kell lenni, mint a hó. Az nagy szégyen, ha valakinek szürke a fehérneműje.

Az is megtörtént, hogy kiterítette a fiatalasszony a hosszú spárgára a sok fehérneműt, s nem találta elég fehérnek, újból leszedte, mosta, szapulta amíg elég szép nem lett. Mert biza, rá aztán ne mondassák: hogy bészürkülte ez a menyecske. Ezt a nagy szígyent ű nem veszi fel.

Apám jön-megy, meg-megáll a tornác végébe':

„Hű, csak a fekete hamu, leégett a sok szép termés. Hej, mi is háromszor voltunk leégve! Ha meggyúlt egy szalmás vagy nádfedeles ház, leégett tőle az egész forrószegi nagyutca.

Akkortájbá' pusztított a tűz. Féltünk is tőle. Jól emlékszem, olyan nyolc vagy tíz éves lehettem, ügyeltünk a marhákra a többi gyermekkel. Egyszer csak megkondult a harang: – Tűz van!

Mi otthagytuk a marhákat egy fiúra bízva, s futás hazafelé. A kapomat levettem a fejemről, hogy el ne vigye a szél, s a kezembe vittem. Hazáig meg sem állottam. Már tudtuk, hogy mit kell csinálni, elmondták a szülők. Be kell menni a tűz közelében levő házakba, s nézni, hogy nincs benn valaki nagybeteg, vagy kicsi gyermek a bölcsőben. Ki kell ereszteni a pajtából a marhákat, borjúkat. A disznókat is szabadon kell ereszteni.

Mire hazafutottunk, már négy ház volt leégve, csak a kormos falai voltak meg. De úgy ment a tűz, csak úgy futott végig a száraz töviskerteken, sövénykerteken. A kutakban kevés volt a víz, meritővel kellett kiszedni, a nagy vederral csak egy kis iszapos vizet lehetett kihúzni.

– Segítség, víz kell erre a kertre!

De mi az az egy liternyi víz? Az emberek vasvillával szórták el a töviskerteket a tűz elől. Jajgatás, sírás mindenfelé. Disznó, marhák kint az utcán, de a tűz csak ég, a szél csak fúj. Most az ötödik ház fedelére kapott bele. A szél csak hordja a tüzes perjét. Mi gyermekek kiabálunk: – Né, hogy fut piros Perzsi!

Elneveztük a tüzet piros Perzsinek.

Nem messze tőlünk, egy fiatalasszony elájult. Négy-öt asszony állja körül, vízzel locsolgatják. Most felkel, rohan a leégett ház felé: – Hol

vagy, kicsi fiam? Beleégett a drága kicsi fiam – ordibálja. Lehúzza a keszkenőjét, a haját tépi. – Most mentem a mezőre csak két órája, s már nincs a kicsi fiam! Bapó, bapó, kendre hagytam! Lám a borjút, disznót kieresztette, s kicsi fiamra nem ügyelt ke', bapó!

Idős, hosszú hajú ember ül a földön. Az egyik karján az inge ujjá, le van égve, a bajsza és a haja meg van perzselődve. Látszik, hogy sáros, iszapos vízzel volt leöntve. Így ül a földön, nagyokat sóhajt, a semmibe néz. Csak úgy peregnek a könnyei, szánalmas ránézni. Mondják is a fiatalasszonynak, hogy hagyja az öregot, mert ha ő nincs, kétfelől pusztított volna a tűz, sze' ő intézgetett amit tudott.

– Amíg mi hazafutottunk a mezőről, minden állat bentégett volna. Ő kiabált az otthon levő gyermekekre, vénasszonyokra, hogy mit csináljanak, s be akart rohanni a kicsi gyermekért, úgy kellett visszahúzni erővel. Mikor cibáltuk kifelé, már égett az öreg is. Ha nincs a víz a kezünkbe', leég ökelme is.

De piros Perzsi csak futott tovább. Én nem is tudom, hogy akkor nem jutott észébe senkinek se, hogy vizes lepedővel terítsék le a kertet, mert ezzel lehetett volna leghamarabb megállítani a tüzet, sze' nem is voltak olyan tömöttek a házak. Az is igaz, hogy akkor még nem volt cserepes ház.

Aztán a második tűznél is volt áldozat, persze csak amit én tudok, s láttam. Hej, nebész a marhákkal bálni, ha megijednek! A pajta fedelét már ropogtatta a tűz, két szép tulok ökor benne. Bérohan a gazdája, megkötí a szarvát az egyiknek, mi pedig láncsal ráncigáljuk kint-ről. Egyik ki is jött nagy nehezen, a másikkal bajoskodtunk. De fél az ökor, csak bög és nem mozdul. Mi ráncigáljuk a láncot minden erőnk-ből, az ökor kiugrott. Beszakadt a fedél, az ember bennégett. Szegény Pista báty', hogy szerette az állatokat. De félig meg voltak vadulva az állatok is, kormosak, perzseltek voltak, alig tudtuk összeszedni, hajtogatni, egybeterelgetni őket.

A harmadik tűzről ne is beszéljek! Tizennyolc éves voltam, házasodni akartam. Tizenöt éves volt a menyasszonyom. Elmentem Szamosújvárra a vásárba, ott eladtam egy borjút, mert készülünk a lakodalomra.

– Szerencsét mondok, megnondom a jövőt, a fehér papagáj megmondja, mi lesz holnap! – kiabálta a piactéren egy ember. A vállán egy papagáj szökdecselt. A fiatalság körülvette az embert. A papagáj kihúzott a csőrével egy cédulát, s annak adta, aki fizetett három pengőt. Én is kértem egyet, hadd lássam, szeret-e a menyasszonyom. A cédulára az volt írva: »Siess haza, aki téged szeret, az meghal!«

Szinte rohantunk hazafelé. Egy jó páran haladtunk a leégett Forrószeg piacán. A lány apja már vár: – Ne búsulj, Márton fiam! A házatok leégett teljesen, de amit meg tudtunk menteni, az itt van nálunk. Az állatok is itt vannak.

Anyám sírva jött élembe: – Né, mire jutottunk, csak a hamu maradt meg a házból!

– Hol a menyasszonyom? Miért nem jött élembe?

– Nem érzi jól magát.

Lefeküdtem, rosszul éreztem magam. Lehet, hogy csak elfáradtam. Most itt lakunk mi is, három hét múlva lesz a lakodalmunk. De a lány mind betegobb lett. Nagy a láza, s már hiába csavarjuk vizes lepedőbe, kétoldali tüdőgyulladás van. Egy hét alatt meghalt.

Anyámat nem győztem vigasztalni. Itt munkához kell látni, nem ülhetünk egy idegen nyakán. A kollégáimmal téglát csináltunk, felhúztunk egy kicsi pajtát és egy szobát, befedtük szalmafedéllel. Hát, még ez is kár a tűznek, piros Perzsinek.

De az igaz, hogy a régi öregek mind pipáltak, nem szivaroztak. És bizony a pipa szén kellett. A pipa égett, s elég volt egy kis szikra a nagy tűznek.”

Ahogy itt írok, tisztán hallok az édesapám hangját, látom minden mozdulatát, ahogy visszavezetett az elmúlt, régi időkbe.

Kocsis Rózi (1986.)

Parázs és korom

Bemegyek a faluba, hogy „halljak valamit”, mondta hajdanán a Rózsasikátor aljában lakó Dobos János, aki e mondatával minden érdeklődő arcára mosolyt fakasztott, ugyanis föld süket volt. Egyetlen szenvedélye maradt vénségére: elvegyülni a férfiak keddi sokadalmában és szájmozgásukról leolvasni a legfrissebb híreket, történeseket. Elképzelem, amint együtt megyünk a központ felé, még rövidítettünk is a hosszú úton, átvágunk a réten és a cigánysoron keresztül érünk célba. Szednünk kell a lábunkat, ha sok mindent akarunk látni és hallani. Széken, ösidőktől fogva, minden kedden susztervasárnapot és piacot tartanak. A forrószegi patak partján lévő asszonypiacról már elszéledtek, gyenge vásár volt, panaszkodik egy szamosújvári árus, egy darab sem fogyott a gyapjúpokrócra kirakott ukrán csavarhúzóból, elemlámpából, villanykörtéből, svájci bicska utánzatból. Csomagolás közben még hozzátészi: „Ide csak minőségi áruval érdemes jönni, a széki asszonyok nem vesznek meg akármit, hozzászoktak a budapesti választékhoz!” A magas drótkerítés mellett idős, talpig feketébe öltözött asszony áll, karján két nehéz férficsizmával. „Alig pár hete, hogy az uramat eltemtettem, nincs többé, aki viselhetné, a fiaim már nem hordanak ilyesmit, gondoltam, hátha erre jön egy magyarországi, s az megveszi. Itthon, még ingyért se kell senkinek, talán a holland, »Misi«, az lehet, hogy ad értük egy csomag kávé, mert minden lyukas csizmát összeszed a faluban, s párosával kiakasztja valamennyit a tornácrúdjára, ott süti őket a nap, némelyik már úgy felkonkoradt a melegtől, hogy réá se lehet üsméri, hogy valamikor csizma vót, fínyes rézpatkóval a sarkán, s még táncoltak is benne! Holland származása ellenire, megvette Csipkeszegen az öreg Kocsis Pista báty' házat, ahol rígen táncos is vót, ezért szokta mondani, hogy ha már senki nem táncol tulipántos csizmákban, akkor bár a szél táncoltassa most a csizmákat...”

A falu központjában, a cinterem alatt létesített magántulajdonú lézer-diszkó előtt visz az utam. Bezzeg, ettől az öreg Dobos még nyugodtan alhatna, őt nem zavarná a mindenféle színes lámpákkal, reflektorokkal felszerelt épületből kiáradó hangtéboly, ő nem hallaná, még ha kétszer ilyen hangosan is üvöltene benne a zenegép. „Kípzelve, én itt lakok, nem messze ettől, a feleségem is, én is betegesek vagyunk, íccaka gyakran nem tudunk aludni, nyáron is csukatt ablakkal kell legyünk, s néha még így se halljuk egymás szavát!” – kesereg a közeli pati-

kába igyekvő koros férfi. „Itt, ilyen bolondakháza mellett, még a halálra sem kizúghetünk fel rendesen, ha fel lehet arra égyáltalán kizúghni...”

„Eleget” láttam, hazafelé indulok a forgalmas főutcán. Anyám a kapu előtt áll, fájós lábát pihenteti, mellette egy vödör friss víz, ez is kell a jó ebédhez, mondja, csak hogy szóljon valamit, s megkíméljen az „élménybeszámolótól.” „Gondoltam, hogy nem maradsz sok! Nekem már jobb, ha nem látom azt, ami most van!” Ebéd után rendet tett az asztalon, kezébe vette az ágyon pihentetett kötését, s mesélni kezdett, miközben fúrge ujjával olyan szaporán szedte, a sok használatból fényesre kopott acéltüire a szürke gyapjúfonalat, mintha reggelre az egész falut széki szetterbe akarná öltöztetni...

*

„Jött a fiú, hívott a táncra. Amikor mentünk ott, le a kertek alatt, mert az utcákon nem lehetett gyalog járni a nagy sártól, úgy fel volt taposva az állatoktól, szóval, nem úgy volt, mint most, hogy villany van s jó utak. Talán már Győri Kali néniék kertjében lehetünk, akinél volt a táncos, amikor éreztem, hogy a lágycsizmám nagyon beleragadt a sárba, valahogy kihúztam belőle, de a sarka benne maradt. Egyiknek volt sarka, a másiknak nem, de én nem bántam, úgy táncoltam egész bomlásig. Másnap reggel mentem a Pázsint-kútra ivóvízért, s beadtam Sárosi Pista bátyhoz, borítsa meg újból. Azt kérdezte, hogy »Zsuzsi fiam, te mit csinálsz a csizmáiddal, eszed meg őket, hogy csak mind neked kell dögözzak!« Csütörtökre, amire megint volt tánc, addigra meglett a csizmám, mentem utána, s táncoltam benne tovább. Akkoriban hétköznap voltak a táncos, kedden, csütörtökön és vasárnap, szombatoként bálók szoktak lenni. Egyik bálunkat sohasem felejttem el, belöttyent oda apám is, én sírni tudtam volna szégyentől, hiába kérleltem, nem ment haza, elvett engem is táncolni, s mind a többi leányokat is. Ott volt majdnem reggelig, amikor nagy nehezen, a fiúval, aki vitt a bálba, valahogy hazacsaltuk. Apám városszolga volt a községi hivatalnál, s úgy érezte, hogy ő, mint hivatalos személy, más szülővel ellentétben, még a fiatalok báljába is bemehet. De ez csak ok volt arra, hogy bejöheszen, mert nagyon szerette a mulatságot, s az ivást is! Amikor visszamentem a fiúval a bálba, a többiek mind körbevettek, s mondták kacagva, hogy »neked aztán jó őrséged vót az íjjel!« Nemsokára végleg eldobhattam a lágycsizmát, nekem is csináltattak anyámék keményszárú, rézpatkós Vinczellér-csiz-

mát, az nem ment olyan hamar tönkre. A csizmadia rokonunk is volt, csak már elköltözött Kolozsvárra, drágán dolgozott, de jól. A széki mellett, a kalotaszegi csizmakészítést is értette. A testvérednek, Zsuzsinak, is ő készítette, a tiédet, amikor konfirmáltál, már nem tudta vállalni, akkor már beteg volt, Désre kellett menjek veled, Bogdán mesterhez, a te csizmád az ő műhelyében készült, a tavalyelőttig még őriztem, aztán odaadtam a Bálint Kali fiának, abban konfirmált. Vinczellér János széki csizmadiamesternek a testvére, Márton, a cipész is készített csizmákat, de nem sokan rendelték nála, az övéi nehezek, kényelmetlenek voltak. Nekem még most is megvan a János-féle csizmám, csak már be van bokszolva, hátul a sarkán, a zölddel varrott tulipánt, én már öreg vagyok ahhoz. A Zsuzsién még zöld-piros volt a tulipánt, a lányoknak az járt. A János mester keze alól kikertült csizmámban jólesett a járás, jó volt benne táncolni, még egy hosszú bál után is könnyen lejött a lábamról, hátul, a kergénél olyan jó sima csúsztatója volt, a szára még annyi idő után sem tört meg. Bogdán mester nem széki származású, csak kitanulta a széki csizmakészítést, de munkája messze állt a Vinczellér Jánosétól.

Fiatal házásokként, minden héten volt bálunk, mikor Márk Jóskaéknál, mikor a nagyutcai Ballók Jánoséknál, náluk inkább a téli hónapokban, mert az asztalosműhelyét, ahol táncoltunk, be lehetett fűteni. Akadtak köztünk idősebb házaspárok is, nem úgy, mint most, hogy az öreg nem kell már senkinek, akkor még nagyra tartottuk az öregeket, mert tőlük tanultunk. A huszonegy éves fiatalember együtt tempózott a negyven felettel. Tasnádi Gyuri, Varga János, Szováti Márton, mind jó táncú, mellettük bizony jól össze kellett szedjék magukat a mi embereink, hiába voltak fiatalabbak. Felszegen akkoriban Icsánék muzsikáltak. A bálók mindig szombat este tettek az emberek, mert a muzsikások vasárnap este már a táncosban kellett húzzák, a fiataloknak. A házások báljába legényember nem mehetett, a legények báljába viszont mehettek a házások is, de nem hívatlanul! Sok ilyen bálra voltunk hivatalosak apáddal, emlékszem az egyikben még nagy hassal is táncoltam, akkor voltam terhes Zsuzsival. Akkor jó volt! Most ezek a semmi zenék elrontották mindent, a mai fiatalok sem gondolkoznak jól. Nincsen, aki foglalkozzon velük, igaz, velünk sem foglalkozott még az ördög sem, de akkor volt honnan ellopni, minden héten kétszer-háromszor tánc volt,

„Szék, 1966. Jobbról a harmadik édesanyám, Soós Jánosné Vinczellér Zsuzsa (sz. 1936.)
Bal szélén apai nagyanyám, az éppen száz éves Soós Jánosné Posta Kata (sz. 1911.) Fotó: Kovács István”

leány- és asszonyfonó, fársángosnak öltözünk, mindenki mulatott. Most se tánc, se bál, se fonó. Nem is tudom, hogy tudták abbahagyni. Ha az ember hallja a jó széki zenét, minden búját-baját elfelejti, boldog lesz tőle a test és a lélek, már ha valaki igazán szereti. Aki nem szereti, az nem is tudja, hogy milyen világon él. Ahol együtt vígnak, ott béke és szeretet van. A jó mulatság gyógyít! Meg vagyok már öregedve, de még most is, ha meghallom a széki zenét, úgy érzem, emelkedek fel a székről. Aki azt mondja, hogy már öreg a zenéhez, az szerintem sohasem szerette igazán, az fiatal korában is csak ment a többiek után, annak örökké hiányzott a szívéből, lelkéből az, ami a tánchoz, énekhez kell. Az ilyent senki nem akarta táncba vinni, mert csak össze-vissza taposta az ember lábát. Aki igazán szereti a zenét, az mindig fütyöről vagy énekel. Régen énekelve mentünk a mezőre, s dolog közben is fújtuk, a határ minden dűlőjéből énekszó hallatszott, pedig akkor sem volt jobb dolgunk, mint most. Járt a legény a lányhoz, s amikor éjjel ment tőle haza, olyan gyönyörűen énekelt, hogy mindenki felkelt és kinézett az ablakon, hogy meglássa azt az ügyes legényt! Most nem kell, hogy énekeljen a legény, mert haza se megy, ott alszik a lánynál! A kaszások is, húsznál is többen egy sorban, fehér bő gatyára vetkőzve énekeltek a szép régi lassúkat, kaszájuk suhogása is az ének ritmusát követte. Aki a zenét szereti, annak lelke mindig megújul. Kicsi

gyermek voltam még, vittek anyámék magukkal a lakodalomba. Ott volt a nagybátyám, Erdei Mihály, Serestély Pista báty’, a szomszédom, akit később Pesten is szívesen hallgattak, odakiáltotta nekem: »Gyere kicsi Zsuzsi, ide mellénk, énekelj velünk, mert te minden nótát tudsz!« Azért hívott, mert látta, hogy csak őket bámulom, s az én szám is együtt mozog az övékkel. Az volt a boldogság! Arattunk, s estefelé, mikorra már végeztünk Csutkóshegyen, megjött a cigány is, húzta a jó csárdásokat, s mi jártuk a szűrés napj sarlózás után. Hazafelé, összeölelkezve jöttünk, az asszonyok ölében egy sarlónyi aranyhárga búzakötés volt, a menet elején pedig, egy szép nagy búzakoszorút vitt egy erős ember. Nem haza mentünk, a falu elején egy nyitott csűrkapu előtt vártak minket pálinkával, csörögéssel, ahol éjfélig még mulattunk, úgy porosan, mezítlábasan, ahogy az aratásból jöttünk. Akkor szeretet volt az emberekben, nem úgy, mint most, hogy egymásra se néznek, akkor nem néztek le senkit, mindenki egyféle békében volt.

Most nem kell a lányoknak, asszonyoknak fonni, szőni, akkor kellett. A tavasszal, kendervetés idejére, meg kellett legyen szőve minden, akkorra már minden asszony vászonul fehérített, csak az összevarrás volt hátra. Megszóttuk a vásznat, még sárga volt, fehéríteni kellett, hamulúggal forráztuk, utána kisulykoltuk, kitisztáltuk, amikor süttött a nap ismét vízbe mártottuk és húztuk

ki, a ház elé, a gyepre, ha megszáradt kezdtük az egészet előlről. A zsáknak valót csak egyik felén fehérítettük, a belseje sárgán maradt. Hagyhattuk volna sárgán az egészet, de a fehér csak szebb, szép piros csíkot is szóttunk bele. Szóttunk törölközőket is, azoknak kenderfonal volt a nyújtója és szöszfonallal vertük. A szöszfonal lelkéből volt mindig a nyújtó. A csepű, az már durvább volt, az abból font fonalat vertük a zsákvászonba, szalmazsákba, surgyéba, ahogyan Széken mondják. Nehezebb időkben még férfi hosszúgatyákat is varrtunk ezekből a durva anyagokból, még úgy is jártunk, hogy véletlenül benne maradt egy-két pozdorja szilánk, s amikor leült benne az ember, az istenesen megszurta... Az ilyesmi nem maradt benne sokáig, már az első mosásnál, sulykolásnál összetört és kihullott belőle. A vásznakat szapulni is kellett. Először rendesen kimostuk, majd jól kicsavartuk és beletettük egy nagy facseberbe, „hammas” terítővel letakartuk, arra hamut szitáltunk és forró vizet öntöttünk rá. A hamuporon átszűrődött víz reggelig lúgozta a vásznat, aztán másnap ketten hordó rúddal vittük le a kútra, ott sulykoltuk, tisztáltuk, nem úgy, mint most, hogy csak tesszük be az automatába. Akkor kézzel csináltunk mindent, mindenki kézzel dörgölt. Gyakran kellett mossunk, mert fehér volt az ingünk, pendelyünk, azokból jó sok kellett, mert a mezőre is fehéríngesen jártunk. A kendervetésünk nem mindig sikerült, mert nem ügyeltetek a madárra, hi-

ába küldtelek a kenderföld mellé, elcsavartatok, s a madár kiette belőle a magot. Ilyenkor ritkásan kelt, vastag szárat növesztett, amiből csak durva fonalat tudtam előállítani. A kenderrel sok munka volt! Ahogy végeztünk a harmad kapálással, nemsokára nyúni kellett a kendert, aztán három hétig áztattuk a tóban. Kendermosáskor mindig frissen sült házikenyeret és zamatos sárgaszilvát vittünk ebédre. Apám mindig a Csukás tóban szerette áztatni a kenderünket, egyszer bele is estem, nem tudtam úszni, megtelt a lábam szára »vérszípóval«, azóta is irtózom a víztől. Többé be nem álltam a vízbe, hogy mossam a kenderzúpokat, csak hordtam, s terítettem ki a partra, apád mosta. Egyszer egy nagy eső kivert bennünket a kapálásból, jöttünk haza, át kellett gázolni egy patakon, a nagy víz elvitte róla a pallót. Apád átment rajta, aztán nyújtotta nekem a kapanyelét, hogy fogózzak bele, én behunytam a szemem, csak úgy valahogy tudtam átmenni rajta, erősen szédültem a víztől... A kimosott kendert otthon ismét kitergettük, miután jól kiszáradt, a súlykolóval összetörtük a fás részeit, a végét letaposva, jól megtekergettük, hogy hulljon ki belőle a pozdorja, majd a falnak állított hántolt csapófához verdestük, hogy jól tilolható legyen. Tilolás után héheltek egy ritkább fogúval, majd egy sűrűbbel pácoltuk, a csepűt gerebeneztük, a szép szálakból lett a szőszfonal. Feltekertük guzsalyba és télen, otthon

vagy az asszonyfonóban, megfontuk. A fonalat egy-két napig kiterítettük, hogy lássák, milyen szép aransárgára lett megszapulva... Ezután felsingeltük, felvetettük a vetőszegre, hogy megtudjuk, hány pászmánk lett, s abból hány zsák, abrosz, takaróruha, tarisznya szőhető. Akkoriban tarisznyát is kellett szőni, azzal mentünk a mezőre, abba tettük a kenyeret, szalonnát, bolti szatyrokat, táskákat egyáltalán nem használt senki, nem is illett volna a viseletünkhöz. Szóttunk elegyes ingnek, pendelynek való vásznat is, egy szál gyapot, egy szál kender, és kender volt a verője is. Az elegyes inget nem kellett keményíteni, az »állott«, úgy maradt, ahogy összeszefogtuk, csak dörgöléskor ment ki belőle a mángorlás! A vásznakból készült ruhákat kézzel kellett megvarrni, fontunk hozzá házi cérnát, amit a serítőn szép vékonyra serítettünk.

Dolgoztunk eleget! Nem is tudom, hogy bírtuk, az étkezésünk is szegényes volt, a jó falatokat megvontuk a szánktól, el kellett adjuk, hogy valami pénzünk is legyen, legalább a legszükségesebbekre. Hétfőn minden háznál paszulyleves volt, benne az a szalonnabőr, amit a mezőről hazahoztunk, kedden krumplileves, szerdán, ami keddről maradt, csütörtökön lucskos káposzta, pénteken törtpaszuly hagymapergeléssel, szombaton szabógallér- vagy köménymagleves, vasárnap töltött káposzta málékásával, szalonna tepertyűvel. A mezőre mindennap szalonnát, kenyeret, hagymát vittünk, néha szilvaíz, vagy nyáron szilva, főttmagyaró is került mellé. Kenyér helyett legtöbbször málé volt, de a rendes kenyérnek is csak a fele volt búzaliszt, a másik fele máléliszt volt. A málékenyér hamar penészedik, ozsonnára már zöld volt, ezért a nagy melegekben minden reggel kellett sütni. A málélisztet előbb leforráztuk, hagytuk állni egy kicsit, hogy édesedjen, majd csak azután dagasztottuk. Kovással készítettük a málékenyeret is. A megdagasztott málétésztából nagyobb gombócokat formáltunk, s így raktuk őket egymásra, aztán vizes kézzel körbesimítottuk az oldalát, hogy szép sima legyen. Legtöbb dolgot magamtól kellett megtanuljak, anyámtól keveset láthatam, mert tizenhat éves koromban már férjhez adtak, s amíg leány is voltam, apámnak kellett segítsek, a testvérem, Pista, utánam kilenc évre született. Apám engem vitt magával szénát hordani, szántani, vetni, így nem sokat forgolóddhattam anyám mellett a konyhán. Amikor ideköltöztünk, a Padútra, a szomszéd Vitus Sári néni dagasztotta fel a kenyeremet, aztán megtanultam én is. Azt mondják, hogy jó kenyeret sütök! Azóta sok fiatalasszonyt megtanítottam rá. A kenyeret, kalácsot örökké nálam sütötték,

mert az egész utcában, csak nekem volt sütőkemencém. Elmondom, hogyan sütöm én a kenyeret, hátha mások is kedvet kapnak hozzá! Reggel, sós vízzel megdagasztom a lisztet, bele a kovászt, s addig dagasztom, amíg jól lehet vele dolgozni. Azt mondták a régi öregek, hogy addig kell dagasztani a kenyeret, ameddig vizes nem lesz a plafon! Jól megizzad az ember homloka, s annak párája felcsapódik a plafonra... Amikor a kezünk már jól elválk a téstától, többé már nem ragad hozzá, tisztán marad tőle, akkor jó. Hagyom megkelni. Közben valaki hevíti a kemencét, amikor a kemence szája ki van már fehéredve, s szikrát vet a feneké, azt jelenti, hogy meghevült. Mielőtt betenném a kenyereket, kihúszom a parazsat és a piszkafára akasztok egy darab papírost. Ha a papír pirosra pörkölődik, akkor jó a hőfok, ha lángra lobban vagy feketére pörkölődik, akkor túlhevített. Ilyenkor nyitva kell hagyni valameddig a kemence száját, nem szabad bevetni a kenyereket, mert a nagy hőség egyből lefogja őket, nem hagyja, hogy felnőjenek. Két órát és egy negyedet szoktam sütni. Ha korpáslisztből sütöttem kenyeret, annak két és fél óra sütés kellett, mert abba megfőzött reszelt krumplit is dagasztottam, hogy szaporítsa a lisztet. A mostani finomlisztbe is lehet tenni, csak a krumplitól nem áll annyit a kenyér, hamarabb penészedik.

Ezeket már hiába mondom, a mai újme nyecskék nem is tudják, hogy miről beszélek, csak megmosolyognak, ha szegés előtt, a kés hegyével keresztet karcolok a kenyér aljára. Ők csak a zacskós szeletelt kenyeret ismerik, nem tusakodnak semmivel, mindent készen vesznek a boltból, még az ünnepi kalácsot is! A földjeik parlagon vannak, vadak járnak kíméletlenül, állatot sem tartanak. Nem tudom, meddig mehet így tovább, a gazdaszellem legkisebb szikrája is elfojtódott bennük. Ők mit adnak át a gyerekeiknek, mit mesélnek majd az unokáiknak?"

*

Anyám kérdései világra szólóan parázslanak. Megülepedett kormot égetnek. Úgy érzi, nagy a baj, amióta az utolsó tiló is tűzre került. Már-már azt hinnők, hogy az örökkévalóságot is megkérdőjelezi, hiszen a jó már régtől meg vagyon teremtve, csak mi kellünk hozzá, hogy ápoljuk és tovább vigyük. Elkocsányosodtunk, akár a ritkásan bűjt kender. Talán nem lenne hiábavaló, ha összekuszált gondolat-zsúpjainkat, még mielőtt cselekvésre serkennének, a tiló nyelve alá helyeznénk, hogy megtisztulhassanak szúrós „pozdorja szilánkjaiktól.”

Tilószakadék halmára hulljanak életünk értéktelen rostszájai!

Széki Soós János

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

1137 Budapest, Katona József u. 22.

Tel.: (1)-239-1199

MESTERPORTA

1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (1)-202-3859

KALÁKA ZENEBOLT

Bp., V. ker., Bárczy István utca 10.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

ETHNOSOUND

Bp., VIII. ker., Krúdy Gy. u. 7.

Tel.: (1) 266-8105

A tantestület állásfoglalása

Válaszunk a folkMAGazin 2011/2. számában megjelent, Havasréti Pál által készített Béres János-interjúval kapcsolatban.

Mint azt minden fórumon eddig is hangzottunk, nagyra értékeljük Béres János iskolateremtő munkásságát, azt csorbítani nem áll szándékunkban. A cikkben azonban több olyan állítás is szerepel, amely nem felel meg a valóságnak.

1975 szeptemberében nem az Óbudai Népzenei Iskola alakult meg, hanem a III. kerületi Zeneiskola népzenei tanszaka. A cikk állításával szemben néptánc tagozata a zeneiskolának sohasem volt, a néptánc-oktatást a kerületi iskolák vezették be, szervezetileg ez az ő hatáskörükbe tartozott (természetesen nagyon fontos volt az együttműködés például az Árpád Gimnáziummal vagy a Medgyessy Ferenc Általános Iskolával).

Az Óbudai Népzenei Iskola alapítása 1991. január 1-én történt. Négy száz tanulója nem volt, az 1990/91-es tanévet 259 tanuló fejezte be (akkor még mód volt a csoportos főtárgyi oktatásra is, a mai létszám egyéni tanítással 220 fő).

Az említett tanácsi határozat nem Óbudai Népművészeti Iskolát, hanem Óbudai Népzenei Iskolát hozott létre, népi kézművesség oktatásáról nem volt szó (ennek megfelelően sem ezt, sem a szintén nem létező néptánc tagozatot nem szüntethette meg a szeptember 1-vel nyilvános

pályázat útján megválasztott, az önkormányzat által kinevezett igazgató, Kobzos Kiss Tamás). Béres János 1990. december 30-ával nyugdíjba ment, januártól mint megbízott igazgató működött az új igazgató megválasztásáig. A fentiekkel kapcsolatos dokumentum intézményünkben, illetve iskolánk honlapján megtekinthető.

Az Óbudai Népzenei Iskolából fennállása óta senki sem távozott elbocsátás útján. Béres János – aki szaktanácsadóként dolgozott tovább 1993-ig – lemondással hagyta el az intézményt, majd Kobzos Kiss Tamást és az iskola több dolgozóját hamis vádakkal feljelentette a Fővárosi Főügyészségen.

Az Óbudai Népzenei Iskola sok-sok sikert, eredményt mondhat magának. Köszönhető ez a kitűnő, egymás munkáját segítő tanári karnak és a tanítványainknak, s annak a nyugodt, kiegyensúlyozott, szeretetteljes légkörnek, amit igazgatónk biztosít számunkra. Nem véletlenül kapott iskolánk kiváló minősítést és Prima-díjat. Tanáraink között vannak Életfa-díjasok, Magyar Örökség-díjasok, többen tanítanak közülünk a Zeneművészeti Egyetem Népzene szakán. Úgy érezzük, hogy szakmai felkészültségünket, elhivatottságunkat senkinek nincs joga kétségbe vonni. Főleg annak nem, aki húsz éve nem tanít köztünk.

Örülünk és büszkék vagyunk, hogy az Óbudai Népzenei Iskola pedagógusai lehetünk, és immár ötödször, újabb öt esztendőre bizalmat szavaztunk igazgatóknak, Kobzos Kiss Tamásnak, akit nemrég Liszt Ferenc-díjjal tüntettek ki.

Az Óbudai Népzenei Iskola tantestülete

JÚNIUS 6-ÁN (HÉTFŐN) ÚJ, NAGYOBB ÜZLETBE KÖLTÖZÜNK!

ÚJ CÍMÜNK:

1137 BUDAPEST, KATONA JÓZSEF U. 21.

Néptáncosok
Kellékboltja

SZERETETTEL VÁRUNK MINDENKIT JÚNIUS 6-TÓL AZ ÚJ ÜZLETBEN, AHOL KIBŐVÜLT ÁRUKÉSZLET ÉS KÜLÖNTEREM VÁRIA AZ ÉRDEKLŐDŐKET.

A KÜLÖNTEREMBEN JÚLIUS-TÓL AZ ALÁBBI FOGLALKOZÁSOKKAL VÁRIUK ÖNÖKET:

BABÁZÓ - MONDÓKA-KLUB KISGYERMEKES ANYUKÁKNAK (1 ÉVES KORTÓL)

ÓVODÁS NÉPTÁNCOKTATÁS (3 ÉVES KORTÓL)

FELNŐTT KEZDŐ NÉPTÁNCOKTATÁS

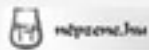
MOLNÁR-TECHNIKA OKTATÁS

KÉZMŰVESFOGLALKOZÁSOK

TOVÁBBI INFORMÁCIÓ A FARKAS.SARA@NEPTANCKELLEK.HU E-MAILCÍMEN.

A KÜLÖNTEREMBEN A NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA ÉLETÉRŐL SZÓLÓ KIÁLLÍTÁST TEKINTHETNEK MEG.

A KEDVEZMÉNYEKET A HANGVETŐ KFT. ÉS A NÉPZENE.HU TÁMOGATÁSÁVAL BIZTOSÍTIJUK.

WWW.NEPTANCKELLEK.HU

INFO@NEPTANCKELLEK.HU

TEL: 06-1-2391199

Tavaszi ízek és színek a tányéron

A tavasz a táplálkozás és étrend tekintetében meglehetősen nehéz, egyoldalú időszak. Az előző nyár végén, ősszel eltett készletek ekkorra már megfogyatkoztak, minőségük, állaguk és ezzel együtt tápértékük romlott. A hagyományos, önellátásra törekvő paraszti kultúrában a tavaszi hónapok étrendjét igyekeztek kiegészíteni, változatosabbá, vitamindúsabbá tenni a mezőn, az erdőn gyűjtőgethető növényekkel. A legszegényebb társadalmi rétegek számára ebben az időszakban ezek jelentették a legfontosabb élelmiszerforrást, ezért igyekeztek szénhidrátokkal javítani energiaértéküket: forró szalonnazsírral megöntve vagy lisztes habarással sűrítve, kenyérral fogyasztották.

A gyűjtőgetett, vagy kiskertben termesztett tavaszi levélzöltségekkel, gyógynövényekkel sok szegény asszony járt faluról falura, áruikat vitték a piacra is, hogy a pénzből kenyérgabonát vehessenek. Más háztartásokban – ahol elegendő gabona, burgonya, szalonna, füstölt hús állt rendelkezésre – a gyűjtőgetett növényekből készült fogások csupán színesítették az étrendet. A mai, egészségügyi szemléletű értékrenddel ellentétben az alsó társadalmi rétegek munkaközpontú szemlélete szempontjából az élelmiszerek megbecsültsége, értéke tápértékük, energia-tartalmuk alapján alakult. Ez alapján az alapvető élelmiszerek sorrendje a következő volt: zsír, hús, gabonafélék, tej-tejtermékek, hüvelyesek, gyümölcsök és végül a zöltségek. A levélzöltségekből készült fogások csak „vékony kosztot” jelentettek, a zsíros ételek sorát jól kiegészítették, de akik csak ezen éltek, azok majdnem éheztek, ezek a fogások ínségelelek voltak.

A természet ritmusa, az élelmiszertárolási technikák szükségessége által meghatározott étrendi szokásokra épültek rá – természetes módon – a katolikus egyházi törvények, melyek farsangtól húsvétig nagyböjtöt írtak elő. A tilalmas ételek sora, a kötött étrendű napok száma, a szabályozás szigorja sokat enyhült a XX. század első felére. (A böjt jelentése: absztinencia, az az a hús, tojás, tej-tejtermékek, szalonna, zsír fogyasztásától, valamint jejuniun, vagyis a jóllakottságtól való tartózkodás.) A böjti előírások változása ellenére sem került minden asztalra hús, tejtermék, tojás, nem tudták előteremteni a „húsevő” napokon sem mindig.

A hazai táplálkozáskultúra alapvető vonása volt a XX. század végéig a leves mindennapos jelenléte a főtökezeseken, akár napjában többször is. A gyűjtőgetett növényeket felhasználták a levesek ízesítésére, savanyítására. (A lehetséges receptekre a későbbiekben még kitérek.) A főzelék a XX. század első feléig – ezen a néven – ismeretlen volt a parasztság körében, Közép-Európa déli övezetéhez hasonlóan „sűrű ételnek” nevezték, megkülönböztetve a hasonló alapanyagokból főzött levesektől. Főtt, füstölt vagy friss húsok mellé kínáltak mártásokat is, főként itt kaptak nagy szerepet a tavaszi első zöltségek. A mártásokat – a főzelékekhez hasonlóan – kínálták hús mellé, de önálló fogás is lehetett, kenyérral. A hagyományos torma, és a paradicsom mellett mártást készítettek csalánból, uborkából, rebarbarából, hagymából, gombából, gyümölcsökből és sósából. Ez utóbbi fogyasztása a Palóc-földön volt nagyobb jelentőségű, annak szinte jelképévé is vált. Saláta szavunk olasz eredetű átvétel, de a friss, nyers zöltségekből citromos, olajos öntettel készült étel – mint előétel, és mint önálló étel – a XX. század első feléig ismeretlen volt nálunk az alsó társadalmi rétegek körében. A savanyúsággal kínált salátákat – például a kedvelt fejes salátát is – főleg forró zsírral megöntve, fonnyasztva, vagy habarással sűrítve mártásként tálalták. A hazai táplálkozáskultúrában a savanyítással tartósított káposzta, uborka, cékla, tarlórépa mellett ezeknek a salátáknak a szerepe csak kiegészítő jellegű volt. Nyáron a reggeli szalonna mellé – a sava-

nyú káposzta helyett – szerepelhetett nyers zöldhagyma, uborka, retek és csipős paprika.

A gyűjtőgetett gyógynövényeket a népi orvoslásban használták, néhány alapvető fajta azonban minden háztartásban föllelhető volt: kamilla, hársfavirág, körömvirág... Ezen kívül volt minden közösségnek füves embere, akinek növényismerete sokféle betegség gyógyításában segíthetett.

A gyümölcsöknek táplálkozásban betöltött jelentősége az év folyamán változó mértékű volt, de elsősorban mint csemegék szerepeltek. Igyekeztek a gyümölcsfákat úgy összeválogatni, hogy egész évre biztosítsák az ellátást. A friss gyümölcsök – a zöltségekhez hasonlóan – önálló ételként is megállták a helyüket, kenyérral együtt fogyasztva. A paraszti konyhán arányaiban az aszalt gyümölcsök, azon belül is a szilva fogyasztása volt kiemelkedő. A cukorral tartósított lekvárok, befőttek csak az utóbbi évszázad során terjedtek el. Az első tavaszi, valódi gyümölcs értékét a frissessége adta: a korai cseresznye gyermekeknek és felnőtteknek is valódi csemegéje. A kora nyári málnát, szedret, epret elsősorban gyűjtőgettek, csak a XX. század során alakultak ki a természetes övezetei, főként Budapest körül.

A levélzöltségek, fűszerek, gyógytea-növények jelentős részét csak gyűjtőgettek, a felhasznált mennyiségeket ez is fedezte. Ezekhez a forrásokhoz – az árvízmentesítés, az erdőövezet visszahúzódása miatt – egyre nehezebben jutottak hozzá. Súlyosította a helyzetet a környezet-szennyezés is. A gyűjtőgetett növények táplálkozásban betöltött szerepe szinte minimálisra csökkent. Vele párhuzamosan elenyészett a gyűjtőhelyek és a növények ismerete is. Ez alól talán a gombaszedés képez napjainkig kivételt. A természetes növénytakaró kínálta gyógynövények, az ipar számára alapanyagként szolgáló növények nagy mennyiségű, szezonális felvásárlása már túlmutat a korábbi, családi fogyasztási kereteken.

Napjainkban – a széles körű kereskedelmi ellátottság révén – újra nagyobb szerepet töltenek be az első tavaszi zöltségek, melyek a reformtáplálkozás kiemelkedő szereplői lettek. Nem nevezhetjük őket ínségételnek, áruk meglehetősen magas. Ma már elsősorban természetik őket, nem csupán gyűjtőgetésből származnak, így az időjárás szabta szezonálitástól függetlenül is fogyaszthatók. A fogyasztással megoldódott ezen vitamínforrások tartósítása is. A friss levélzöltségek vásárlói, a hagyományos receptek kipróbálói főként a fiatal, módosabb városi lakosság köréből kerülnek ki, akik nyitottak az újdonságokra. Változást figyelhetünk meg a fogyasztás módjában is: elsősorban friss salátaként tálalják a zöltségeket, a virágokat díszítésre, a gyógynövényeket a hivatalos orvoslás kiegészítésére használják.

A hagyományos paraszti kultúrában a receptek többségét nem rögzítették írásban, ezt a tudást a belenevelődés során adták át a generációk egymásnak. A táplálkozáskultúra-kutatás során felgyűjtött receptek ezért többnyire csak a készítés folyamatát rögzítik, a felhasznált pontos mennyiségeket nem: az mindig az adott nyersanyaghoz igazodott, például a kötenyűkben annyi vadsósát vittek haza, amennyit találtak.

A magyar nyelvterület központi körzeteitől távolabb a közelmúltig megőrizték számos hagyományos ételkészítési eljárást és alapanyagot, ime, néhány dél-dunántúli, észak-magyarországi és moldvai példa:

Sóska. (*Rumex acetosa*) Egész Európában őshonos, szinte mindenhol megtalálható, hegyi réteken, lápos területeken, ligetekben, a legízletesebb a virágzás előtti időszakban. A népi gyógyászatban vértisztítóként alkalmazzák, C-vitamin tartalma jelentős. A sóska savanykás ízének étvágygerjesztő hatása van. Salátának, levesnek és főzelék-

nek kiváló. Savanykás leveseknek kellemes, pikáns ízt kölcsönöz. (Báti Anikó: Régi és Új elemek a cserépfalui konyhán, Budapest, 2008, 140. továbbá <http://www.hazipatika.com/topics/zoldseg-gyumlcs/articles/soska-az-immunerosito?aid=2008111073416>)

Sóskamártás. Somogyban a sóskát vízzel szokták főltetni, megsózák. Amikor megfőtt szitán áttörték, majd újra felfőzték, fokhagymás rántással feleeresztették, végül tejjelbe tojást kevertek és ezzel habarták be. (Knézy Judit: Somogy régi ételei: Budapest, 1988.)

Fejes saláta. (*Lactuca sativa*) A legnagyobb jelentőséggel bíró levélzöldségféle, melyet az egész világon fogyasztanak. Jelentős mennyiségű C-vitamint, karotint, sok B-vitamint, meszet, foszfort, és vasat tartalmaz. Ízanyagai jó hatással vannak a gyomor működésére. A fejes salátát többnyire nyersen fogyasztják, de télire is eltehetjük: a megmosott, megtisztított, salátafejeket üvegekbe tesszük, és felöntjük annyi ecetes sós vízzel, hogy jól ellepje, kevés tartósítószerrel is tehetünk bele, jó erősen lekötjük, és addig gözöljük, amíg az üvegekben a víz gyöngyözni kezd. (http://www.nosalty.hu/fejessalata_alapanyag_205)

Salátaleves. Hozzávalók: 2-3 fej saláta, 6 gerezd fokhagyma, 1-2 evőkanál zsír, kapor, petrezselyem, lestyán, só, paprika, bors, 1 tojás sárgája, kefir vagy savanyú tej, tejföl. A fokhagymás zsíron a fűszereket megfuttatjuk, majd két liter vízzel felengedjük, ebbe kerül a darabolt salátát, amivel 5-10 percig főzzük. A tojássárgáját a kefirrel összekeverve adjuk a tűzről már levett leveshez, azzal sűrítjük. Hasonló módon készítik Moldvában levest a vadkomló tavaszi hajtásából, valamint vadcikóriából, zsenge martilapuból és medvehagymából is. (Nyisztor Tinka-Pákozdi Judit: Csángó galuska. Babér Kiadó, 2009.)

Medvehagyma. (*Allium ursinum* L.) A néphit szerint a medvék tavaszi fáradtság ellen fogyasztják. Baktérium-, és gombaölő hatása révén a gyomor és bélrendszer fertőzései ellen alkalmazható. A medvehagymát a gyógyszeripar tömegesen gyűjti és használja, emiatt Európában a kipuhtulás szélére jutott. Ügyelni kell, mert a medvehagyma levét könnyű összetéveszteni a gyöngyvirág mérgező levelével. A medvehagyma levele friss felhasználásra, vagy feldolgozásra (fagyasztás, szárítás) egyaránt megfelelő. (<http://wikipedia.org/wiki/Medvehagyma>)

Csalán. (*Urtica dioica*) Leveleit főzelekként, zsenge hajtásait tavaszi levesekben és salátákban fogyasztják, sőt, néha sörhöz is használják fűszerként. Gyökere és levelei vizelethajtó és gyulladáscsökkentő hatásúak. Fiatal hajtásait más növényekkel (pongyola pitypang, mezei sóskák, fehér libatop) keverve, főzelekként készíthetjük el. (<http://terebess.hu/tiszaorveny/vadon/csalan/html>)

Gömörben a friss csalánlevelekkel rövid ideig a nyers húst is tartósítani tudták, közé és a tetejére is raktak, távol tartotta a legyeket és a hús színe sem változott meg. Ennek a technikának a hűtőgépek elterjedése előtt volt nagy jelentősége. (Bödi Erzsébet: Hagyományos táplálkozáskultúra Gömörben. A gömori magyarság néprajza III. Debrecen, 2006.)

Törött csihán. A fiatal, 2-3 leveles növényeket gyűjtik, tisztítás után pár percig főzik forró vízben, majd apróra vágják, zúzott fokhagymával ízesítik, vörshagymás rántással sűrítik, végül tejből és búzalisztből készült eresztéssel is felengedik. Tálaláskor ecetes tormát szórnak a tetejére. (Nyisztor Tinka-Pákozdi Judit: Csángó galuska. Babér Kiadó, 2009.)

Pitypang. (*Taraxacum officinale*) Gyermeklancfű, kákics, tejesfű, barátfű. A népi gyógyászat régóta használja étvágyjavító, salaktalanító, vizelethajtó, gyulladáscsökkentő hatása miatt. Vitaminokban és as-

ványi anyagokban gazdag leveléből saláta, főzelek készülhet. Virágzás idején a legnagyobb a leveleinek keserűanyag-tartalma, a kesernyés íz mérsékelhető, ha felhasználás előtt egy-két órát vízben áztatjuk a leveleket. (http://www.nosalty.hu/pitypang_alapanyag_616)

Bodzavirág. (*Sambucus nigra*) A bodzafa illatos, vajsínű virága. Készülhet belőle bodzaszörp, lekvár, bodzatea, amely a szárított bodzavirág forró vízbe áztatásával készül, megfázáskor izzasztó, köptetőszerként javasolt. Csermege ma is a rántott bodzavirág, amelyet palacsintatésztaiba forgatunk, olajban kisütünk. (<http://wikipedia.org/wiki/Bodza>)

Bodzaszörp Cserépfaluból. Hozzávalók: 6 tányér bodzavirág, 80 dkg méz, 7 dl víz, 1-2 citrom leve. (Báti Anikó: Régi és Új elemek a cserépfalui konyhán, Budapest, 2008.)

Akác. (*Robinia pseudoacacia*) Az akácvirág teája köhögéscillapító, enyhe hashajtó, a túlzott gyomorsavképzést megakadályozó hatású. Az akác és a jól ismert kamilla mellett vannak még ehető virágok: az ibolya (*Viola odorata*) és az árvacskák (*Viola x wittrockiana*) virágai, a rózsa szirmait is fogyasztották, ma kandírozott formában desszertek díszítésére használják. A zsálya virágának nektárját a gyerekek kiszívogatták.

Salátaboglárka. (*Ranunculus ficaria*) Virágzás előtt szedett fiatal leveleit és virágait is salátaként fogyasztották. A népi gyógyászatban skorbut (vitaminhiány) és bőrpanaszok ellen alkalmazták. (<http://wikipedia.org/wiki/Salátaboglárka>)

Cseresznye. (*Prunus avium*) A cseremegeként fogyasztott friss gyümölcsöt a polgári konyha mintájára a XX. század első felétől tartósították a paraszti háztartásokban is, de a drága cukor miatt csak nagyon kis mennyiségben.

Nagymama cseresznyelekvárja. Hozzávalók: 1 kg kimagozott cseresznyét és 25 dkg meggyet 1 kg kristálycukorral összekeverünk, és 24 órát állni hagyjuk. Majd forrásig melegítjük, és 5-10 percig kavargatva főzzük, le vesszük a tűzről, tűzálló tálba öntjük, és kihűtjük. A harmadik nap lábasba öntjük, ismét forrásig melegítjük, 5 percig kavargatva főzzük, majd szűrőn vagy szitán leszűrjük. A levét 10 percig állni hagyjuk, újra a cseresznyére öntjük, végül fertőtlenített üvegekbe töltjük, száraz dunsztban hagyjuk kihűlni. (http://www.nosalty.hu/nagymama_cseresznyelekvaros_palacsintaja_recept_21990)

A cseresznyéből bort és pálinkát is lehet készíteni, leveleit fehérborba áztatva különleges italt nyerünk.

Eper. (*Fragaria*) Az 1940-es évek elején az Őrségben még újdonság volt az eperlekvár, melyből a szilvalekvárhoz képest jóval kevesebbet készítettek. Vaslábásban főzték, majd átpasszírozták, és fele részben cukorral újra, hosszan főzték a gyümölcsöt, közben fakanállal kavargatták. Cserépfazekakban, vagy üvegekben tárolták, a szobai szekrény tetején. (Kardos László: Az Őrség népi táplálkozása. Budapest, 1943.)

Az eper leveléből ízletes tea készült. Az északi országrészben, ahol bőven termelt, ott eperből és esetleg szederből, málnából is készíthettek szörpöt, ha elegendő mennyiséget tudtak gyűjtögetni. Az áttört gyümölcs levét lecsépegtették, napon megerjesztették, majd némi cukorral felfőzték. Ha csak kis mennyiséget készítettek, akkor a betegeknek szánt teát ízesítették vele. (Bödi Erzsébet: Hagyományos táplálkozáskultúra Gömörben. A gömori magyarság néprajza III. Debrecen, 2006, 48. továbbá Báti Anikó: Régi és Új elemek a cserépfalui konyhán, Budapest, 2008.)

Egy angol mondás így dicséri az epret: „Kétségtelen, hogy az Úrsiten teremthetett volna még jobb gyümölcsöt is, de az is kétségtelen, hogy nem teremtett.”

Báti Anikó

A Sósfürdőn

Írta: Kocsis Rózsi

- Gyere, gyere, Mari, a többiek már elmentek, mindjárt bé van sütétedve, mire odaérünk, búhatunk bé a vízbe. Gyere bé, Marink! - ezt én mondom.

Mari Zsuzsit bévitte az első házba, ingemet kiteszigáltak.

- Te, te! Nem szígyelled magad? Az ember meg se tud mozdulni tüled, mindenütt ott vagy! - mírgeződött Mari.

Én leültem a kúszebre, onnan kukucskáltam. Anyám jött-ment, forgolódott, csinálta a vacsorát. Pista a tornác kúszebin üdegél, csipegette a madárlátta kinyeret, az enyimet is odaadtam, hadd egyék, addig nincs baj vele, pedig korgatt a hasam, de most ez a fontos, hogy kell azt megvarrni, amivel kell feredni. A két leány levetkezett csurdéra, kacagás hallatszott ki. „Na, most ha látnának a fiúk!” A kötényt elül kellett volna tenni, de ők hátul tették a derekukra, jól megszorították a kötőjít, s a lábuk közt átvették a hosszú kötényt, alul a derekukon való ruhát a kötőhöz jól felcsavargatták, a mejjeket egy fekete keszekenyővel jól leszorították, le ne csússzon. „Jaj, hogy fáj!” „Nem lesz semmi bajunk, ne félj, kibírjuk, minthogy ott lötyögjen a csicsünk.”

- Te Mari, az a szíp Kádár Rózsi innét a bánya kabinjából vett ki fürdődresszet.

Mari:

- Mért kell még arra is köteni a kicsi pénzünket? Jól vagyunk mi így is, Zsuzsi.

De hogy kacagták (Kádár Rózsi), csak ú volt úgy ötözve, pedig... pedig milyen szípen állott neki!

- Úrhatnám, urizál...

Még János is bosszantotta, kisasszonymnak szólította: „Nem tudod, hogy mutasd magad!”

- Na, nem kell, hogy féljünk, csak csúfolnak.

Megelégedetten kacagtak. Vettek egy inget, fersinget magukra, s máris rohantak.

Én az első házba próbálgatom csinálni a kicsi ruhából dresszet, de nem ment. Kiloptam a kanapébul az anyám kijáró ruháját, azt csináltam meg magamnak. Réá vettem az ingemet, mind futva mentem a bányára. Már szürküledett, messziről hallatszott a kacagás, beszéd. Már javába lubickoltunk. Olyan szépnek láttam ezeket az estéket, mintha vizibálba járnánk. Én az ingemet levettem, megkerestem a Marink ruháját, ahhoz tettem, egy kicsit boldogan jüttem-mentem, nem kellett szígyelljem magam. Tán van fürdődresszem! Mikor kuporodva mentem bé a kicsi lépcsőnél a vízbe! De most me-

hetek előre is, a nagy lépcsőhöz, még az ugródeszkára is leülhetek, vagy felállhatok. Jaj, de oda nem menyek, mindjárt sütét lesz, s ott szoktak bėjünni a nagy fiúk tiszta csurdén, én a megszokott helyen akarok bémenni.

Egy kéz hirtelen kinyúl, lerángatta elől a ruhámat, s én ott maradtam elül csurdén, s hátul a derekamhoz kötött ruha ott csüngett utánam. Volt vaj egy méter hetven centi hosszú, s a szélessége egy méter. Kereken írt volna háromszor is. De egyszer se tudtam magam köré facsarni, a víz tetején lebegett s ide-oda ráncigáltak vele:

- Te nem vagy csurdén, kötő van a derekadon.

Én a legszívesebben ordítottam volna, kínomban egyfolytába kacagtam, s a vizes ruhát közéjük csapdostam.

Mari:

- Kicsi Rózsi, ügyelj az anyám tiszta új ruhájára! Te, te! Mért csinálsz ilyeneket? Né, te tán külön vagy, mint a többi gyermek? Mind csurdén ferednek. Na, de gyere, oldjuk ki.

De nem lehetett, a lábom közt előrehúzigáltam, s ott fogtam a ruha alját, s a lépcső sarkánál meghúzódtam. Na, de ez nem sikerült, ez a fürdőruha. Bosszankodtam. Sári azt mondta, ő nem szégyelli, mert ő még kicsi leány. Mindegyik mondott valamit.

Kati azt mondta:

- Azt mondta idesanyám, nekem amég nincs csi-csem, szőrem, addig nincs szígyen.

- Nana, csak itt né, Rózsi szígyellősködik.

- Igen, mer teszi magát. Te Rózsi, én nem hoztam volna el az idesanyám ruháját. Kirágja a sósvíz. Vagy annyi a ruhája? Egy ruha nem tesz semmit? Én nem szóltam semmit. Tiszta igazak van - gondoltam.

Mari fenyegetett:

- Na, hadd el csak! Sose kaptál ki, de most olyan verést kapsz, hogy megemlegeted. Vagy csurdén, vagy nem feredsz. Nem szaggatjuk a ruhát is. Te, te! Kitül szígyelled magad? Samu bátytól?

Azzal visszaúszott a nagyobb leányokhoz kacagva.

Samu báty majdnem négykézláb ment kifelé a lépcsőn pont mellettem, mindegyikünk megbámulta a ritka ősz haját, de hát neki se szígyen, mer már nagyon öreg. Meg is szoktuk, mindig ott feredett velünk, most kényelmesen húzogátja fel az alsó gatyáját. Nem kacagtunk rajta, de hogy is kacagnánk, ú

ügyel a bányára, még el talál kergetni bennünket. Puha, jó ember ez a Samu báty.

De jaj, itt jü Kati nén, a felesége, annak olyan szája van, mint hatnak, olyan szíles, amilyen hosszú, kerek, szíles képe van, durván ordibál:

- Haza! Hazafelé!

Egy nagy bottal hadarász: Gyertek, gyertek, elég volt már, kifelé innét, nem halljátok? Ordibál, mérgeződik.

- Mind süketek vattak?

Egy nagy fiú, a bánya másik sarkából, kijött a vízből. Bámultuk: Ez biztos úri fiú, mert van kicsi gatyája, valamit a Kati nén kezibe nyomott. Kati nén kezét akart csókolni, de ü nem hagyta.

Kati nén most az urába kötött:

- Hát keednek megmondtam, hogy csak akkor ferden ke, ha mind haza takarodnak. Vín dög!

Az öreg Samu:

- Jó, Kati, jó!

- Elment az esze keednek? Itt a gyermekek közt!

Samu báty:

- Jó, Kati, jó!

Így mendégéltek hazafelé, még vissza se níztek, de a Kati nén szája még mind hallatszott. Én még mindig a sarokba voltam, a vékony kicsi derekam fáj, háromszor-négyszer át volt kötözve. Biza a sok ráncigálás megsértette, s csípte a sósvíz. Kimenni se mertem, csak a többiekkel egyszerre, filtem, hogy kacagnak.

Szíp holdvilágos nyári este, a sósvíz ilyenkor nagyon meleg. Né, most egy nagy fiú az ugródeszkán végigfut, egyik kezivel befogja az orrát, a másik kezivel az ízéjét letakarja, fejest ugrott. A víz nagy zajt csap. Most utána egy másik ugrik, egy harmadik, negyedik. Minden este így van. Aki tud úszni, bent ugrál, úszkál a közöpin, s aki nem, kereken van a szélin, vagy a lépcsőknél csoportosan, beszélgetnek, kacagnak, lucsbékolnak. A gyermekik külön a kicsi lépcsőnél, egy-egy csutadarabbal, fadarabbal lopotáznak, hajgálódnak. „Jaj, tegnap milyen jó volt, pedig esett az eső, a víz meleg.” Mennyit játszottunk, nyomtuk le egymást a vízbe, táncoltunk, persze itt könnyen elírjük a fenekit, csak akkora a víz.

- Rózsi, gyere te is játszodni! - Meghajtítottak egy csutával.

Erzsi mondja:

- Kell ügyeljen a fürdőruhájára. Kell fogja. - Sári mondja:

- Mennyiért vetted ki a kabinbul ezt a szíp úri dresszet?

S kezdték újból ráncigálni rajtam:

- Na, mi a bajad?

- Jaj, a derekam, ne húzzátok! - Sírtam, már tovább nem bírtam.

- Ne húzzátok, né, hogy bévágódott ez a vizes keskeny galand!

Zsuzsi kezdi kibogozni:

- Na, kell még úri fürdődressz?

- Soha, soha! - Felkiáltottam, s a ruhát a vízbe csapdostam. Van dolgom, kell mossak. Mindegyiket prekeltem, azután megfogtuk a ruha nígy sarkát, Zsuzsi réája ült.

Marinak kiáltotta:

- Elszakad a ruha, jaj neked, Rózsi!

Hirtelen kiborítottuk a vízbe Zsuzsit. Zsuzsi tikácsolva, bogátozva rohant ki a vízből:

-Jaj, mennyi sósvizet ittam!

Sári:

- Legalább nem kell neked vacsora.

Na, de Zsuzsi ott fetreng a dombon, a fűben. (Ott szoktak heverészni, sütkérezni nappal az urak, kis-asszonyok fürdés után.) Zsuzsinak állandó hányingere van, s csak úgy okádja a sósvizet. Most mind kereken vettük Zsuzsit, fetreng a földön, fel van puffadva, sír, hogy nem tud hazamenni. Én ajánltam neki a ruhát: hazavisszük abba valahogy. De nem tud felkelni, ég a hasa.

- Eltakarodj avval a ruhával, az csinált minden bajt.

Zsuzsi ingem szidott, s a kollégáim is mind ellenem fordultak. Most az úri fiú kijött a vízből, megfogta Zsuzsi két lábát, fejfelé tartotta, meglógatta kétszer, háromszor is. Zsuzsi tikácsolt, orrán, száján jött a víz. Most lefektette. Zsuzsi levegő után kapdosott. Nagyokat sóhajt.

Így tette vele kétszer, háromszor az úrfi:

- Na, hazamennek, igyon tejet, s hidegvizes borogatást tegyenek neki - ezt mondta az úrfi.

Sajnáltam Zsuzsit, s fáj, hogy mindenki ingemet okol. Zsuzsi dülöngézik, két leánka karon fogja, indulunk hazafelé. Én leghátul menyek: Jaj de jó, hogy jobban lett Zsuzsi! Még én is gyűlöltem magam egy kicsit, mindig okoskodok. Nekem nem jó semmi, amit más csinál. Mért szégyellek jobban, mint más? Mért nem vagyok megelégedve úgy, ahogy van? Jaj, mit mondanak otthon! Jaj, de éhes lettem, még szídülek belé, jobb lesz, ha futok. Hazáig meg se állottam, egy szál ing volt rajtam, s az anyám ruháját a hunyom alatt szorongattam.

Alig líptem bé a házba, máris sírtam. A ruhát megmutattam, s elmondtam mindent, hogy volt, de hozzattem:

- Idesanyám, én nem így akartam.

- Ne sírj! Jó, hogy nem vesztetted el a ruhámat.

Az asztalhoz ültem, pléhtángyérba párolgott a zöldfuszujkaleves, igyekeztem az evéssel, hogy mire hazájú Mari, ágyba legyek. Úgy elaludtam, mint a bunda. Másnap kibíkültem a kollégáimmal. Zsuzsi se volt már beteg, másnap este boldogan, kacagva feredtünk tiszta csurdén.

(In: Igaz Szó Évkönyve - Marosvásárhely, 1984.)

„Tavaszköszöntő”

A Muharay Szövetség kiváló együtteseinek bemutatója az Új Színházban, 2011. március 13-án

Az „Egy hazában – Nagyszüleink emlékére” című első féléldőt a sóskúti Večernica Hagymányápoló Együttes „Emlékeim” című összeállítás nyitotta. A magyarok, németek és szlovákok lakta település már-már feledésbe merülő szlovák táncagyományát láthattuk magával ragadó természetességű előadásban. A nézőt elbájolta az önmagát alakító nagymama és a magukat jó értelemben „otthonérző” gyermekek játéka és ügyességi tánca. Nem maradt el ettől az őket követő felnőttek jó ízűen járt tánca sem. Mohácsyné Lőrincz Hortenzia együttesvezető-koreográfus kiváló érzékkel vitte színre Sós-kút szerény szlovák táncagyományát, jól eltalálva a helyi és a segítségül hívott maglódi táncanyag arányát, példát nyújtva arra, hogy az egyszerűség szépsége is megmutatható érték.

A sóskútiakat követő, Szabó Péter vezette Eleki Román Hagymányörző Táncegyüttes programját Gál László állította színpadra „Képek a zsokból” (Eleki táncok) címmel. A férfiak a lendületes „sírba”-ját a falu közismert táncainak rendjével folytatták. Jó volt látni az idősebbek szólóit, pontosan frazírozott táncát és a táncanyagot egyre hitelesebben eljátszó, továbbbörző fiatalok mozgásának harmonikus egységét. Kár, hogy a páros táncokban az együttes lendülete és hangulata kissé visszaesett. Megnyugtató és a jövőre nézve reménykeltő, hogy sok fiatalot láthattunk a színpadon.

A harmadikként bemutatkozó, a hatvanadik születésnapját ünneplő Nemesnáduvvari Német Nemzetiségi Tánc csoport (vezetője id. Kishegyi Simon) „Nach meiner Heimat...” című összeállítása az első rész csúcspontját jelentette. A Magyarországot szülőföldjüknek tudós, hazájuknak érző németek táncait minden hatásvadász manír nélkül bemutató együttes magával ragadta a nézőt, hogy aztán a kitelepítés fájdalalmát megidéző döbbenetes hatású színpadképével ritkán tapasztalható katartikus élményhez juttassa. Mindez ifj. Kishegyi Simon tehetségének, érzékeny látásmódjának köszönhető. De egyben dicséret illeti a táncanyagot mélyen átélni tudó nemesnáduvvari táncosokat is.

E fájdalmas hangulatból hozta vissza a nézőt a Tököli Délszláv Táncegyüttes Halász László vezetésével, Szávai József „Maros menti táncok” („Banatske igre”) című programjával. A csoport nem csak az előző évi minősítésen okozott meglepetést. Bemutatott táncaik tisztaságát, körtáncuk hangulatát és a férfyszólók pontosságát nagy tapsal ismerte el a közönség. Kalocsa-vidék 2010-es sikeres bemutatkozása után a szövetség ebben az évben is – egy fél-

ldőt biztosítva – folytatta a tájegységek bemutatását. A második részben „Galga mente és a Palócföld hagyományai” címmel öt palócvideki együttes a farsangi ünnepkörrel a nagybéti-húsvéti ünnepkörön át pünkösdig terjedő idő ünnepeit idézte meg, feszesen és jól szerkesztve, megelevenítve a profán és szakrális örökség intímebb és nagyobb közösségi eseményeit a hozzájuk kapcsolódó rituálékkal.

Mint korábban, úgy most is sok-sok kompromisszummal, önfeláldozással született meg az előadás, amelyben az együttesek – egyéni hangjuk és stílusuk megőrzése mellett – alárendelték magukat egy egységes dramaturgiának. A „Tavaszköszöntő” második felvonásának létrejötté a közreműködő öt együttesnek, valamint a munkájukat összefogó, a felkészülés, utaztatás gondját és baját magára vállaló vezetőknek köszönhető: a Csata Táncegyüttes Hagymányörző Csoportjának Isaszegről (Bánszkiné Varga Judit), a Népi Együttesnek Veregyháza-ról (Széphalmi Zoltán), a Népi Együttesnek Püspökhatvanból (Gimesiné Szokol Eme-se), a Muskátlai Hagymányörző Együttesnek Varsányból (Szép Vencelné) és a bagi Muharay Népi Együttesnek (ifj. Rónai Lajos).

Az esztendőt az ember mindig kultikus egésznek érezte, fordulóit számon tartotta. A keresztény egyházi naptár Jézus evangéliumi idejéhez igazodik, szokásai ószövetségi kultusból, antik-pogány örökségből és az európai népek archaikus, ünneplő hagyományából ötvöződnék. Ezt tették nyilvánvalóvá a látott féléldő szerkesztői Iglói Éva, Oláh József, Oláhné Csercsics Ivett és Széphalmi Zoltán koreográfiáit felhasználva, azokat egységes szerkezetbe foglalva. Szólnunk kell a táncosok bámulatra méltó improvizációs készségéről, a hagyományban való jártasságukról, az ügy iránti alázatukról, valamint színpadi rutinjukról, amelyek nélkül minden koreográfusi, szerkesztői elképzelés a szándék szintjén maradt volna.

A farsang időszakát az isaszegi Csata Táncegyüttes Hagymányörző Csoportjának vidám, szellemes és jó ízléssel előadott asszonyfarsangja és tuskóhúzdása idézte meg. Az isaszegiek kezdte farsangi mulatságon a veregyeházi és a püspökhatvani Népi Együttesek táncosai egymást kiegészítve, egymásba fonódva, rájuk mindig is jellemző, példaértékű, anyanyelvi szintű lendületes táncolással zárták le a farsangot, helyet adva a böjt profán és szakrális hagyományainak.

A varsányi Muskátlai Hagymányörző Együttes gyermekeinek természetes, felszabadult, derűt árasztó „Megy a kosár” játékát a délután egyik legszebb pillanata követte, a lányok egyszerűségében is nagyhatású karikázója. A táncoló és tisztán éneklő lányok teremtette hangulatot Pesovár Ernő soraival lehet vissza-idézni: „...több, mint a mai értelemben vett tánc, a természet megújulásának, az élet feltámadásának apokrif szertartása, profán zsol-tára”. A karikázó (ez már a szerkesztők munkáját dicséri) kiváló dramaturgiai előkészítése volt a következő színpadi élménynek, a püspökhatvani Népi Együttes meghitt Márk napi búzaszentelő körmenetének, a négy égtáj felé elmondott szlovák és magyar nyelvű imáinak. Az együttes tagjainak tartása, természetes, hiteles gesztusai hitet árasztottak, drámai léggömböt teremtettek.

A húsvétot megelőző idő profán hagyományát a Nyitra, Hont, Nógrád, Pest és Heves megyében ismert, virágvasárnaphoz kapcsolódó kiszéjrást két helyi, az isaszegi Csata együttes szlovák és a bagi Muharay Népi Együttes magyar nyelvű változata jelenítette meg. A nagy átéléssel bemutatott két, telet űző játékot a virágvasárnap barkaszentelést és körmenetet megjelenítő Iglói Éva nagyhatású színpadi munkája követte. Az ünnep meghitt pillanataira való várakozás hangulatát árasztó színpadi képet most is az tette hitelessé, hogy az együttes különböző generációi, de főként az

idősebbek egyszerű természetességgel adták önmagukat.

A hűsvét és a feltámadás feletti örömet a városi táncosok a hűsvéthétfői locsolás bemutatásával tették élményszerűvé, amit önfeledt közös tánc zárt le.

A május-pünkösdi ünnepkör szokásait ugyancsak a bagi Mubaray Együttes hagyományörzőitől láthattuk. A kis pünkösdi királynő és király körülhordozását a gyerekek nagy rutinnal, tiszta énekléssel mutatták be. A májusfaállítás táncképéből a lányok körtánca és a férfiak elementáris erejű verbunkja maradt emlékezetes. A tánckar ismét bizonyította, hogy hitelesen képes megőrizni és átörökíteni a bagi táncagyományt. Az általuk megteremtett lendület és hangulat teljesedett ki az isaszegi-ek, majd valamennyi együttes fináléjával, maradandó benyomást hagyva a színházat megtöltő nézőkben.

A „Tavaszköszöntő” hagyománya, hogy a Mubaray Szövetség elnöksége ekkor adja át a Mubaray-díjakat. Az eddigi teljesítményért járó együttesi díjat a Kapuvár Néptáncegyüttes vezetője, Csítei Gábor, egyéni díjat pedig Elek Menyhért, a Domaházi Hagyományörző Együttes vezetője vette át a szövetség elnökétől, Héra Istvánnétől. Dicséret az együtteseknek, a műsört rendező munkatársaknak, Héra Évának, Széphalmi Zoltánnak és Varga Zoltánnak, valamint a műsorközlő Szabadi Mihálynak, akiknek a forgatókönyv, az előadás előkészítése, megrendezése és gördülékeny lebonyolítása köszönhető.

Összegzésül: nem szeretem a vasárnapi optimizmussal áthatott, ünnepi hivatkozásokat, különösen, ha azok konkrét tettek helyett hangzanak el, amikor eszközül használunk valamit vagy valakit olyan dologra, amelyre lényegénél fogva nem rendeltetett. De a nemzetiségi együttesek tehetséges, lelkes táncosait nézve, itt és most helyénvalónak tartom a gyakran feledett Szent István-i intelem megidézését az egynyelvű és egyszokású ország esendőségéről. Az együttesek munkáját, bemutatóit látva mindig megerősödik a hitem abban, hogy a nemzetiségeink hagyományait életeteket és megörzöket becsben kell tartanunk, mert bennünket gazdagítanak, mert esendők lennénk nélkülük.

A „Tavaszköszöntőt” látva bizton állítható, hogy hagyományaink, szokásaink és táncaink stílushű megőrzése, a hagyomány átadása, továbbörökítése jó kezekben van együtteseinknél. Vezetőik, koreográfusaik, táncosaik határozottan tudják és hittel teszik a dolgukat. Sokuk számára a hagyomány örökítése nemcsak színpadi előadás, hanem a mindennapi lét egy szelete is. Félek tőle, hogy mindezt csak egy szűk kör, maguk a hagyományörzők érzi. Reménykedjünk, hogy tévedek!

Antal László

Jövőre hol találkozunk?

Az utolsó Kaláka Fesztivál a régi várban

A szokásnak megfelelően idén is július második, ezúttal hosszú hétvégéjén, tehát július 7. és 10. között zajlik majd a Kaláka Fesztivál, amelyet immár a 32. alkalommal rendeznek meg a diósgyőri várban. A fesztiválnyitó koncertet a helybéli Eszternás és a Kaláka jegyzi; csütörtökön 17 órai kezdettel a belvárosi református templom mellett álló Nyilas Misi Házba várják az érdeklődőket. (A moldvai zenét játszó Eszternás itt tart kéthetente táncházat.)

A diósgyőri várban pénteken 14 órákor kezdődik a program az információs központban a „Neti Sanyi” című portréfilm vetítésével. A három napon át látható filmeket Szomjas György filmrendező és Halmos Béla népzenekutató, táncház-zenész, a filmek sorozatszerkesztője készítette. Délelőttönként pedig ugyanitt a „Mesék Mátyás királyról” című rajzfilmsorozat nyújt szórakozási lehetőséget, amelynek zenéjét a Kaláka szerezte és szólaltatja meg. (Természetesen a gyerekeknek idén is lesz kirakodóvásár és kézműves foglalkozás.)

A pénteki zenei program 17 órától szombat éjjel 1 óráig tart. A Pódiumszínpadon a Fonó Budai Zenekárban rendszeresen szereplő formációk lépnek fel, mint például a Poros zenekar, amelyet Porteleki László és testvére, Porteleki Zoltán, fia, Porteleki Áron, felesége, Helbich Anna, valamint Szabó Csobán Gergő alkotnak. A Cimbaliband és a Fonó zenekar lép még fel ezen a színpadon „fonós” bandaként. A Várszínpadon a Söndörgő és a Varga János Project ad koncertet. Az éjjel 1 órákor befejeződő programot a Romengo zárja, de előttük még a „Rendhagyó Prímástalálkozó” zajlik majd olyan zenészekkel, akik a saját hangszerükön primások: Balogh Kálmán cimbalmos, Dresch Mihály szaxofonos, Both Miklós gitáros. Mellettük Herczku Ági és Korpás Éva énekesek szerepelnek, no, és Pál István „Szalonna”, Lakatos Róbert és Vizeli Balázs, hogy a hegedűsök se maradjanak ki a társaságból.

Szombaton 11 órától a szokásos Gyerekesztivál várja nem csak a gyermekeket a Kalákával és Gryllus Vilmossal; 14 órától pedig „A szászcsávási banda” című dokumentumfilmet nézhetik meg az érdeklődők.

A koncertprogram keretében a budapesti Aranytíz „muzsikusai” játszanak a Pódiumszínpadon, nevezetesen a Rendes, az Üsztürü, valamint Blaskó Csaba és zenekara húzza a talpalávalót. A Várszínpadon az Etnofon Zenei Társulás, az idén 25 éves PG Csoport, valamint a Sebő együttes lép fel, amely

a Kossuth-díjas Kovács András Ferencsel közösen bemutatja a költő megzenésített verseit „Árdéli szép tánc” címmel. Sebőék után örömezen következik az Aranytíz zenekaraival, a zárókoncertet pedig – a filmhez kapcsolódóan – a szászcsávási banda adja.

Vasárnap 14 órai kezdettel „A szívben még megvan” címmel Zerkula Jánosról készült portréfilmmel kezdődik a program. A Pódiumszínpadon a Marczibányi téri Művelődési Ház Guzsalyasának zenekaraival – a Szigony, a Zurgó, a Somos és a Fanfara Complexa – muzsikálnak, a Kaláka-koncert pedig a szokásos időben, este 8-kor lesz a Várszínpadon. A Zerkula-filmhez a Kerényi Róbert által vezetett Szigony zenekar koncertje köti, hiszen sokat játszottak együtt Zerkula Jánossal. Ágoston Béla egyik együttese, a Tócsni & flódnai Várszínpadon lép fel. Műsorukban vegyítik a felvidéki muzsikát a zsidóval és az itthonival, ráadásul egy szlovák rapper énekel velük az anyanyelvén.

A 32. Kaláka Fesztivált a Téka együttes várszínpadi koncertje zárja.

Gryllus Dániel azzal szokott búcsúzni a közönségtől, hogy „jövőre veletek ugyanitt”. Idén ezt nem mondhatja, s csak reménykedni lehet abban, hogy addigra kiderül a jövő évi helyszín. A diósgyőri várát ugyanis – a tervek szerint – visszaépítik olyanakká, amilyen Nagy Lajos király idején volt, így nem lesz tér a közönség befogadására. Köszönjünk el együtt a legendás helyszíntől!

A Kaláka Fesztivál ugyanakkor tovább él. A www.kalakafesztival.hu honlapot érdemes figyelni, mert folyamatosan töltik fel rá az újabb és újabb információkat.

K. Tóth László

Lakodalom Radzsasztánban

A dzsizmánom, akihez a családunk tartozik, nem lakik messzire, csak hat kilométerre tőlem. Régen, amikor nem volt lovam, gyalog mentem a lakodalomba zenélni, néha egymagamban, néha a nagybátyámmal, vagy valaki mással a családunkból.

Egy nappal előbb érkezünk. Ha megérkezünk a házhoz, nem foglalunk helyet, előbb köszöntjük az uraságot és felsoroljuk az uraság felmenőinek neveit egy egész órán át. Ezt minden jelenlevő nagy tisztelettel végighallgatja, utána helyet, teával kínálnak és beszélgetünk. Elkezdünk zenélni. Nincs semmilyen más hangszer, se furulya, se dob, csak az ének és a szárang hangja. Éjfél tájt, tizenkét órákor vacsorázunk, utána ismét, egész éjjel zenélünk: rága alapokat és énekeket.

Hajnali négy órákor következik a hennafestés ceremóniája: a menyasszony és a vőlegény tenyerét és lábát bekenik díszítésként a másnapi esküvőhöz. Ezt a műveletet a sógorasszony, illetve a sógor végzi, közben az asszonyok ehhez az alkalomhoz illő énekeket énekelnek. Reggel folytatódik a házasulandók díszítése, valamint a lakodalmi szállításban résztvevő tevék dekorálása is. Ekkor játsszuk a „Gorban” (Tevék feldíszítése) című éneket.

Megérkeznek a tevék: húsz-harminc teve, hogy átmenjenek a menyasszony házához. (Manapság terepjárók szállítják a násznépet.) Az úton szárangin játszom és énekelek.

– Barkat! Most énekelj jó hangosan, hogy mindenki hallja, lakodalom van Radzsasztánban!

Megérkezünk a menyasszony házához. A házhoz közeli helységben fogadnak minket, ahol teával kínálnak és várjuk a mullah (muzulmán vallási vezető) érkezését. Dél tájt, tizenkét óra után meg is jön, ekkor nagyon-nagyon lassú menetben, ami körülbelül egy órán át tart, zenekísérettel átmegyünk a menyasszonyi házhoz. Ekkor énekeljük a „Hajar uba reso” (Isten hozott) című éneket. Az örömanya fogadja a násznépet, a vőlegény homlokát piros színnel jelöli (dhalilar vagy tillah) és édességet ad a vőlegény szájába. Az asszonyok közben esküvői éneket dalolnak.

– Szereted-e a menyasszonyt, aki a jelen lévő dzsizmán lánya, ennek és ennek az unokája, dédunokája, ükunokája stb.? – Háromszor kérdezi ezt a mullah a vőlegénytől.

– Igen.

A vőlegény karkötőt ajándékoz a menyasszonynak.

Ugyanezt megkérdi a mullah a menyasszonytól is, ha ő is igennel válaszol, részleteket olvas fel a Koránból, és a frigy így meg is kötött.

Elmegy a mullah, kivonul a násznép az udvarra: elől megy a vőlegény, utána a menyasszony. Ekkor a menyasszony szomorú, sír. Az asszonyok szomorú házassági éneket dalolnak. Délután négy körül jár az idő, teával kínálnak. Elkezdem a zenét szárangin kíséretében. Este tíz órákor szolgálják fel a vacsorát. Tüzet raknak a szabadban, körbeüljük, folytatom a zenét egészen hajnalig. Ez a vőlegény és a menyasszony nászészakája.

Az esküvő második napján a menyasszonyt tevéfogaatra ültetik és a vőlegény házához viszik. Az örömanya fogadja a násznépet, megjelöli a menyasszony homlokát pirossal, édességet ad a menyasszonynak és a vőlegény szájába, majd a vőlegényt tejjel kínálja, amiből ő jelképesen iszik is. Ekkor vidám énekeket dalolnak az asszonyok, én is vidámakat játszom. Tálcán pénzt gyűjtenek a zenésznek, majd éjfél tájt levágnak két-három kecskét és elkészítik. Egész éjjel zenélek, mindenki vidám és örül.

Másnap, az esküvő immáron harmadik napján megkérdezi a vőlegény apja, a dzsizmán:

– Milyen ajándékot szeretnél, Barkat?

Mire én visszakérdezek:

– Boldog vagy, hogy a fiad megnősült?

– Mondd, mit szeretnél: lovat, tevét, vagy aranyat, fülbevalót, gyűrűt?

Felsorolom az uraság felmenőinek neveit, ugyanúgy, ahogy az érkezésemkor, egy egész órán át. Ezután a dzsizmán kifizet, és újabb ajándékokat, illetve pénzt kapok a násznéptől.

Egyszer a dzsizmántól tevét kaptam ajándékba, egy fiatal tevét, de hazafelé menet nem ültem fel rá, félttem, hogy nincs betörve, s leesek róla.

*

Elmesélte Barkat Khan, radzsasztáni zenész, énekes, a Rangila Langa együttes tagja.

USZTÁD REHMAT KHAN LANGA

Rehmat Khan Langa a Langa-közösség ma élő egyik legnagyobb tiszteletben tartott zenésze, tanítója és hangszerkészítője. Sok világhírt zenész tartja mesterének, vagyis usztádnak. Családjával együtt Delhiben él, zenét tanít, hangszer készít, és számos indiai, valamint külföldi meghívásnak tesz eleget nyolc tagú családi zenekarával. (1982: London; 1985: Washington; 1990: Japán; Moszkva; 1991: Pakisztán: Karachi; 1992: Párizs; 1994: Ausztrália 1996: Dubai; 1998: Nepál; 2000: Párizs, Egyiptom; 2001: Üzbegisztán; 2004: Mauritius; Kalifornia, Chicago, New Jersey, Atlanta, Washington DC, Kína; 2010: Ausztrália). Zenekarának jelenlegi felállása: ének, szárang, harmonium, dupla furulya (alooja), doromb (morchang), khartal és egy táncos.

„Az én életem egy nagy kaland. Barnawában születtem (Radzsasztan, Thar sivatag). A faluban nem volt iskola, csak a szomszéd faluban, tíz kilométerre az én falumtól. Szerettem volna iskolába járni, de apám nem tudott taníttatni, azt mondta: csak zenére tudlak kioktatni. Énekre és szárangin játékokra tanított, a hangszer hat éves koromtól kezdtem el gyakorolni. Ő is szárangin játszott, és énekel a lakodalmakban, királyi családoknak, a rádzsputoknak, de nem tudott sok pénzt keresni velem, ezért más munkát is vállalt a közeleli városban, egy gyárban. Így került a családunk Jodhpurba.

Tizenöt éves voltam, amikor a National Bal Bhawan igazgatója, Miss Santha Gandhi meghívott hat zenészt egy rendezvényre, köztük engem is, és annyira tetszett neki a zenénk, hogy rögtön utána Delhibe hívott, állandó fellépéseket biztosítva nekünk. Nem

akartam maradni, hiányoztak a szüleim, vissza akartam menni hozzájuk, de nem engedett el. Így történt, hogy azóta Delhiben élek a feleségemmel és gyerekeimmel: egy lány és négy fiúgyermek, akik szintén zenészek, akikkel most már közös zenekarunk van. A fellépésekkel párhuzamosan népzenei tanítók a National Bal Bhawan Society iskolában, itt Delhiben.

1985 óta készítek szárangit. Egy éjszaka, álomban jött az ötlet, hogy szárangit kellene készítenem. Amikor felkeltem, rögtön hozzá is kezdtem. Beszereztem a hozzávaló faanyagot: tikfát, általában ebből készítik, mert itt ez a legkeményebb fa, a szárazanyagot, és addig-addig faragtam, hogy elkészült az első szárang. Vonót is faragtam hozzá, ugyancsak tikfából, felszörözve fekete lószőrrel, mert ez az erős.”

(Delhi, 2010.)

A száranggi a radzsasztáni Langa zenészek elsődleges hangszere, mondhatni, a közösség szimbóluma. Kétféle száranggi létezik Észak-Indiában, a hindusztáni zenében használt klasszikus száranggi és a népzeneben használt „folk” száranggi, más néven szindhi száranggi. Elnevezését a pakisztáni Szindh tartományról kapta, innen került a hangszer Indiába. Egyetlen darab keményfából faragják ki, amire alul, a kiöblösödő testre kecskebőr „fedőlap” kerül. Kilenc főhúr található rajta, de a tulajdonképpeni játékban csak három húr játszik szerepet: egy vékony húr és két, kecskebélből készült vastagabb húr. A játékos ezen a három húron játszik, körmét a húrhoz érintve képezi a hangot. Ez a három húr Sa Pa Sa (C, G, C) hangolású. A felső Sa (C) hang mellett további öt vékony húr található, melyek a dúsabb hangzás érdekében zengőhúrként szolgálnak. A felső 9 húr alatt további 17 zengőhúr található, ami még jobban felerősíti, valamint a kecskebőrfedéssel együtt visszhangossá teszi a hangot. A vonó erőteljesebb kidolgozása, mint a hegedűjé. Ugyancsak keményfából faragják, sűrű lószőrt erősítenek rá, kifeszítve tartják mindig, játék után nem lazítják el a szálakat.

Hennafestés (mehendi) • Asszony házassági ékszerekkel, „csundri”-val a fején • Barkat Khan
Kép és szöveg: Ábrahám Judit

Néptánckutatás Dévaványán

Gyermekkoromban sokat jártam a szülővárosomtól, Gyomaendrődtől tizenöt kilométerre lévő Dévaványán. Rendszerint ványai származású nagyapámmal bicikliztünk át rokonlátogatóba. Nem tudhattam, hogy ezek a ványai családi szálak milyen fontosak lesznek felnőttkoromban.

A családomban is, táncosként is a régi, a múlt, a gyökerek tiszteletét tanultam, s ez mindmáig meghatározó alapja életemnek. Ifjú táncos koromban állandóan endrődi és gyomai nagyszüleimet kérdeztem a település táncos szokásairól. Meséltek is a bálról, a tanyasi *cuháréről*, a citerásokról. Tanultak a tánciskolában tangót meg *szláv-foksztot*, de ennél többet nem tudtam meg tőlük. Egyébként mindannyian kiváló táncosok voltak. Sajnos, ma már csak egyik nagyanyám él a gyomaendrődi tanyavilágban, Öregszőlőben. A táncos szakma pedig azt választotta lakóhelyem és környékének táncos hagyományaival kapcsolatban feltett kérdésekre, hogy a terület korán polgárosult, és filmfelvételek nem készültek. Tudomásul vettem. Egész életemben azt hallgattam, hogy Békés megyében csak román, szlovák, szerb és cigány táncgyűjtés volt. 1985-től tanulok, 2000-től tanítok néptáncot. Amikor a szakirodalom a kezembe került, az sem bizonyított mást, mint hogy nincs anyag, számottevő kutatás nem folyt a Békés megyei magyar néptánc és népzene tekintetében. Egyszer a fülembé jutott, hogy csabai táncosok dévaványai csárdással foglalkoztak, de a kutatás félbeszakadt. És persze mindenki hallott Kádár Ferencről, a furulyás, tárogatós, énekes dévaványai pástorról, aki az elsők között kapta meg a Népművészet Mestere címet.

2008-ban hozzám került egy táncfilm a dévaványai múzeumból. Rossz minőségű felvételen nehezen kivehető mozgásokkal szembesültem, de érdekesnek bizonyult az anyag. A békési Belencéres Néptáncgyűjtés művészeti vezetőjeként rögtön színpadban gondolkodtam, de a némafilmen nem volt zene és viselet, csak civil ruhás nők és csizmanadrágos vagy bőgatyás-bőingés pástorok. Nem volt mit tenni, elmentem a múzeumba, hátha van ott még valami. Hát volt! A múzeum dr. Bereczki Imre (1912–1997) dévaványai néprajztudós, régész, polihisztor életművének, hagyatékának megőrzésére jött létre. A rendkívül kedves múzeumvezető és kollégái, látva érdeklődésemet és igyekezetemet, elmondták, hogy vannak hanganyagok, fotók, s van egy, körülbelül tíz nagy szekrényre való adattár, amely ványai emberek, de főleg a „Tanár Úr” kéz-

Huszár Vígh Kálmán 1954-ben.
(fotó: Mácz László)

iratait tartalmazza. Elém tették az adattári jegyzéket, s megmutatták, hogy melyik sarkokban nem zavarok senkit. Dolgozni kezdtem. A célom az volt, hogy minden táncal, játékkal, zenével és viselettel kapcsolatos anyagot áttanulmányozzak. Ezzel párhuzamosan elkezdtem a filmek felkutatását is. Elkértem a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetében található filmeket és jegyzőkönyveiket. Előkerült egy újabb film, amin 1956-ban ványai parasztemberek táncolnak. A jegyzőkönyvben szereplő nevekkkel és persze a filmekkel felkerestem néhai apai nagyapám húgát, Mahovics Máriát, aki 1928-ban született és ma is Ványán él. Családommal és a ványai táncokkal kapcsolatos gyűjtést végeztünk Marika néninél. Értékes adatközlőnek bizonyult. A beszélgetés közben többek mellett az is kiderült, hogy édesanyja, az én dédnagyanyám, Halasi Pirooska, siratóasszony volt és kiváló énekes. Néhány hangfelvétel is előkerült a családi archívumból, főleg egyházi énekekkel és dédnagyanyám temetési szer-

tartásának búcsúztató szövegével, énekeivel. A táncfilmet is levetítettem, és a rossz minőségű film nézése közben hangosan olvastam a jegyzőkönyv szerinti táncosok nevét. Egy névnel, Gönczi Györgynél felkapta a fejét: „Gönczi György itt lakott szembe”. Egy juhász. De kiköltözött a tanyákra.” Marika néni mondatát szinte el sem hittem. Végül kiderült, hogy a filmen táncoló Gönczi György, aki 1911-ben született, nem lehetett a szomszéd, viszont annak elsőszülött fia, György, aki 1943-ban született, igen. Marika néni fia jól ismerte az idős juhászt, így megszervezhettük a találkozót. Természetesen következő utunk hozzá vezetett. Nagyon megható volt, amikor felismerte a filmen táncoló édesapját és édesanyját. Legújabb adatközlőm a gyermekkorára visszatekintve még két táncost ismert fel a filmről, s készségesen válaszolt minden kérdésemre. Kiderült, hogy a család tradicionális pástorcsalád, melynek tagjai amellet, hogy a téli időszakban rendezvényeken és a tanyákon muzsikáltak, kiváló táncosok is voltak. Ő maga is furulyázik, *klánétozik*, citerázik és táncol. Egy későbbi találkozásunkkor meg is táncoltattuk. Feleségemmel igen figyelemreméltó csárdást járt, de elmondása sze-

Források:

Szilágyiné Szentpál Mária: Gyermektáncok. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1949.

Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény Adattára, Dévaványa, A-99. 92.1.

Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény Adattára, Dévaványa, A-2008. 25. 1-1.

rint a nővérével még jobban tud táncolni, mert már összeszoktak. A kutatás ezen ága jelenleg is folyamatban van.

A későbbiekben kiderült, hogy a Déványa környéki tánckutató munka a második világháború után kezdődött meg a Néptudományi Intézet keretei között. A munkát könnyítette az akkori táncművészek és műkedvelő táncosok társadalmi szervezetének, a Táncszövetségnek anyagi és szakmai hozzájárulása. A terepmunkát e két szervezet együttműködésében kutatócsoportok végezték. Egy ilyen kutatócsoport összetétele etnográfus, népzene kutató, magnetonkezelő, filmoperatőr és koreográfus volt, aki többek között a helyszíni tánclejegyzéseket is készítette. Ebben az időben működött Békéscsabán a Batsányi János Táncgyűttes Rábai Miklós vezetésével. Rábai gyűjtései idővel összekapcsolódtak a Néptudományi Intézet gyűjtőmunkájával. Közös céljuk a Békés megyében még fellelhető paraszttáncok és zenék felgyűjtése, elemzése és színpadra vitele volt. A gyűjtések súlypontja azért esett Dévanyára, mert itt élt és dolgozott Bereczki Imre néprajzkutató, aki magas fokú tárgy- és helyismeretével nagyban támogatta a kutatásokat. Modern tánckutatásunk e korai időszakának módszereit, hangulatát, akkori jelentőségét eleveníti föl az alábbi, több szempontból is figyelemre méltó cikk, amely a Kis Újság 1949. április 28-i számában jelent meg, *Bereczki Imre* talárból.

*

A VERBUNG SZÜLETÉSE

Akár elhiszik, akár nem, negyvennégytől negyvennyolcig számadó kondás nem kurjantott akkorát a Csurgótól Bucsáig, mint Huszár Vígh Kálmán.

Kérdezzék meg azokat, akik még a Berettyó-Körösök vidékén el tudják járni a *béres verbungot*. Szép deli tánc ez, nem cso-

da, hogy olyan messze száll a híre. Csabán, Szögédében csak úgy tátintottak a jó magyarok, mikor meglátták. Ezt a verbunkot pedig senki más nem dirigálhatja, csak Dékány Anti bácsi, a hetven év körüli jó adomás öreg magyar. Akkora kurjantást senki sem tud benne tenni, mint Huszár Vígh. Pedig ő is a hetven felé settyeg lassan-lassan.

Anti bácsi az öreg Homoki Péter tanyáján tanulta Gyarmaton. Vígh meg Kukorka Kis Bálinttól, minden idők legokosabb kondásszámadójától látta.

Így könnyen megérthetjük, hogy a két jó öreg magyar tudásának a hírért felkapta a szóbeszéd. Vitte, vitte messze Pest városába. Jött a magyar miniszter kérése, hogy a két jó öreg magyar táncára meg kell tanítani a jó kötész mai *sutykókat* is. De úgy ám, hogy pontosan tudják egy falura való verbunk minden csínját-bínját. Borról, zenéről gondoskodás történjék.

Az öreg Dékány Antal akkor mutatta meg, hogy mit tud. Összejárta legjobb komáit, akik egy kicsit még össze tudták ütni a bokájukat. Egykettőre ki is volt a regimentje. Huszár Vígh-en kívül P. Kiss Lajos, a legnyalkább bajuszú *kukás* [dohánykertész], Papp Gergely, a csavaros eszű magyar, meg Szalai Zsigmond újgazda ütötték még meg a mértéket. Többen csak azért nem kerültek be, mert Anti bácsi kijelentette, hogy „emmán elíg”.

A regiment tudásának megtekintésére pedig nem kisebb szakemberek jöttek le Pestről, mint dr. Kovács László, a lappok közt

Gönczi György és felesége 1957-ben.
(fotó: Martin György)

tanult filmoperatőr, Merényi Zsuzsika, a pillangójárású táncosnő, meg Vigh Rudika. A pesti hírességek mellé elősompolygott a sarokból Rábai Miklós, a deli természetű táncos is. Akkor még csak egy derék, de nyalkabajszerű vegyész volt Csabán. Csak titokban dobta magasra a lábát és sapkáját, ahogy a román atyafik táncházaiban látta volt.

Egy vasárnap reggel a két regiment felvult egymás ellen. Az öreg Mile Gábor verte a *tamburán* [citerán] a kegyetlen gyönyörű nótákat. Majd még a fiatal Pap Gergé is belefűjt a pikulájába. Az a vasárnap az ecsegi Rózner kocsmában az öregeké volt. Ahogy Pusztacseg Soványkája, Nemtudomkicsoda Ferenc kitette a bort Dékány Anti bácsi elé, a híres *verbungos káplár* teletöltötte a poharát, s azzal beszélni kezdett.

– *Sutykó* leginy vótam még akkor, nagy bü *tögyfagatyába* jártam. Barnaszigetbe laktam az öreg Homoknál. Sok marhaságot csináltunk, mint szógagyerekik. Mán este úgy naplementkor fúni kezdtük a fűzfakireg dudát. Arrul tudta meg a többi koma, hogy ebbe meg ebbe a tanyába nagy *röföltés* lesz. Jó fűzfadudával én is ki tudom fúni a *fuszmarsot*: „Aki nem lóp eccerre...”

Mikor begyűlt a leginység, egy kitanálta, hogy verbunkoljunk. Egy jó mókás leginy kiállott a placcra. Ez a *káplár*. A többi meg körülállotta. Elkezdtek danolni, hogy:

„Bocsásd el békével,
Szegény, hadd menjen el!
Úgyse bánja senki se,
A Jóisten segít!”

Vége a nótának. A *káplár* odamegy egy leginyhe’. Jó erősen belecsp a tenyeribe. Azt mondja neki, hogy:

„Csapj fel fiam, katonának,
Jobb dógod lesz, mint apádnak!
Se nem kapálsz, se nem kaszálsz,
Csak a lányok után sétálsz.”

Elmondja a rigmust. A leginyek meg rákezdik megint: „Bocsásd el békével, szegény hadd menjen el...”. Az a koma, akinek a tenyeribe csapott, járja a *káplár* körül. Megveri össze a bokáját, meg a tenyerivel csapkodja a taktust. Mikor vége a nótának, a *káplár* felemeli a karját:

„Van mán egy katonám,
Indulhatunk táncra,
Nem szedem homlokom,
Mint a gatyát ráncra.”

Avval odaugrik egy másik legényhe’: „Gyere ides ecsém, indulhatunk táncra!”

Megint belevágnak a *sutykók*: „Bocsásd el békével, szegény hadd menjen el...”. Akkor az első katoná a másik elé ugrik, elkezd járni, emez meg elkapja hátulról az ujjasát.

Avval *röfölnek* tovább a *káplár* körül. Mikor megint vége a nótának, a *káplár* akkurátusan a tenyeribe csap a harmadik leginynek is:

„Ejnye édes öcsém,
De derék legény vagy,
Olyan a nagy fejed,
Mint egy nagy kerékagy!
Adj kezet, ha akarsz
Köztünk lenni hadnagy!”

Avval megint belevág az egisz, hogy: „Bocsásd el békével...”. A harmadik leginyt is beviszi magával a másik kettő. Az első megint elkezd egy újabb figurát, emezek meg csinálják utána. Nyakukba’ egy nagy abrakos tarisznya. Csak úgy littyen-lötttyen jobbra-balra.

Megint csinálnak egy kört. Az első meg csak kurjongatja: „Csapj fel, fiam, katonának!...”. Tizenkét rigmusa van ennek. Mind után eldanolják a *verbungos* nótát.

Mikor kivan a regement, a *káplár* elkurjantja magát:

„Ez az élet a gyöngyélet,
Kinek tetszik, ide jöhet!”

Avval most mán az egisz körbe pattan, rugják a placcot jobbra-balra, a nyakukba meg – sitty-sutty – az abrakos tarisznya. Közben *acsitják*, hogy „Bocsásd el békével...”. Csak az első leginy kiabálja közbe: „Csapj fel, fiam, katonának!...”.

Nemcsak tanyákon tudták ezt. Még az én gyerekkoromba’ benn Ványán, lakodalomba’ is eljártuk. Kádár András bácsi, aki a Tókeriszi kaszinóval szembe’ lakott, úgy el tudta járni, hogy még a könnye is kicsordult annak, aki látta.

Dékány Antal bácsi, mint öreg *verbungos káplár*, regementjével meg is mutatta az ecsegi állomás előtt, hogy hogy kell verbuválni. *Fáinul* kiverte a taktust, a katonák, Huszár Vigh Kálmán, P. Kiss Lajos, Papp Gergely, meg Szalai Zsigmond meg járták. A pestiek filmre vették. Azóta a film elkészült. Magyar és külföldi szakértők összeadták, vágták, ragasztották. Mondom, még akkor Rábai Miklós jobbadán csak lombikokban kotyvasztott Csabán. Akkor Huszár Vigh rábeszélte, hogy próbálkozzék meg ő is a verbuválással. Rá is szánta magát. Legjobb növésű diákjaival kipróbálta a béres verbunkot kitömött macskák, pockok, flamingók társaságában.

Egyszer csak készen volt a gyönyörűség szép verbunk. Szegedében, *dévaványai verbung* néven el is *röfölték*. Tetszett a tánc kegyetlen! A villásbajszerű vegyész elhatározta, hogy felcspap táncprofesszornak. Csinálja a táncot jobbra-balra. Így lett ismeretes azóta a Dékány Anti bácsi *verbungja*. Nem tudom, mit szólana rá Anti bácsi, meg az

Belső borító: Kilátás az ablakomból éjjel - Katharina Clemente (olaj, 2009.)

For complete list of articles summarized in English please visit www.folkmagazin.hu.

folkMAGazin

2011/3, XVIII. évfolyam, 3. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncházt Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Havasréti Pál, Kóka Rozália
MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Lévelelő: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncházt Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB

HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap

Népművészeti Szakmai Kollégiuma

öreg Huszár Vigh, ha látnák. Mert ennek a históriának minden szereplője él még. Meg is kérdezheti tőlük bárki, hogy tettem-e valamit a valósághoz.

Megkérdezhethetnék Egri Zsiga bácsit, Dévaványa immár kilencvenhat éves emberét, jól mondták-e a „fiatalok”, Dékány Antal *verbungos káplár* és a cimborái. Vajon mit mondana, ha látná a díszes táncot a világot jelentő deszkákon?

Körülbelül azt, amit Kovács Lacinak: „Az én időmbe’ sokkal lassabban ment a tánc. Azuta ezek a cigányok siették el.”

Hogy a magas iskola verbunkja mennyire más, mint szülőanyja, a ványai verbunk, tessék megkérdezni a táncköltőtől!

*

Békés megyéből tudatosan tervezett, országos szervezeteket bevonó, a magyar tánchagyományt érintő kutatásról 1957-ig vannak adataink. Örömmel jelentjük, hogy a Békés megyei magyar táncok kutatása több mint ötven év szünet után, nyilván jóval szerényebb személyi feltételekkel, de újra lendületben van. A későbbiekben tervezzük újabb kutatási eredményeink közreadását.

Mahovics Tamás

Ladikos 2011 Fesztivál

június 11. szombat

Mecsér

Budafolk Band

Boka Színház

Carmina Danubiana

Csűrös Banda

Ferenczy György és a Rackajam

Makám

Muzsikás együttes és Petrás Mária

Tatros együttes

Szokolay „Dongó” Balázs

Varga István „Kiscsipás”

Vujicsics együttes

Zengő együttes

Lajta néptáncegyüttes,

Mecséri tánccsoport, Mérai táncosok

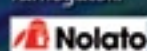
Aranymálinkó tánccsoport, Cserók táncegyüttes,

Muszka György és Ilona

Petrás Mária kiállítása a Koccintóban

KIRAKODÓVÁSÁR · SÜTÉS-FŐZÉS · LADIKOZÁS · FOLKKOCSMA · TÁNCHÁZ

Támogatók:

www.ladikosfesztival.hu

51999348011840

20113

FOLKMAĞAZIN

